

Δ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ

**Η ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΑΓΑΘΩΝ.
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ**

Η ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

Στο άρθρο αυτό θα παρουσιάσουμε σε γενικές γραμμές τη νεοκλασική θεωρία των δημοσίων αγαθών και θα προσπαθήσουμε να διατυπώσουμε κριτικές παρατηρήσεις πάνω στις υποθέσεις που κάνει και στα συμπεράσματα που καταλήγει. Κεντρικό πρόβλημα της θεωρίας αυτής είναι ο άριστος έφοδιασμός της κοινωνίας με δημόσια αγαθά. Το πρόβλημα αυτό είναι σύνθετο και περιλαμβάνει τα εξής επιμέρους ζητήματα: Ήν ή κοινωνία, πέρα από τα ιδιωτικά επιθυμεί να έχει και δημόσια αγαθά, ποιός είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος έφοδιασμού της με τέτοια αγαθά; Ποιά είναι, τότε ή άριστη κατανομή των περιορισμένων μέσων παραγωγής ανάμεσα στα δημόσια και ιδιωτικά αγαθά; Και ποιά μορφή όργάνωσης, αν υπάρχει, μπορεί να εξασφαλίσει άριστο έφοδιασμό με δημόσια αγαθά όπως ή αγορά που σύμφωνα με τους νεοκλασικούς εξασφαλίζει άριστο έφοδιασμό με ιδιωτικά;

Στή λύση των προβλημάτων αυτών στρέφονται όλοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια οι προσπάθειες των θεωρητικών της Δημόσιας Οικονομικής. Αυτό είναι εύλογο: Ή σχετική σημασία των δημοσίων αγαθών στις κοινωνίες του Δυτικού κόσμου συνεχώς αυξάνει. Τά αγαθά με τά όποια τό Κράτος έφοδιάζει τις κοινωνίες αυτές έχουν φτάσει σήμερα να αποτελούν σε αξία τό 35-40% του Έθνικού Προϊόντος έναντι 8-10% στις αρχές του αιώνα μας.

1. Έννοια του Καθαρώς Δημόσιου Άγαθού.

Ό όρισμός του δημόσιου αγαθού που έχει επικρατήσει στη θεωρία από την έποχή άκόμη των πρώτων μεγάλων θεωρητικών της Νεοκλασικής Δημόσιας Οικονομικής¹ έχει ως εξής:

Δημόσιο είναι τό αγαθό από τό όποιο, από τη στιγμή που υπάρχει σε μία κοινωνία, όλα τά μέλη της, τό καθένα χωριστά, μπορούν να άποκομίζουν συγχρόνως ύπηρεσία ίσης ποσότητας και ίδιας ποιότητας με τη συνολικά παρεχόμενη από τό αγαθό. Ή έθνική άμυνα, λόγω χάρη, άναφέρεται ως κλασικό παράδειγμα δημόσιου αγαθού: ή προστασία που έχει ό κάθε κάτοικος από έξθρικές έπιδρομές είναι ποσοτικά ίση και ποιοτικά ίδια με τη συνολική προστασία που παρέχει όλόκληρος ό άμυντικός μηχανισμός της χώρας. Ό ίδιος όρι-

1. Βλέπε κείμενα των πρωτοπόρων της Δημόσιας Οικονομικής Mazzola, Sax, Pantaleoni, Wicksell, Lindahl, και άλλων στην έκδοση των R. Musgrave και A. Peacock «Classics in the Theory of Public Finance» — Macmillan, 1967.

σμός διατυπώνεται συνήθως και με κάπως διαφορετικό τρόπο: Δημόσιο είναι το αγαθό το οποίο, από τη στιγμή που υπάρχει σε μιὰ κοινωνία, όλα τὰ μέλη της μπορούν συγχρόνως νὰ χρησιμοποιούν και νὰ ικανοποιούνται εξίσου από αυτό, χωρίς ή ικανοποίηση του ενός νὰ μειώνει τὴν ικανοποίηση του ἄλλου. Σὰν χαρακτηριστικό παράδειγμα ἐδῶ μπορεί νὰ ἀναφερθεῖ τὸ ἀντιπλημμυρικό ἔργο: καὶ ἐγὼ καὶ οἱ γείτονές μου καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς περιοχῆς πού ἔχει ἐκτελεστεῖ τὸ ἔργο προστατευόμεστε εξίσου ἀπὸ τὶς πλημμύρες. Ἄν στὴν περιοχή ἐγκατασταθοῦν μερικοὶ νέοι κάτοικοι θὰ προστατεύονται καὶ αὐτοὶ ἐξίσου μὲ ἐμᾶς χωρίς αὐτὸ νὰ μειώσει τὴ δική μας προστασία.

Μὲ τὸ καθαρῶς ἰδιωτικό αγαθὸ τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικά: Δὲν μποροῦν πολλοὶ συγχρόνως νὰ ικανοποιούνται ἀπὸ τὴν ἴδια φυσικὴ μονάδα τοῦ ἰδιωτικοῦ αγαθοῦ. Τὸ ἴδιο μῆλο δὲν μπορεί νὰ φαγωθεῖ συγχρόνως καὶ ἀπὸ τὸν Α καὶ ἀπὸ τὸν Β. Ἄν τὸ φάει ὁ Α θὰ τὸ στερηθεῖ ὁ Β. Ἐνα πολεμικὸ ὑποβρύχιο, ὅμως μπορεί νὰ προστατεύει συγχρόνως πολλοὺς ἀπὸ ἐχθρική ἐπιδρομή.

Ὁ παραπάνω ὀρισμὸς τοῦ δημόσιου αγαθοῦ μπορεί νὰ διατυπωθεῖ μὲ σχηματικὸ τρόπο ὡς ἐξῆς: Ἐστω ὅτι σὲ μιὰ κοινωνία πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς Α καὶ Β, ὑπάρχει Χ συνολικὴ ποσότητα ἑνὸς αγαθοῦ. Τὸ αγαθὸ αὐτὸ εἶναι δημόσιο ἂν ὁ καθένας ἔχει στὴ διάθεσή του γιὰ κατανάλωση ποσότητα ἴση μὲ τὴ συνολικὴ:

$$X_A = X_B = X$$

Ἄπὸ τὸν παραπάνω ὀρισμὸ προκύπτει μιὰ βασικὴ ιδιότητα τοῦ δημόσιου αγαθοῦ: Ὁ κάθε ιδιώτης ἔχει ὑποχρεωτικὰ στὴ διάθεσή του γιὰ κατανάλωση τὴν ποσότητα τοῦ δημόσιου αγαθοῦ πού ὑπάρχει στὴν κοινωνία, ἀνεξάρτητα ἂν προτιμᾷ μεγαλύτερη ἢ μικρότερη ποσότητα. Ἐτσι λόγου χάρι, ἂν παραχθεῖ μιὰ πρόσθετη μονάδα ἑνὸς δημόσιου αγαθοῦ γιὰ τὸν Α, ἡ μονάδα αὐτὴ θὰ εἶναι διαθέσιμη γιὰ κατανάλωση καὶ στὸν Β εἴτε τὴν προτιμᾷ, εἴτε ὄχι.

Μὲ τὸ ἰδιωτικό αγαθό, λ.χ. τὸ ψωμί τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικά... Ἄπὸ τὴ συνολικὴ ποσότητα πού ὑπάρχει, ὁ κάθε καταναλωτὴς μπορεί νὰ ἔχει μόνο τὴν ποσότητα πού προτιμᾷ, καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ παραχθεῖ μιὰ μονάδα τοῦ αγαθοῦ γιαντὸν κανένας ἄλλος δὲν μπορεί νὰ ἔχει στὴ διάθεσή του αὐτὴ τὴν μονάδα. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ κάθε καταναλωτὴς καταναλίσκει ἕνα μέρος τῆς συνολικῆς ποσότητας πού παράγεται στὴν κοινωνία, ἀνάλογα μὲ τὶς προτιμήσεις του καὶ βεβαίως τὸ εἰσοδήμα του. Ἄρα στὴν περίπτωσι τοῦ ἰδιωτικοῦ αγαθοῦ εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν καταναλισκόμενων ποσοτήτων ἀπὸ τοὺς ἐπιμέρους ιδιώτες πού ἰσοῦται μὲ τὴ συνολικὴ ποσότητα τοῦ αγαθοῦ. Μὲ σχηματικὸ τρόπο ἡ σχέση τῶν μερικῶν καταναλώσεων μὲ τὸ σύνολο στὴν περίπτωση τοῦ ἰδιωτικοῦ αγαθοῦ μπορεί νὰ διατυπωθεῖ ὡς ἐξῆς:

$$X_A + X_B = \bar{X}$$

ὅπου X_A καὶ X_B συμβολίζουν τὶς ἐπιμέρους καταναλισκόμενες ποσότητες ἀπὸ τὸν Α καὶ Β ἀντιστοίχως καὶ \bar{X} τὴ συνολικὴ ποσότητα τοῦ αγαθοῦ.

Ἀπό τις σχηματικές αυτές διατυπώσεις μπορούμε νά διαπιστώσουμε διή βασική διαφορά ανάμεσα στό καθαρῶς δημόσιο καί στό καθαρῶς ιδιωτικό εἶναι ἡ ἐξῆς: Στήν περίπτωση τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ ἡ κατανάλωση τοῦ κάθε ιδιώτη σχετίζεται πρός τήν συνολική μέ συνθήκη ἰσότητος, ἐνῶ στήν περίπτωση τοῦ ιδιωτικοῦ ἀγαθοῦ ἡ κατανάλωση τοῦ κάθε ιδιώτη σχετίζεται πρός τή συνολική μέ συνθήκη ἀθροίσματος².

Οἱ ὀρισμοί πού διατυπώθηκαν παραπάνω ἀναφέρονται στήν ἀκραία περίπτωση τοῦ καθαρῶς δημόσιου καί τοῦ καθαρῶς ιδιωτικοῦ ἀγαθοῦ. Στήν πραγματικότητα, ὅπως θά ἔχουμε τήν εὐκαιρία νά δοῦμε σέ ἐπόμενες παραγράφους, ἐλάχιστα ἀμιγῆ δημόσια ἢ ιδιωτικά ἀγαθὰ συναντάει κανεῖς πού νά περιλαμβάνονται στοὺς παραπάνω ὀρισμούς. Οἱ ὀρισμοί αὐτοί ἔχουν θεωρητική μόνο ἀξία καί σκοπός τους εἶναι νά ἀντιδιαστείλουν ἐννοιολογικά τὸ δημόσιο ἀπό τὸ ιδιωτικό ἀγαθό. Στήν πραγματικότητα τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν ἀγαθῶν πού ξέρουμε βρίσκεται ἀνάμεσα στίς δύο ἀκραίες περιπτώσεις τοῦ καθαρῶς δημόσιου καί τοῦ καθαρῶς ιδιωτικοῦ καί εἶναι δύσκολο, σχεδόν ἀδύνατο, νά ὀριοθετηθεῖ κανεῖς μιὰ γραμμὴ πού νά χωρίζει τήν περιοχὴ τῶν δημόσιων ἀγαθῶν ἀπό τήν περιοχὴ τῶν ιδιωτικῶν.³

2. Τὰ Βασικὰ Χαρακτηριστικὰ τοῦ Δημόσιου Ἀγαθοῦ.

Ὅπως εἶδαμε βασικό ἐννοιολογικό στοιχεῖο τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ καθαρῶς δημόσιου ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ὅτι ἡ κατανάλωση τοῦ καθενός εἶναι ἴση μέ ἐκείνη ὅλων τῶν ἄλλων καί ἴση μέ τή συνολική. Γιά νά συμβαίνει τοῦτο θά πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι τὸ δημόσιο ἀγαθὸ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὰ παρακάτω δύο στοιχεῖα ἢ τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτά:

- α) Ἀδυναμία ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ.
- β) Ἀδιαιρετότητα στήν κατανάλωσή του.

Θά ἐξετάσουμε ἐδῶ τὰ δύο αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ. Ἡ ἐξέταση θά δείξει ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ ἀκριβῶς αὐτὰ εἶναι ὑπεύθυνα γιά τήν ἀποτυχία τῆς ἀγορᾶς (ὀλοκληρωτική ἢ μερική) νά ἐφοδιάζει ἀποτελεσματικά τήν κοινωνία μέ δημόσια ἀγαθὰ.

2. Τῆ διαφορά αὐτὴ τονίζει ἰδιαίτερα ὁ Samuelson στό ἄρθρο του «Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure» *Review of Economics and Statistics*, Nov. 1955 σελ. 350. Πρέπει ὅμως νά σημειωθεῖ ὅτι τῆ διαφορά αὐτὴ εἶχε διαπιστώσει πολὺ πρὶν ὁ Sax, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τῆς Δημόσιας Οἰκονομικῆς Βλ. *Classics in the Theory of Public Finance* σ. 183.

3. Βλ. ἐνδιαφέρουσα συζήτηση πού δείχνει τὴ ρευστότητα τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ στὰ «Proceedings of a Conference on Public Economics», Ed. J. Margolis and H. Guitton, Macmillan, 1969. Βλ. ἐπίσης τὴν ἀποψη τοῦ J. Buchanan ὅτι καί ἓνα ιδιωτικό ἀγαθὸ (ψωμί) μπορεῖ νά γίνῃ δημόσιο ἀρκεῖ νά ἀποφασιστεῖ τοῦτο ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας, στό βιβλίο του «Demand and Supply of Public Goods», Rand McNally and Company, 1967, σελ 50 καί ἐπὶ.

2.1 Ἀδυναμία εφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς, τοῦ ἀποκλεισμοῦ

Σύμφωνα μὲ τὴ νεοκλασικὴ θεωρία τοῦ τέλειου ἀνταγωνισμοῦ ἡ ἐλεύθερη ἐπιχείρηση μπορεῖ νὰ ἐφοδιάζει ἀποτελεσματικὰ μέσω τῆς ἀγορᾶς τὴν κοινωνία μὲ ἀγαθὰ, ἂν μεταξὺ ἄλλων, τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ παρουσιάζουν τὸ ἐξῆς βασικὸ χαρακτηριστικὸ: Εἶναι τεχνικὰ δυνατὸς ὁ ἀποκλεισμὸς ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση ἢ τὴ χρήση τοῦ ἀγαθοῦ, ὅσων δὲν πληρώνουν τιμὴ γι' αὐτό. Τὸ χαρακτηριστικὸ ἀκριβῶς αὐτὸ ἐπιτρέπει στὴν ἐπιχείρηση νὰ μπορεῖ νὰ παραδίδει τὸ ἀγαθὸ ἢ νὰ παρέχει τὴν ὑπηρεσία μόνο σ' αὐτοὺς ποὺ συμφωνοῦν νὰ τὸ ἀγοράσουν καὶ πληρώνουν τιμὴ γι' αὐτὸ καὶ ν' ἀποκλείει ὅσους δὲν συμφωνοῦν καὶ ἀρνοῦνται τὴν πληρωμὴ. Ἐτσι, τὸ κίνητρο τοῦ κέρδους γίνεται ἐνεργὸ καὶ ἡ ἐπιχείρηση ἔχει συμφέρον ν' ἀναλάβει τὸν ἐφοδιασμὸ τῆς κοινωνίας μὲ τὸ ἀγαθὸ. Παρατηροῦμε, ὅτι πλῆθος ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἀγαθὰ ὅπως τροφίμα, ροῦχα, οἰκιακὰ σκεύη, αὐτοκίνητα, σπίτια, μηχανήματα, ὑπηρεσίες γιαιτροῦ, μηχανικοῦ, δικηγόρου καὶ ἄλλα πολλὰ παρουσιάζουν τὰ τεχνικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ ἐπιτρέπουν τὸν ἀποκλεισμὸ ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση ἢ τὴ χρήση τους ὅσων δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ πληρώσουν τιμὴ γι' αὐτὰ. Μάλιστα στὶς οἰκονομίες τῆς ἀγορᾶς, ὁ ἀποκλεισμὸς ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση ἢ τὴ χρήση τῶν ἀγαθῶν ὅσων δὲν πληρώνουν τιμὴ στὸν ἰδιοκτῆτη τους κατοχυρώνεται θεσμικὰ σάν μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ἀρχὲς λειτουργίας τοῦ συστήματος. Ἡ ἀναγνώριση καὶ νομοθετικὴ προστασία τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ γενικώτερα τῶν ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων καὶ ἡ πρόβλεψη μηχανισμοῦ ἐκτέλεσης τῶν συμφωνιῶν καὶ ἐκπλήρωσης τῶν ἐνοχικῶν ὑποχρεώσεων (προσωρινὰ μέτρα, δικαστήρια, φυλακὲς κ.ἄ.) ἀποβλέπουν κατὰ βάση στὴν κατοχύρωση τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ.

Ἀνεξάρτητα, ὅμως, ἀπὸ τὶς νομοθετικὲς κατοχυρώσεις ποὺ ἰσχύουν συνήθως στὶς οἰκονομίες τῆς ἀγορᾶς, ἡ εφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ δὲν εἶναι τεχνικὰ δυνατὴ σὲ ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ ἀγαθὰ. Ὑπάρχουν ἀγαθὰ ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους ὁ καθένας μπορεῖ νὰ τὰ χρησιμοποιεῖ καὶ νὰ ἀπολαμβάνει τὶς ὑπηρεσίες τους, εἴτε συνάπτει συμφωνία ἀγορᾶς μὲ τὸν παραγωγὸ τους καὶ τοῦ πληρώνει τιμὴ, εἴτε δὲν εἶναι διατεθειμένος νὰ προχωρήσει σὲ συμφωνία καὶ πληρωμὴ τιμῆς. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τέτοιων ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν ἀντιστοιχῶν ἀγαθῶν ποὺ τὶς παρέχουν εἶναι οἱ ἀμυντικὲς ὑπηρεσίες ποὺ παρέχει ὁ στρατιωτικὸς ἐξοπλισμὸς, ἡ προστασία ἀπὸ μολυσματικὲς νόσους ποὺ παρέχει ὁ ψεκάσμος ἐλωδῶν περιοχῶν, ἡ ἀντιπλημμυρικὴ προστασία ποὺ παρέχουν τὰ φράγματα, ἡ προστασία ποὺ παρέχουν οἱ φάροι στὰ διερχόμενα σκάφη, οἱ ὑπηρεσίες τῶν φωτεινῶν σηματοδοτῶν καὶ τῶν δρόμων τῆς πόλης κ.ἄ. Μὲ τὰ μέσα ποὺ προβλέπει τὸ δίκαιο ἰδιοκτησίας ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένα ὁ ἰδιοκτῆτης τέτοιων ἀγαθῶν δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλείει ἀπὸ τὴ χρήση καὶ τὶς ὑπηρεσίες τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν ὅσους δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ συνάψουν συμφωνία ποὺ θὰ τοὺς δέσμευε νομικὰ νὰ πληρώνουν τιμὴ.⁴ Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀπο-

4. Μόνο ἂν τὸ δίκαιο ἰδιοκτησίας πρόβλεπε δρακόντια μέτρα γι' αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ, ὅπως ἐκτόπιση ἀπὸ τὴν περιοχὴ ὅπου ὑπάρχει τὸ ἀγαθὸ, θὰ ἦταν δυνατὴ ἡ εφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ.

κλεισμού έδω είναι τεχνικά δύσκολο, σχεδόν αδύνατο να εφαρμοστεί κάτω από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο ιδιοκτησίας και συναλλαγών. Οι υπηρεσίες που παρέχουν τα αγαθά που αναφέραμε έχουν την ιδιότητα να μην είναι επιδεκτικές ιδιοποίησης από τις επιχειρήσεις ή τα νοικοκυριά με το σύστημα ιδιοκτησίας συναλλαγών και τιμών που ισχύει στις ελεύθερες αγορές. Από τη στιγμή που αυτά τα αγαθά παράγονται, οι υπηρεσίες τους είναι κοινόχρηστες και, εφόσον πρόκειται για πολυπληθή σύνολα ιδιωτών, ο αποκλεισμός δρων δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν τιμή για τις υπηρεσίες αυτές είναι, όπως είπαμε, τεχνικά δύσκολος, σχεδόν αδύνατος. Αυτός είναι ο βαθύτερος λόγος που η ελεύθερη επιχείρηση δεν έχει κίνητρο να αναλάβει μέσω της αγοράς τον εφοδιασμό της κοινωνίας με τέτοιου είδους αγαθά. Τα αγαθά αυτά είναι δημόσια.⁵

Θά εξετάσουμε έδω κάπως αναλυτικότερα γιατί η αγορά αποτυγχάνει να εφοδιάζει αποτελεσματικά την κοινωνία με τέτοιου είδους αγαθά και ποιός τρόπος θά μπορούσε να βρεθεί για να εξασφαλιστεί ο εφοδιασμός αυτός.

α. 'Απόλυτη αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού

Ας ξεκινήσουμε από την περίπτωση των αγαθών που παρουσιάζουν απόλυτη αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού. Η αδυναμία αποκλεισμού έδω θεωρείται απόλυτη με την εξής ειδική έννοια: Από τη στιγμή που μιά μονάδα του δημόσιου αγαθού παρέχει την υπηρεσία του σε ένα μέλος της ομάδας ή της κοινωνίας, ο αποκλεισμός όλων των άλλων μελών από την ίδια ακριβώς υπηρεσία με ένα οποιοδήποτε σύστημα εκούσιων συμφωνιών και τιμών είναι έντελώς αδύνατος. Σάν κλασικά παραδείγματα αγαθών που χαρακτηρίζονται από απόλυτη αδυναμία αποκλεισμού αναφέρονται συνήθως η έθνικη άμυνα, η δημόσια υγεία, η αντιπλημμυρική προστασία και άλλα παρόμοια. Η αγορά οποιαδήποτε μορφή και αν έχει (τέλειος ανταγωνισμός — μονοπώλιο) αδυνατεί να εφοδιάζει την κοινωνία έστω και με ελάχιστες υπηρεσίες των αγαθών αυτών. Η αποτυχία της είναι ολοκληρωτική.

Για να γίνει αντιληπτή η αδυναμία αυτή της αγοράς άς πάρουμε για παράδειγμα ένα αντιπλημμυρικό έργο: Ας υποθέσουμε για μιά στιγμή ότι βρίσκε-

5. Όρισμένοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι στις άτέλειες ακριβώς του θεσμικού πλαισίου ιδιοκτησίας όφειλται ουσιαστικά η αδυναμία της αγοράς να λειτουργήσει αποτελεσματικά. Οι άτέλειες αυτές δημιουργούν προβλήματα «μη ιδιοποίησης» δηλ. αδυναμίας από μέρος των ιδιωτών (επιχειρήσεων — νοικοκυριών) να ιδιοποιηθούν μέσω των τιμών της αγοράς ολόκληρο το κοινωνικό όφελος (ή να επιβαρυνθούν με ολόκληρο το κοινωνικό κόστος) που προκύπτει από την παραγωγή ή την κατανάλωση όρισμένων αγαθών. Η αδυναμία ιδιοποίησης σύμφωνα με τους συγγραφείς αυτούς είναι και ο βαθύτερος λόγος της κρατικής επέμβασης στην οικονομία. Βλ. H. Sidgwick «Principles of Political Economy» 3η Έκδοση, London, 1883, σσ. 406-7, H.S. Ellis and Fellner «External Economies and Diseconomies» American Economic Review, 1943, σελ. 511 και κυρίως J. Head «The Welfare Foundations of Public Finance» Rivista di diritto Finanziario e scienza delle finanze, Σεπτέμβριος 1965 σσ. 379-428, που αποδίδει ολόκληρη την οικονομική δραστηριότητα του κράτους στο πρόβλημα της «μη ιδιοποίησης» Βλ. επίσης J. Ochs «Public Finance» Harper and Row, Publishers, London, 1974, σελ. 37 και έπόμε.

ται κάποια ιδιωτική επιχείρηση που άποτολμά ν' αναλάβει τόν εφοδιασμό τών κατοίκων μιᾶς πλημμυρόπληκτης περιοχῆς με ὑπηρεσίες ἀντιπλημμυρικήs προστασίας. Διαθέτει λοιπόν, ἓνα σημαντικά μεγάλο κεφάλαιο καὶ κατασκευάζει τὸ ἀναγκαῖο φράγμα. Τώρα ἡ ἐπιχείρηση εἶναι ἑτοιμὴ νὰ πωλήσει στους κατοίκους τὸ προϊόν της, που στήν προκειμένη περίπτωση εἶναι οἱ ὑπηρεσίες ἀντιπλημμυρικήs προστασίας καὶ νὰ εἰσπράξει ἀνάλογη τιμὴ με τὴν ὁποία θὰ καλύψει τὸ κόστος κατασκευῆs τοῦ φράγματος καὶ θὰ ἀποκομίσει κάποιο ποσοστὸ κέρδους. Ἄλλὰ διαπιστώνει ὅτι δὲν ἔχει οὔτε τὴν κατοχή, οὔτε τὴν π ρ α γ μ α τ ι κ ῆ νομὴ καὶ κυριότητα πάνω στοῦ προϊόν ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ τὸ μεταβιβάσει σὲ ὄσους πληρώνουν τιμὴ καὶ ν' ἀποκλείει ὄσους δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ πληρώσουν τιμὴ γι'αυτό. Ἡ ἐπιχείρηση ἔχει βέβαια τὴν ἰδιοκτησία τοῦ φράγματος. Δὲν ἔχει ὁμως τὴν ἰδιοκτησία τών ὑπηρεσιῶν του. Καὶ τοῦτο γιατί οἱ ὑπηρεσίες αὐτὲς δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τους ἐπιδεκτικὲς ἰδιοποίησηs. Ἄπὸ τὴ στιγμή που κατασκευάζεται τὸ φράγμα ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ κάτοικοι τῆs περιοχῆs προστατεύονται αὐτόματα ἀπὸ τὶς πλημμύρες. Οἱ ὑπηρεσίες τοῦ ἔργου εἶναι κοινόχρηστεs.

Ἔτσι ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἔχει τρόπο νὰ ἀποκλείσει ὄσους δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ πληρώσουν τιμὴ⁶ καὶ ἐπαφίεται στήν καλὴ προαίρεση τών κατοίκων τῆs περιοχῆs νὰ συνεισφέρουν γιὰ νὰ καλυφθεῖ τουλάχιστον τὸ κόστος παραγωγῆs τοῦ φράγματος. Ἄλλὰ στὶς ἀνταγωνιστικὲς κοινωνίες οἱ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν ὀρθολογικά ὅταν ἐξυπηρετοῦν τὸ ἀτομικὸ τους συμφέρον καὶ στή προκειμένη περίπτωση τὸ συμφέρον τοῦ ἀτόμου ἐξυπηρετεῖται καλύτερα ὅταν δὲν πληρώνει γιὰ πράγματα (ἀντιπλημμυρική προστασία) που μπορεῖ νὰ τὰ ἔχει τζάμπα. Ἡ ἐπιχείρηση, λοιπόν, που ἀποτόλμησε αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ἐκμετάλλευση ὄχι μόνο δὲν θὰ ἀποκομίσει κέρδος, ἀλλὰ θὰ χάσει ὀλόκληρο σχεδὸν τὸ κεφάλαιό της.

Ὅα μποροῦσε, βέβαια ἡ ἐπιχείρηση αὐτὴ νὰ σκεφτεῖ ὅτι γιὰ νὰ σιγουρευτεῖ ἡ εἰσπραξὴ τῆs τιμῆs θὰ ἦταν ἀναγκαῖο πρὶν ἀπὸ τὴν κατασκευὴ τοῦ ἔργου νὰ συνάψει διμερεῖς συμφωνίες με τὸν κάθε κάτοικο χωριστὰ που θὰ τὸν δεσμευαν νομικά γιὰ τὴν πληρωμὴ τῆs τιμῆs. Ἡ ἐπιχείρηση θὰ μποροῦσε νὰ κινήσει τότε ὅλα τὰ ἔνδικο μέσα που προβλέπει ὁ νόμος (δικαστικὴ δίωξη, κατάσχεση, φυλάκιση γιὰ χρέος κ. ἄ.) γιὰ ὄσους ἀθετοῦσαν τὶς ὑποχρεώσεις τους. Ἄλλὰ καὶ ἡ τακτικὴ αὐτὴ εἶναι ἐλάχιστα ἀποτελεσματικὴ. Ὁ κάθε κάτοικος χωριστὰ, παρόλο ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν ἀντιπλημμυρική προστασία, θὰ προσπαθήσει ν' ἀποφύγει τὴ συνάψη συμφωνίας με τὴν ἐπιχείρηση. Συμφέρον του εἶναι ν' ἀφήσει τοὺς ἄλλους κατοίκους νὰ δεσμευτοῦν με συμφωνίες γιὰ τὴν πληρωμὴ τιμῆs καὶ ὅταν κατασκευαστεῖ τὸ ἔργο αὐτὸς νὰ ἀπολαμβάνει τὶς ὑπηρεσίες του «τζάμπα». Ἄλλὰ καὶ στήν ὑποθετικὴ περίπτωση που ὅλοι οἱ κάτοικοι δέχονταν νὰ συνάψουν διμερεῖς συμφωνίες με τὴν ἐπιχείρηση, ἀνα-

6. Ὁ μόνος τρόπος θὰ ἦταν νὰ ἐκτοπίσει τοὺς κατοίκους που ἀρνούνται τὴν πληρωμὴ. Ἐκτός τοῦ ὅτι δὲν ἔχει ἐξουσία γιὰ κάτι τέτοιο, μιὰ τέτοια ἐνέργεια εἶναι ἐντελῶς ἀσυμβίβαστη με τὴν ἔννοια τῆs ἐλευθέρης οἰκονομίας καὶ κοινωνίας.

κύπτουν άλλες εξίσου σημαντικές δυσκολίες. Κατά τις διαπραγματεύσεις με την επιχείρηση ό κάθε κάτοικος χωριστά έχει συμφέρον ν' άποκρύψει τις αληθινές προτιμήσεις του για τις ύπηρεσίες του φράγματος. Στρατηγική του κατά τις διαπραγματεύσεις αυτές θα είναι νά ύποτιμήσει όσο τό δυνατό περισσότερο τις διαπραγματεύσεις του για τό φράγμα, με σκοπό νά πληρώσει όσο γίνεται μικρότερη τιμή για τις ύπηρεσίες του. Μάλιστα με τή σκέψη ότι οί άλλοι θα πληρώσουν για τήν κατασκευή του έργου, πού έτσι κι' άλλιώς θα προστατεύει και αυτόν, τόν συμφέρει νά δείχνει ότι του είναι αδιάφορο άν κατασκευαστεί ή όχι τό έργο και ότι μπορεί νά κάνει και χωρίς τις ύπηρεσίες του και επομένως ότι δέν έχει λόγο νά πληρώνει τιμή γιαυτές.

Πρέπει έδω ιδιαίτερα νά τονιστεί ότι όχι μόνο ή έλεύθερη άγορά πού εξετάσαμε προηγούμενα, αλλά και κάθε άλλο σύστημα έκούσιων συμφωνιών (ή άγορά δέν είναι παρά μιá περίπτωση τέτοιων συστημάτων) άποτυγχάνει όλοκληρωτικά νά έφοδιάζει τήν κοινωνία με άγαθά πού χαρακτηρίζονται από άπόλυτη άδυναμία έφαρμογής τής άρχής του άποκλεισμού και πού οί ύπηρεσίες τους καλύπτουν πολυπληθή σύνολα όπως συμβαίνει με τά καθαρώς δημόσια άγαθά. "Ας πάρουμε ένα πολυπληθές σύνολο (κάτοικοι μιás περιοχής) πού τό κάθε μέλος του γνωρίζει ότι ή κατασκευή ενός άντιπλημμυρικού έργου στην περιοχή θα του άποφέρει σημαντικό καθαρό όφελος. "Ας δούμε τώρα άν είναι δυνατή μιá έκούσια συμφωνία για κατασκευή του έργου άνάμεσα σε όλα τά μέλη πού άπαρτίζουν αυτό τό σύνολο.

Πρώτα άπ' όλα ή σύναψη συμφωνιών άνάμεσα σε μεγάλο άριθμό προσώπων παρουσιάζει τέραστιες τεχνικές δυσκολίες και είναι εξαιρετικά δαπανηρή.⁷ "Αλλά και άν ύποθέσουμε ότι παρακάμπτουμε τις τεχνικές δυσκολίες και παραβλέψουμε τις μεγάλες δαπάνες, ή κοινή συμφωνία δέν πρόκειται νά καταλήξει σε θετικό άποτέλεσμα για τούς παρακάτω λόγους: Στις έκούσιες συμφωνίες πολυπληθών συνόλων τό άτομο ξέρει ότι ή δική του συμπεριφορά και οί δικές του πράξεις δέν έπηρεάζουν τούς άλλους. Σε τέτοια σύνολα τό άτομο δέν μπορεί νά διαπραγματευτεί, όπως στις διμερείς ή άκόμη στις όλιγομερείς συμφωνίες, ώστε νά έχει έλπίδα ότι θα καλλιτερέψει σε όφελος του τούς όρους τής συμφωνίας. Για τό μεμονωμένο άτομο τό άποτέλεσμα τών συμφωνιών πολυπληθών συνόλων είναι δεδομένο, έξωγενές και άνεξάρτητο από τις δικές του πράξεις. "Ο,τι άποφασίσουν οί άλλοι εκείνο θα γίνει. Έτε έκδηλώσει έντονότερες ή χαλαρότερες προτιμήσεις, είτε προσφέρει (κτυπήσει) μεγαλύτερη ή μικρότερη τιμή, είτε άκολουθήσει τήν άλφα ή βήτα τακτική και στρατηγική δέν πρόκειται νά έπιτύχει εύνοϊκότερους όρους άνταλλαγής ούτε νά έχει συγκεκριμένο διαπραγματευτικό όφελος. Και οί όροι άνταλλαγής και τό όφελος πού θα άποκομίσει είναι έξωγενώς προσδιορισμένα από τό σύνολο. "Αρα δέν έχει κανένα κίνητρο νά διαπραγματευτεί σε τέτοιες συμφωνίες, ν' άποκαλύπτει τις προτιμήσεις του και νά «κτυπά» τιμή έφόσον έτσι κι άλλιώς

7. Βλ. J. Buchanan : «The Demand and Supply of Public Goods» σελ 82. και έπόμενα. Βλ. επίσης J. Buchanan and G. Tullock «The Calculus of Consent», Ann Arbor, 1962, σσ. 68-69.

δέν πρόκειται νά ἐπηρεάσει τὸ ἀποτέλεσμα. Ἄλλά, τότε πῶς ἐνεργεῖ; Ἀφοῦ γιὰ τὸ ἄτομο τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συμφωνιῶν ἀνάμεσα σὲ πολυπληθῆ σύνολα παίρνεται σάν δεδομένο, ἡ ὀρθολογικὴ του συμπεριφορὰ τοῦ ὑπαγορεύει νά δρᾷ ἀνεξάρτητα (οὔτε σάν ἀντισυμβαλλόμενος, οὔτε σάν συνεταῖρος) καὶ φυσικὰ μὲ κριτήριό πάντοτε τὴν καλύτερη ἐξυπηρέτηση τοῦ δικοῦ του προσωπικοῦ συμφέροντος. Στὴν περίπτωση τοῦ ἀντιπλημμυρικοῦ ἔργου, λοιπόν, πού εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα μας, τὸ ἄτομο παίρνοντας σάν δεδομένο ὅτι τὸ ἔργο θὰ κατασκευαστεῖ ἀπὸ τὸ σύνολο, ἐξυπηρετεῖ καλύτερα τὸ δικό του προσωπικό συμφέρον ὅταν σκέφτεται καὶ ἐνεργεῖ ὡς ἑξῆς: «Οἱ ἄλλοι σχεδιάζουν νά φτιάξουν τὸ ἀντιπλημμυρικό ἔργο. Ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ κατασκευαστεῖ θὰ προστατεύει καὶ μένα ὅπως ἀκριβῶς ὅλο τὸν κόσμο. Γιατί λοιπόν νά συμμετάσχω στὴ συμφωνία καὶ νά ὑποχρεωθῶ νά συνεισφέρω στὸ κόστος; Τὸ καλύτερο πού ἔχω νά κάνω εἶναι ἀπλῶς νά περιμένω νά γίνει τὸ ἔργο καὶ θὰ προστατεύομαι καὶ ἐγὼ χωρὶς νά πληρώνω δεκάρα». Ἄρα ἡ ὀρθολογικὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀτόμου στὰ πολυπληθῆ σύνολα εἶναι νά περιμένει νά κατασκευάσουν οἱ ἄλλοι τὸ ἔργο καὶ νά ἀπολαμβάνει τίς ὑπηρεσίες του «τζάμπα» (as a free rider). Ἐπειδὴ λοιπόν, στὰ πολυπληθῆ σύνολα ὁ καθένας χωριστὰ σκέφτεται καὶ ἐνεργεῖ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἢ πιθανότητα νά κλειστεῖ κοινὴ συμφωνία εἶναι ἐλάχιστη καὶ τὸ ἔργο δέν πρόκειται νά κατασκευαστεῖ ἀπὸ κανένα.^{8,9}

Ἀπὸ τὰ προηγούμενα παραδείγματα γίνεται φανερό ὅτι ὁ λόγος πού τὰ συστήματα ἐκουσίων συναλλαγῶν ἀποτυγχάνουν νά ἐφοδιάζουν πολυπληθῆ σύνολα μὲ ἀγαθὰ πού χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀδυναμία ἀποκλεισμοῦ εἶναι ὅτι τὸ κάθε μέλος τοῦ συνόλου χωριστὰ δέν εἶναι διατεθειμένο νά συνεισφέρει θεληματικὰ στὸ κόστος παραγωγῆς τοῦ ἀγαθοῦ μιά καὶ μπορεῖ ν' ἀπολαμβάνει «τζάμπα» τίς ὑπηρεσίες του. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ μᾶς δείχνει καὶ τὴν κατεύθυνση στὴν ὁποία μπορούμε ν' ἀναζητήσουμε κάποια λύση στὸ πρόβλημα:

8. Τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικὰ ὅταν πρόκειται γιὰ ὀλιγομελῆ σύνολα. Σ' αὐτὰ ἡ παρουσία τῆς κάθε μονάδας στὸ σύνολο εἶναι αἰσθητὴ καὶ ἡ στρατηγικὴ τῆς συμπεριφορὰ μπορεῖ νά ἐπηρεάζει σημαντικὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συμφωνίας. Σ' ἓνα τέτοιο ὀλιγομελές σύνολο οἱ διαπραγματεύσεις ἀνάμεσα στὰ μέρη μποροῦν νά ὀδηγήσουν στὸ κλείσιμο συμφωνιῶν. Σ' αὐτὴ τὴν παρατήρηση στηρίζεται ἡ ἰδέα ὅτι ἂν μιά πολυπληθῆ κοινωνία συγκροτηθεῖ σὲ λίγες μεγάλες ὁμοιογενεῖς μονάδες (λ.χ. κόμματα) οἱ διαπραγματεύσεις ἀνάμεσα τους μπορεῖ νά ὀδηγήσουν στὸ κλείσιμο συμφωνιῶν γιὰ τὴν παραγωγή δημοσίων ἀγαθῶν. Βλ. J. Head «Public Goods and Public Welfare», Duke University Press, 1974 σσ. 84-86. Βλ. ἐπίσης διεξοδικὴ ἀνάλυση τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ μέλους στὶς πολυπληθεῖς καὶ ὀλιγομελεῖς ὁμάδες στοῦ M. Olson «The Logic of Collective Action» Harvard University Press, 1965, Κεφ. 1.

9. Θὰ πρέπει ἐδῶ νά ἀντιδιαστείλουμε τὰ δημόσια ἀγαθὰ πού καλύπτουν πολυπληθῆ σύνολα ἰδιωτῶν ἀπὸ ὀρισμένα ἀγαθὰ συλλογικῆς κατανάλωσης ὅπως οἱ ἐγκαταστάσεις ὀρισμένου ἀθλήματος (κολύμβηση, γκόλφ, τένις κ.ἄ.) πού τὸ ὄφελός τους ἐκτείνεται σὲ ἓνα πολὺ μικρὸ ὑποσύνολο ἰδιωτῶν. Ὁ ἐφοδιασμός μὲ τέτοια ἀγαθὰ μπορεῖ νά ὀργανωθεῖ ἀποκελεστικὰ στὴ βάση ἐκουσίων συμφωνιῶν μὲ τὸ σύστημα τῶν λεσχῶν (κολυμβητικὴ λέσχη, περιηγητικὴ λέσχη κλπ.). Βλ. ἐνδιαφέρουσα ἀνάλυση J. Buchanan «An Economic Theory of Clubs» *Economica*, 1965.

Μόνο με μιὰ διευθέτηση ἐξαναγκαστικοῦ χαρακτήρα εἶναι δυνατὸς ὁ ἐφοδιασμός τῆς κοινωνίας με δημοσία ἀγαθὰ πού χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀδυναμία ἀποκλεισμοῦ.

Ἄν βρεθεῖ τρόπος νὰ ἐπιβληθεῖ ἀναγκαστικὴ εἰσφορά σ' ὄλα τὰ μέλη τοῦ συνόλου γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ κόστους τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ, τότε τὸ κάθε μέλος χωριστὰ σκέφτεται ὅτι δὲν εἶναι τώρα πιά δυνατό νὰ πληρώνουν οἱ ἄλλοι γιὰ νὰ ὠφελεῖται αὐτὸ δωρεάν. Ἄλλὰ καὶ εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο ὅτι δὲν πρόκειται νὰ πληρώνει αὐτὸ γιὰ νὰ ὠφελοῦνται ἄλλοι δωρεάν. Μὲ τὴ βεβαιότητα, λοιπόν, ὅτι ὅλοι θὰ ἐξανγκαστοῦν νὰ συνεισφέρουν στὸ κόστος, τὸ ἄτομο εἶναι διατεθειμένο νὰ συμφωνήσει γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ. Ἄλλὰ ἓνας τέτοιος ἐξανγκασμός δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐπιβληθεῖ ἀπὸ κανένα ἰδιώτη (ἐπιχείρηση, νοικοκυριό). Μόνο τὸ κράτος με τὴ θεσμοθετημένη ἐξουσία πού διαθέτει καὶ τὸν ἐξανγκαστικὸ του μηχανισμό μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλει τὴν εἰσφορά σὲ ὄλα τὰ μέλη τοῦ συνόλου. Ἡ ἀναγκαστικὴ εἰσφορά πού ἐπιβάλλει τὸ κράτος γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ κόστους τῶν δημοσίων ἀγαθῶν εἶναι ὁ φόρος. Σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ λειτουργία θεμελιώνουν πολλοὶ θεωρητικοὶ τὴν «οἰκονομικὴ θεωρία τοῦ κράτους», πού δικαιολογεῖ τὴν ἐμφάνιση καὶ τὴν παρῆξη κράτους κυρίως ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ἐφοδιασμοῦ τῆς κοινωνίας με δημοσία ἀγαθὰ.

Ὁ κρατικὸς ἐξανγκασμός λύνει βεβαίως τὸ πρόβλημα τῆς εἰσπραξῆς «τιμῆς» (φόρου) γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ. Παραμένουν ὅμως δύο ἐξίσου σοβαρὰ καὶ ἀλληλένδετα προβλήματα πού πρέπει νὰ λυθοῦν.

- α) Τί καὶ πόσο θὰ παραχθεῖ ἀπὸ τὰ δημόσια ἀγαθὰ, καὶ
- β) Πῶς θὰ ἐπιμεριστεῖ τὸ κόστος παραγωγῆς τους ἀνάμεσα στὰ μέλη τοῦ συνόλου (πόσο φόρο θὰ πληρώσει ὁ καθένας).

Γιὰ νὰ δοθοῦν λύσεις στὰ προβλήματα αὐτὰ πού νὰ εἶναι ἄριστες σύμφωνα με τὸ γνωστὸ κριτήριό τοῦ Pareto¹⁰ θὰ πρέπει νὰ βρεθεῖ μιὰ μορφή ὀργάνωσης πού νὰ ἐξασφαλίζει τὴ διακρίβωση τῶν ἀληθινῶν προτιμήσεων τῶν μελῶν τοῦ συνόλου γιὰ δημοσία ἀγαθὰ, ἀνάλογη με τὴν ὀργάνωση τῆς ἀνταγωνιστικῆς ἀγορᾶς πού ἐξασφαλίζει τὴ διακρίβωση τῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν γιὰ ἰδιωτικά ἀγαθὰ. Καὶ ἀκόμη πρέπει νὰ βρεθεῖ ἓνας μηχανισμός ἐπιμερισμοῦ τοῦ κόστους πού νὰ ἐπιβαρύνει τὸ κάθε μέλος ἀνάλογα με τὴν χρησιμότητα πού ἀποκομίζει ἀπὸ τὸ δημόσιο ἀγαθό, ὅπως ὁ μηχανισμός τῶν τιμῶν στὴν ἀνταγωνιστικὴ ἀγορὰ πού ἐξισώνει τὴ χρησιμότητα πού δίνει στὸ κάθε καταναλωτὴ τὸ ἰδιωτικὸ ἀγαθὸ με τὴν τιμὴ του.

Πολλοὶ νεοκλασικοὶ οἰκονομολόγοι καὶ θεωρητικοὶ τοῦ πλουραλισμοῦ ἀναζητοῦν λύσεις σ' αὐτὰ τὰ προβλήματα στὶς διάφορες μορφές πολιτικῆς ὀργάνωσης καὶ κυρίως στὶς διάφορες μορφές πολιτικῆς δημοκρατίας καὶ στοὺς μηχανισμοὺς ψηφοφορίας πού λειτουργοῦν σ' αὐτὲς. Ὑποστηρίζουν, λοιπόν, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὅτι τελικὰ τὸ ζήτημα εἶναι νὰ βρεθεῖ καὶ νὰ ἐπιλεγεῖ μιὰ μορφή πολιτικῆς δημοκρατίας καὶ συνταγματικῆς ὀργάνωσης πού νὰ δίνει λύσεις στὰ παραπάνω δύο προβλήματα ἐφοδιασμοῦ τῆς

κοινωνίας με δημόσια αγαθά, λύσεις που να είναι σύμφωνες ή τουλάχιστο να προσεγγίζουν το κριτήριο άριστοποίησης του Pareto¹⁰.

β. τεχνικές δυσκολίες εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού

Παραπάνω εξετάσαμε την περίπτωση των αγαθών που χαρακτηρίζονται από άπολυτη αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού. Όπως είδαμε, ελάχιστα είναι τα αγαθά που έχουν αυτό το χαρακτηριστικό με την τόσο αυστηρή έννοια του όρου. Στην πραγματικότητα τα περισσότερα δημόσια αγαθά χαρακτηρίζονται όχι από απόλυτη αδυναμία αλλά από τεχνικές μάλλον δυσκολίες, άλλοτε μικρότερες και άλλοτε μεγαλύτερες, αποκλεισμού από τις υπηρεσίες τους δυνάμει των οποίων δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώνουν τιμή γι' αυτές. Τέτοιες τεχνικές δυσκολίες αποκλεισμού παρουσιάζουν ή τηλεόραση και το ραδιόφωνο, οι φάρμοι, οι υπηρεσίες της αστυνομίας και της πυροσβεστικής υπηρεσίας, ο φωτισμός των πόλεων, οι δρόμοι, οι φωτεινοί σηματοδότες κ.ά. Στην περίπτωση αυτών των αγαθών οι τεχνικές δυσκολίες θα μπορούσαν βέβαια να ξεπεραστούν άλλοτε ευκολότερα και άλλοτε δυσκολότερα με διάφορους τρόπους που θα έκαναν μέχρι ένα βαθμό δυνατή την εφαρμογή της αρχής του αποκλεισμού μέσω του μηχανισμού των τιμών της αγοράς. Στην περίπτωση, λόγου χάρι, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης ή επιχείρηση που θα αναλάμβανε την εκμετάλλευση θα μπορούσε λίγο-πολύ εύκολα να επιτύχει είσπραξη της τιμής με ειδικές κερματοδόχους προσαρτημένες στη συσκευή του ραδιοφώνου ή της τηλεόρασης που θα επέτρεπαν τη λήψη του σταθμού μόνο με τη ρίψη κέρματος όρισμένης αξίας. Με τον ίδιο ανάλογα τρόπο θα μπορούσε να εξασφαλιστεί ή είσπραξη τιμής για τις υπηρεσίες των φάρων που εκπέμπουν ραδιοσήματα. Οι τεχνικές δυσκολίες αποκλεισμού εδώ ξεπερνιούνται σχετικά εύκολα.¹¹ Στην περίπτωση, όμως της προστασίας από κλοπές θα έπρεπε ο κάθε ιδιώτης χωριστά να μισθώσει από την αγορά εργασίας τις υπηρεσίες νυκτοφυλάκων με πληρωμή μισθού και να προμηθευτεί από την αγορά έμπορευμάτων ειδικά μηχανήματα συναγεμίου για να φυλάει το μαγαζί το σπίτι, το αυτοκίνητο και τα άλλα περιουσιακά του στοιχεία. Ή στην περίπτωση των φωτεινών σηματοδοτών, ή επιχείρηση που θα αναλάμβανε ενδεχομένως την εκμετάλλευσή τους θα έπρεπε να τοποθετήσει στις διασταυρώσεις των δρόμων από ένα ταμιά για να εισπράτει από πεζούς και αυτοκίνητα την τιμή (ένα δεκάλεπτο ίσως από τον καθένα) για την υπηρεσία του σηματοδότη. Ή εφαρμογή όμως τέτοιων τρόπων αποκλεισμού είναι τις περισσότερες φορές εξαιρετικά δαπανηρή για τον παραγωγό ή και για τον καταναλωτή, όπως λό-

10. Το κριτήριο άριστοποίησης του Pareto στη γενική και άφρημένη του μορφή όρίζεται ως εξής: Μία κατάσταση είναι άριστη αν καμιά αλλαγή της δεν θα μπορούσε να βελτιώσει τη θέση έστω και ενός μέλους της κοινωνίας χωρίς να χειροτερέψει τη θέση κάποιου άλλου. V. Pareto. «Manuel Economie. Politique», 2η έκδ. Geneva Droz.

11. Είναι άλλο το θέμα αν στην περίπτωση αγαθών, όπως ή τηλεόραση, ο φάρος και άλλων παρόμοιων, δεν είναι οικονομικά σκόπιμη ή είσπραξη ενιαίας τιμής της αγοράς. Βλέπε παρατηρήσεις στην επόμενη παράγραφο.

του χάρη στην άμέσως παραπάνω περίπτωση των φωτεινών σηματοδοτών που το κόστος για την είσπραξη της τιμής των υπηρεσιών τους θα ήταν άπαρορευτικό για την επιχείρηση που θ' αναλάμβανε την εκμετάλλευσή τους και οι απώλειες χρόνου για τους καταναλωτές εξαιρετικά μεγάλες.

Από τα δύο τελευταία παραδείγματα και τις παρατηρήσεις πάνω σ' αυτά προκύπτει ότι η αγορά μπορεί βέβαια να εφοδιάζει τους ιδιώτες με υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται από τεχνικές δυσκολίες αποκλεισμού, αλλά οι τρόποι για να ξεπεραστούν οι δυσκολίες αυτές είναι τόσο δαπανηροί και όχληροί ώστε η λειτουργία της αγοράς να είναι ελάχιστα αποδοτική. Η κοινωνία θα μπορούσε να έχει τις υπηρεσίες αυτές με σημαντικά μικρότερο κόστος και τιμή και χωρίς ταλαιπωρίες των καταναλωτών, αν αντί της αγοράς ο εφοδιασμός οργανωνόταν συλλογικά. Αν λόγου χάρη, ο δήμος ή το κράτος αναλάμβανε τη συλλογική προσφορά των υπηρεσιών προστασίας των κατοίκων της πόλης από κλοπές με την οργάνωση αστυνομικού σώματος, το κόστος των υπηρεσιών αυτών για τον κάθε κάτοικο θα ήταν σημαντικά μικρότερο σε σύγκριση με το κόστος ατομικής φύλαξης (μίσθωση από κάθε κάτοικο ιδιαίτερου φύλακα, προμήθεια μηχανημάτων συναγερμού κλπ.). Η άποτυχία, λοιπόν, της αγοράς, έδω, έγκειται στο ότι δεν λειτουργεί αποδοτικά και σύμφωνα με το κριτήριο άριστοποίησης του Pareto. Γιατί μία συλλογική οργάνωση της προσφοράς από την κοινότητα, το δήμο ή το κράτος θα μείωνε σημαντικά το κόστος των υπηρεσιών και θα βελτίωνε τη θέση των κατοίκων χωρίς να χειροτερέψει τη θέση κανενός.

γ. Μερική αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού.

Υπάρχουν, εξάλλου, πολλά αγαθά για τα οποία ο αποκλεισμός μέσω των τιμών είναι αδύνατος — ή για να ακριβολογήσουμε εξαιρετικά δύσκολος — για ένα μέρος μόνο του όφελους που παρέχουν, ενώ για ένα άλλο μέρος, ή είσπραξη τιμής με εκούσιες συμφωνίες είναι απόλυτα δυνατή. Η εκπαίδευση, ή νοσοκομιακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, οι συγκοινωνίες και επικοινωνίες, ή επιστημονική έρευνα αποτελούν μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων αγαθών. Η εκπαίδευση, λόγου χάρη, ωφελεί τον εκπαιδευόμενο και την οικογένειά του γιατί με την επαγγελματική εξειδίκευση του δίδει τη δυνατότητα να πραγματοποιεί μεγαλύτερο εισόδημα στο μέλλον. Για το όφελος αυτό είναι δυνατή η είσπραξη τιμής. Πέρα όμως από αυτό η εκπαίδευση παρέχει όφελος και σε όλα τα άλλα μέλη της κοινωνίας, στην ολόκληρη, γιατί αυξάνει την παραγωγικότητα της οικονομίας από την οποία ωφελούνται και οι επιχειρηματίες και οι καταναλωτές και οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής. Και ακόμη τό να έχει η κοινωνία μορφωμένους ανθρώπους είναι αυτό καθαυτό όφελος γι' αυτήν. Για τα τμήματα όμως αυτά του όφελους δεν είναι δυνατή η είσπραξη τιμής και επομένως ο αποκλεισμός δσων άρνούνται την πληρωμή. Το ίδιο συμβαίνει και με τα άλλα αγαθά που αναφέραμε παραπάνω.

Όπως φαίνεται τα αγαθά που παρουσιάζουν μερική μόνο αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού, έχουν το χαρακτηριστικό του δημόσιου αγαθού στο μέτρο που η εισπραξη τιμής για ένα μέρος του όφελους τους δεν είναι δυνατή και συγχρόνως το χαρακτηριστικό του ιδιωτικού αγαθού στο μέτρο που είναι δυνατή η εισπραξη τιμής για ένα άλλο μέρος του όφελους τους. Αυτός είναι ο λόγος που πολλοί οικονομολόγοι ονομάζουν τα αγαθά αυτά ήμιδημόσια.

Προκειμένου για τα ήμιδημόσια αγαθά, η άποτυχία της αγοράς είναι μερική. Οι τιμές που διαμορφώνονται στην ανταγωνιστική αγορά δεν ενσωματώνουν όλοκληρο το κοινωνικό όφελος που παρέχουν τα αγαθά αυτά και γιαυτό δεν αποτελούν ακριβείς δείκτες της πραγματικής επιθυμίας της κοινωνίας γι' αυτά τα αγαθά. Έτσι η ελεύθερη επιχείρηση που όπως είπαμε, αποφασίζει με βάση τις τιμές της αγοράς, εφοδιάζει την κοινωνία με ποσότητες μικρότερες από τις κοινωνικά επιθυμητές. Η απόκλιση από την άριστη κατανομή των μέσων παραγωγής είναι εδώ προφανής και η διόρθωση είναι δυνατή μόνο με κρατική παρέμβαση.

δ. Ίδιομορφίες ως προς την εφαρμογή της αρχής του αποκλεισμού

Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι όρισμένα αγαθά παρουσιάζουν ιδιομορφίες ως προς την εφαρμογή της αρχής του αποκλεισμού. Μέχρι ένα όριο χρήσης τους (μικρός αριθμός καταναλωτών) η εισπραξη τιμής είναι τεχνικά εύχερης και επομένως είναι δυνατός ο αποκλεισμός δσων δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν τιμή για τις υπηρεσίες των αγαθών αυτών.¹² Αλλά από ένα όριο χρήσης τους και πέρα (λ.χ. μεγάλος αριθμός καταναλωτών) η εισπραξη τιμής και επομένως ο αποκλεισμός από τις υπηρεσίες τους γίνεται τεχνικά δύσκολος σχεδόν αδύνατος και αποκαλύπτεται έτσι η άποτυχία της αγοράς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αγαθού που παρουσιάζει αυτή την ιδιομορφία είναι ο δρόμος. Η εισπραξη τιμής για τις υπηρεσίες του δρόμου είναι εύχερης όσο η κυκλοφορία είναι άραιη. Από τη στιγμή που αρχίζει κυκλοφοριακή συμφόρηση, η εισπραξη τιμής γίνεται τεχνικά δύσκολη και συνεπάγεται απώλεια χρόνου και ταλαιπωρίες για τους καταναλωτές.

2.2 Οι άδαιρετότητες στη κατανάλωση του αγαθού

Δεύτερο βασικό στοιχείο που χαρακτηρίζει το δημόσιο αγαθό είναι η άδαιρετότητα που παρουσιάζει στην κατανάλωσή του: Η ίδια φυσική μονάδα του αγαθού μπορεί να εξυπηρετεί πολλούς συγχρόνως. Αυτό, πράγματι συμβαίνει με πολλά αγαθά όπως είναι ο άμυντικός εξοπλισμός, τα αντιπλημμυρικά έργα, οι δρόμοι, οι γέφυρες τα λι-

12. Και εδώ πάλι, είναι άλλο το ζήτημα αν, όπως θα δούμε παρακάτω, για αγαθά που παρουσιάζουν άδαιρετότητες στην κατανάλωσή τους, όπως ο δρόμος, ή τηλεόραση κ. δ. ο αποκλεισμός από τις υπηρεσίες τους δεν είναι οικονομικά σκόπιμος.

μάνια, τὰ πάρκα, τὰ νοσοκομεία, τὰ εκπαιδευτήρια, οἱ τηλεπικοινωνίες, οἱ σιδηρόδρομοι καὶ ἄλλα.

Ἄφου πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού ὠφελοῦνται συγχρόνως ἀπὸ τὴν ἴδια φυσικὴ μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ, ὅλοι αὐτοὶ θὰ πρέπει νὰ πληρώσουν τιμὴ γιὰ νὰ καλυφτεῖ τὸ κόστος παραγωγῆς τῆς. Τὸ ζήτημα ὁμως εἶναι: πόσο θὰ πληρώσει ὁ καθένας; Ξέρουμε ὅτι βασικὴ τιμολογιακὴ ἀρχὴ πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴ νεοκλασικὴ θεωρία εἶναι ἡ ἐξῆς: ὁ καταναλωτὴς μεγιστοποιεῖ τὴν ἱκανοποίησή του ὅταν γιὰ κάθε ἀγαθὸ πληρώνει τιμὴ ἴση μὲ τὴν ὀριακὴ χρησιμότητα πού τοῦ δίνει ἡ πρόσθετη μονάδα πού ἀγοράζει. Ἡ τιμολογιακὴ αὐτὴ ἀρχὴ εἶναι γενικὴ καὶ πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται καὶ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα πού ἡ κάθε μονάδα τους ἐξυπηρετεῖ ταυτόχρονα πολλοὺς καταναλωτὴς. Καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς θὰ ἦταν ἀρκετὰ ἀπλὴ ὑπόθεση ἂν ὅλοι οἱ καταναλωτὴς εἶχαν τὴν ἴδια προτίμηση γιὰ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἀποκόμιζαν ὅλοι ἴδια χρησιμότητα ἀπὸ κάθε πρόσθετη μονάδα του. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἡ ἱκανοποίησις τῶν καταναλωτῶν θὰ μεγιστοποιούνταν ἂν ὅλοι πληρώναν τὴν ἴδια τιμὴ γιὰ νὰ καλυφτεῖ τὸ κόστος παραγωγῆς τῆς. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ νεοκλασικὴ τιμολογιακὴ ἀρχὴ θὰ ἐφαρμοζόνταν ἐδῶ ἂν τὸ κόστος παραγωγῆς μοιραζόταν ἐξίσου σὲ ὅλους. Ἀλλὰ εἶναι ἐλάχιστα πιθανὸ νὰ ἔχουν ὅλοι τὶς ἴδιες προτιμήσεις γιὰ τὸ κοινὸ ἀγαθὸ. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι οἱ προτιμήσεις νὰ διαφέρουν καὶ ὁ καθένας ν' ἀποκομίζει διαφορετικὴ χρησιμότητα ἀπὸ τὴν ἴδια μονάδα πού καταναλίσκεται συλλογικά. Ἐδῶ τὰ πράγματα δυσκολεύονται. Οἱ καταναλωτὴς μεγιστοποιοῦν τὴν ἱκανοποίησή τους ἂν πληρώνουν διαφορετικὴ ὁ καθένας τιμὴ γιὰ τὴν ἴδια μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ πού καταναλίσκεται. Γιὰ νὰ ἐφαρμοστεῖ λοιπὸν ἡ νεοκλασικὴ τιμολογιακὴ ἀρχὴ σ' ἓνα ἀγαθὸ συλλογικῆς κατανάλωσης θὰ πρέπει τὸ κόστος παραγωγῆς κάθε πρόσθετης μονάδας τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ νὰ μοιράζεται ἀνάλογα μὲ τὴν χρησιμότητα πού δίνει στὸ κάθε καταναλωτὴ αὐτὴ ἡ μονάδα.

Τὸ κρίσιμο, λοιπὸν ζήτημα εἶναι τὸ ἐξῆς: Εἶναι δυνατός ἓνας τέτοιος διαφορισμὸς τιμῶν ἀνάμεσα σὲ ὄσους καταναλίσκουν συγχρόνως τὴν ἴδια φυσικὴ μονάδα ἑνὸς ἀγαθοῦ; Ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω οἱ δυσκολίες γιὰ ἓνα διαφορισμὸς τιμῶν πού νὰ ἐξασφαλίζει ὅτι ὁ κάθε καταναλωτὴς πληρώνει γιὰ τὴν ἴδια μονάδα ὑπηρεσίας τιμὴ ἴση μὲ τὴν χρησιμότητα πού θεωρεῖ ὅτι τοῦ δίνει τὸ ἀγαθὸ, εἶναι ἐξαιρετικὰ μεγάλες καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις σχεδὸν ἀξεπέραστες. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση ὀποιαδήποτε μορφῆς καὶ ἂν ἔχει (ἀνταγωνιστικὴ-μονοπωλιακὴ) δυσκολεύεται ἢ ἀδυνατεῖ νὰ ἀναλάβει τὸν ἐφοδιασμὸ στὴν κοινωνικὰ ἐπιθυμητὴ ἔκταση μὲ ἀγαθὰ πού παρουσιάζουν μεγάλες ἀδιαιρετότητες στὴν κατανάλωσή τους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι τεχνικὰ εὐκόλη ἢ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τὴν χρῆση τους, ὅπως συμβαίνει μὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πού ἀναφέραμε (τηλεόραση, τηλέφωνο, ταχυδρομεῖα, εκπαιδευτήρια, νοσοκομεία, ὑδρευση, σιδηρόδρομοι κ.ἄ.). Τὴν εὐθύνη γιὰ τὸν ἐφοδιασμὸ μὲ τέτοια ἀγαθὰ ἀναλαμβάνει τὸ κράτος καὶ τὰ ἀγαθὰ εἶναι δημόσια.

Τέτοιες δυσκολίες δὲν συναντᾶει ἡ ἐπιχείρηση στὴν περίπτωση τῶν ἰδιωτικῶν ἀγαθῶν πού εἶναι διαιρετὰ στὴ κατανάλωσή τους ὅπως εἶναι τὰ τρόφιμα,

ένδύματα οικιακά σκεύη, υπηρεσίες γιατρού, μηχανικού, δικηγόρου και άλλα πολλά. Ἡ ἐπιχείρηση μπορεῖ εὐκόλα ἐδῶ νὰ ἐφοδιάζει κάθε πρόσθετο καταναλωτὴ πού ἐπιθυμεῖ λ.χ. ἓνα ἠλεκτρικὸ ψυγεῖο ἂν εἶναι διατεθειμένος νὰ πληρώσει τιμὴ πού καλύπτει τὸ πρόσθετο κόστος παραγωγῆς του.

α. Ἀπόλυτη ἀδιαιρετότητα

Οἱ θεωρητικοὶ πού ἀναλύουν τὴν ἀκραία περίπτωση τοῦ καθαρῶς δημόσιου ἀγαθοῦ ὑποθέτουν ὅτι αὐτὸ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀπόλυτη ἀδιαιρετότητα μὲ τὴν ἐξῆς εἰδικὴ ἔννοια: Ἡ ἴδια φυσικὴ μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ μπορεῖ νὰ παρέχει συγχρόνως ὑπηρεσία ἴσης ποσότητας καὶ ἰδίας ποιότητας σὲ ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ μέλη τῆς κοινωνίας.

Μερικοὶ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρο «κοινὴ προσφορά» γιὰ νὰ διατυπώσουν τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀπόλυτης ἀδιαιρετότητας τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ:¹³ Ἡ προσφορά τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ εἶναι κοινὴ μὲ τὴν εἰδικὴ ἔννοια ὅτι ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού μιὰ μονάδα ὑπηρεσίας του εἶναι διαθέσιμη σὲ ἓνα ἰδιώτη μιὰ ἴδια μονάδα ὑπηρεσίας μπορεῖ νὰ εἶναι συγχρόνως διαθέσιμη σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἰδιῶτες χωρὶς πρόσθετο κόστος. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού θὰ ἀσφαλτοστρωθεῖ ἓνας χωματόδρομος σὲ μιὰ περιοχὴ γιὰ νὰ κυκλοφορεῖ ἄνετα ὁ Α μετὸ αὐτοκίνητό του μποροῦν νὰ κυκλοφοροῦν στὸ δρόμο ἐξίσου ἄνετα καὶ οἱ γείτονές του καὶ οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς περιοχῆς χωρὶς πρόσθετο κόστος.

Μερικοὶ ἄλλοι συγγραφεῖς γιὰ νὰ διατυπώσουν τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀπόλυτης ἀδιαιρετότητας χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρο «κοινὴ κατανάλωση» ἢ «μὴ ἀνταγωνιστικὴ κατανάλωση»¹⁴: Τὸ δημόσιον ἀγαθὸ εἶναι μὴ ἀνταγωνιστικὸ στὴν κατανάλωσή του μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ ὄφελος πού ἀπολαμβάνει ὁ Α ἀπὸ μιὰ μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ δὲν μειώνει (δὲν ἀνταγωνίζεται) τὸ ὄφελος πού ἀπολαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἴδια μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ. Ἄν, λόγου χάρι, ἀνοίξω καὶ ἐγὼ τὸ δέκτη τῆς τηλεόρασης γιὰ νὰ παρακολουθήσω τὸ πρόγραμμα δὲν μειώνω καθόλου τὴν ἀπόλαυση κανενὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους τηλεθεατῆς.

13. Στὴν παραδοσιακὴ θεωρία τῶν δημοσίων ἀγαθῶν (Mazzola, Sax, Bowen) χρησιμοποιεῖται ὁ ὄρος «ἀδιαιρετότητα» γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ. Ὁ πρῶτος πού χρησιμοποίησε καὶ ἀνάπτυξε στίς ἀναλύσεις του τὸν ὄρο «κοινὴ προσφορά» γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ ἦταν ὁ J. Head στὸ ἄρθρο του «Public Goods and Public Policy» *Public Finance*, No 1, 1962, σσ. 197-219. Ἐπίσης ἡ ἔννοια τοῦ ὄρου «κοινὴ προσφορά» ἀναλύεται εὐρύτερα ἀπὸ τὸν C. Shoup στὸ ἄρθρο του «Public Goods and Public Production» *Rivista Internazionale di scienze economiche e commerciali*, Μάρτιος 1965 σσ. 254-64. Ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυση καὶ γενίκευση τῆς ἔννοιας «κοινὴ προσφορά» γίνεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν J. Buchanan στὸ ἄρθρο του «Joint Supply, Externality and Optimality» Ἐξ ἄλλου ὁ J. Buchanan καὶ ὁ M. Margolis προσπαθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν Μαρσαλιανὴ ἔννοια τῆς «κοινῆς προσφορᾶς» στὴν περίπτωση ὀρισμένων κατηγοριῶν δημοσίων ἀγαθῶν. Τέλος ὁ Samuelson χρησιμοποιεῖ μιὰ μόνο φορὰ τὸν ὄρο «κοινὴ προσφορά» γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ στὸ ἄρθρο του «Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure» *Review of Economics and Statistics*, Νοέμ. 1955, σελ. 355.

14. Τὸν ὄρο αὐτὸ χρησιμοποιεῖ ὁ Masgrave. Βλ. R. Mnsgrave-P. Musgrave: «Public Finance in Theory and Practice» McGraw-Hill, 1973 σελ. 51 ἔπομ.

β. Μερική αδιαιρετότητα

Ἡ ἔννοια τῆς ἀπόλυτης αδιαιρετότητας ὅπως ὀρίστηκε προηγουμένως ἔχει θεωρητική μόνο ἀξία πού ἐγκείται στὸν ἐννοιολογικὸ προσδιορισμὸ τοῦ καθαρῶς δημόσιου ἀγαθοῦ καὶ στὴν ἀντιδιαστολή του ἀπὸ τὸν ἰδιωτικὸ. Στὴν πραγματικότητα εἶναι ζήτημα ἂν ὑπάρχει ἀγαθὸ πού νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀπόλυτη αδιαιρετότητα στὴν κατανάλωση τῶν ὑπηρεσιῶν πού παρέχει. Κανένα ἀπὸ τὰ γνωστὰ δημόσια ἀγαθὰ δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐξυπηρετεῖ συγχρόνως ἀπερίοριστο ἀριθμὸ καταναλωτῶν καὶ μάλιστα μὲ ὑπηρεσίες ἴσης ποσότητας καὶ ἴδιας ποιότητας. Ὑπάρχουν ὀρισμένα ὄρια στὴν ἱκανότητα παροχῆς ὑπηρεσιῶν ἀκόμη καὶ τῶν καθαρῶς δημόσιων ἀγαθῶν πού ἔχουμε ἀναφέρει, ὅπως ἡ ἔθνικὴ ἀμυνα, ἡ δημόσια ὑγεία (ψεκασμὸς ἐλαδῶν περιοχῶν) τὰ ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα, ἡ τηλεόραση καὶ τὸ ραδιόφωνο. Τὰ πολεμικὰ ἀεροπλάνα, λόγου χάρη, ἔχουν ὀρισμένη ἀκτίνα δράσης γιατί εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ ἀνεφοδιάζονται μὲ καύσιμα. Τὰ καταφύγια ἀντιαεροπορικῆς προστασίας ἔχουν περιορισμένη χωρητικότητα. Ὁ σταθμὸς τηλεόρασης ἔχει ὀρισμένη ἐμβέλεια. Πέρα ἀπὸ μιὰ ἀκτίνα, ἡ λήψη τοῦ σταθμοῦ γίνεται δύσκολη καὶ ὀσο ἀπομακρυνόμαστε φτάνει νὰ εἶναι ἀδύνατη. Ὅσοι μόνουν στὶς περιοχὲς αὐτὲς ἔχουν κατώτερης ποιότητας ὑπηρεσίες καὶ ἄλλοῦ δὲν ἐξυπηρετοῦνται καθόλου ἀπὸ τὴν τηλεόραση. Ὁ δρόμος μπορεῖ νὰ ἐξυπηρετεῖ ὀρισμένο μόνον ἀριθμὸ αὐτοκινήτων στὴν μονάδα τοῦ χρόνου: Ὅσοι χρησιμοποιοῦν τὸ δρόμο στὶς ὥρες αἰχμῆς ἀπολαμβάνουν ὑπηρεσίες κατώτερης ποιότητας ἀπὸ ἐκείνους πού τὸν χρησιμοποιοῦν σὲ ὥρες ἀραιῆς κυκλοφορίας. Ὁ σιδηροδρομικὸς σειρμὸς ἔχει περιορισμένο ἀριθμὸ θέσεων, τὰ νοσοκομεῖα ὀρισμένο ἀριθμὸ κλινῶν καὶ τὰ ἐκπαιδευτήρια περιορισμένη χωρητικότητα σὲ φοιτητὲς καὶ ἐργαστηριακὸ ἐξοπλισμὸ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει, σὲ μεγαλύτερο ἢ μικρότερο βαθμὸ, μὲ πολλὰ ἄλλα ἀγαθὰ, ὅπως οἱ γέφυρες, τὰ λιμάνια, τὰ πάρκα, τὰ δικαστήρια, ἡ ἀστυνομία, ἡ πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία, τὸ τηλέφωνο, ἡ ὑδρευση, ἡ ἀρδευση κ.ἄ. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ παρουσιάζουν αδιαιρετότητα στὴν κατανάλωση τῶν μέχρι ἕνα σημεῖο (λ.χ. μέχρι ἕνα ὀρισμένο ἀριθμὸ καταναλωτῶν), ἀπὸ ἕνα ὅμως ὄριο καὶ πέρα ἡ ἱκανότητά τους γιὰ παροχὴ ὑπηρεσιῶν ἐξαντλεῖται, ὅποτε ἡ πρόσθετη κατανάλωση ἀπὸ κάποιον συνεπάγεται τὴν ἀνάγκη ἀντίστοιχης μείωσης τῆς κατανάλωσης ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Οἱ παραπάνω παρατηρήσεις ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ αδιαιρετότητα εἶναι βέβαια βασικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ χρειάζεται νὰ εἶναι ἀπόλυτη. Ἐνα ἀγαθὸ εἶναι δημόσιο ἂν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ ἕξις λιγώτερο αὐστηρὸ στοιχεῖο αδιαιρετότητας: Ἀπὸ τὴ στιγμή πού παύεται μιὰ μονάδα τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ὑπηρεσία του μπορεῖ νὰ εἶναι διαθέσιμη « τοὺ λ ἄ χ ι σ τ ο ν μ ε ρ ι κ ῶ ς , ἂν καὶ σὲ διαφορετικὸ βαθμὸ, σὲ περισσότερους ἀπὸ ἕνα »¹⁵. Μὲ αὐτὴ τὴν τροποποίηση ἡ ἔννοια τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ ἀποκτᾷ σημασία καὶ ἀνταποκρίνεται περισσότερο στὴν πραγματικότητα γιατί καλύπτει ἕνα ἀρκετὰ εὐρὸ χῶρο ἀγαθῶν.

15. Βλ. J. Head «Public Goods and Public Welfare» σελ. 168.

γ. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἀγορᾶς

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα μὲ συντομία γιατί οἱ ἀδιαιρετότητες στὴν κατανάλωση τοῦ ἀγαθοῦ, ἔτσι ὅπως τὴν ὀρίσαμε προηγουμένως εἶναι αὐτὲς καθεαυτὲς ἀρκετὸς λόγος πού ἡ ἐλεύθερη ἐπιχείρηση ἀδυνατεῖ μὲ τὸ μηχανισμό τῆς ἀγορᾶς νὰ ἐπιτύχει ἄριστο ἐφοδιασμό τῆς κοινωνίας μὲ τέτοιου εἶδους ἀγαθὰ σύμφωνα μὲ τὸ κριτήριο ἀριστοποίησης τοῦ Pareto¹⁶. Γιὰ νὰ δείξουμε τοῦτο θὰ πρέπει νὰ πάρουμε ἀγαθὰ πού παρουσιάζουν μὲν ἀδιαιρετότητες στὴν κατανάλωσή τους ἀλλὰ εἶναι ὅμως τεχνικὰ δυνατὸς ὁ ἀποκλεισμός ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίες τους ὧν δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ πληρώσουν τιμὴ γι' αὐτὲς. Τέτοια ἀγαθὰ ὅπως εἶδαμε εἶναι οἱ γέφυρες, οἱ ἔθνικοι δρόμοι, τὰ λιμάνια, ἡ τηλεόραση, τὸ τηλέφωνο, τὰ ταχυδρομεῖα, τὰ πάρκα καὶ ἄλλα. Γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἶναι λίγο πολὺ εὐκόλη ἡ εἰσπραξὴ τιμῆς. Ἄς ὑποθέσουμε τώρα ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐπέμβαση τοῦ κράτους καὶ ὅτι τὸν ἐφοδιασμό τῆς κοινωνίας μὲ ὑπηρεσίες, ὡς πούμε τηλεόρασης, ἀναλαμβάνουν ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἐπιχείρηση δαπανᾷ ἓνα σημαντικὰ μεγάλο κεφάλαιο γιὰ τὶς ἐγκαταστάσεις τοῦ σταθμοῦ τηλεόρασης καὶ προσλαμβάνει τὸ ἀπαραίτητο προσωπικὸ γιὰ τὴν ἐκπομπὴ ἐνὸς καθημερινοῦ προγράμματος ἐξάωρης διάρκειας καὶ ὀρισμένης ποιότητας. Εἴτε τὸ πρόγραμμα τῆς τηλεόρασης ἀπολαμβάνεται ἀπὸ ἓνα, εἴτε ἀπὸ ἑκατό, εἴτε ἀπὸ χίλιους ἢ ἀπὸ περισσότερους τηλεθεατῆς, τὸ κόστος ἐκπομπῆς του (ἀπόσβεση ἐγκαταστάσεων, ἀμοιβὲς προσωπικοῦ κλπ.) θὰ εἶναι τὸ ἴδιο. Τοῦτο σημαίνει κάτι πολὺ σημαντικό: Τὸ πρόσθετο κόστος (ὀριακὸ κόστος) γιὰ τὶς ὑπηρεσίες πού παρέχονται σὲ κάθε νέο τηλεθεατὴ εἶναι μηδέν. Ἄς ὑποθέσουμε τώρα ὅτι ἡ ἐπιχείρηση ὀρίζει ἐνιαία τιμὴ γιὰ ὅλους μὲ τὴν ὁποία ὑπολογίζει ὅτι θὰ καλύπτει τὸ κόστος τῆς ἐξάωρης ἐκπομπῆς, συγκεκριμένα ὑποχρεώνει τοὺς τηλεθεατῆς νὰ ρίχνουν ἓνα εἰκοσάδραχμο στὴν κερματοδόχο γιὰ κάθε ἐξάωρο πρόγραμμα. Ὅσοι εἶναι διατεθειμένοι νὰ πληρῶνουν αὐτὴ τὴν τιμὴ ἀπολαμβάνουν τὴν ἐκπομπή. Ὅσοι εἶναι διατεθειμένοι νὰ πληρῶνουν μικρότερες τιμὲς, ἄλλοι 15 δρχ., ἄλλοι 10 δρχ., ἄλλοι 5 δρχ., κλπ., γιατί τόσο ἀξιολογοῦν τὶς ὑπηρεσίες τῆς τηλεόρασης, ἀποκλείονται ἀπὸ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐκπομπῆς. Ἐνας τέτοιος ὅμως ἐφοδιασμός τῆς κοινωνίας μὲ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἀγαθὰ δὲν εἶναι ἄριστος σύμφωνα μὲ τὸ κριτήριον Pareto.¹⁶ Ἡ παροχὴ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς τηλεόρασης καὶ σὲ ὧν εἶναι διατεθειμένοι νὰ πληρῶνουν τιμὲς μικρότερες ἀπὸ τὶς 20 δρχ. πού ἔχει ὀρίσει ἡ ἐπιχείρηση, θὰ αὐξάνει τὴν ἱκανοποίησίν τους χωρὶς νὰ μειώσῃ στὸ ἐλάχιστο τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῶν πού ἤδη πληρῶνουν τὶς 20 δρχ. καὶ χωρὶς κανένα πρόσθετο κόστος γιὰ τὴν ἐπιχείρηση. Ἐτσι θὰ αὐξανόταν τὸ συνολικὸ ὄφελος χωρὶς νὰ ζημιωθεῖ κανεὶς. Μάλιστα ἡ παρακολούθησιν τῶν προγραμμάτων τῆς τηλεόρασης ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ πληρῶνουν καμμιά τιμὴ θὰ αὐξάνει τὸ συνολικὸ ὄφελος, δεδομένου ὅτι ἡ ἐπέκτασιν τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ σ' αὐτοὺς δὲν συνεπάγεται ὅπως εἶδαμε κανένα πρόσθετο κόστος γιὰ τὴν ἐπιχείρηση, οὔτε μειώνει τὴν ἱκανοποίησιν κανενὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τηλεθεατῆς.

16. Τὴν ἔννοια τοῦ κριτηρίου αὐτοῦ στὴν ὑποσημείωσιν 10

Ἀπὸ τὸ προηγούμενο παράδειγμα γίνεται φανερό ὅτι, στὶς περιπτώσεις τῶν ἀγαθῶν ποὺ παρουσιάζουν ἀδιαιρετότητες στὴν κατανάλωσή τους, ὁ ἐφοδισμὸς τῆς κοινωνίας θὰ μπορούσε νὰ πληροῖ τὸ κριτήριο ἀριστοποίησης τοῦ Pareto, ἂν οἱ καταναλωτὲς πλήρωναν διαφορετικὴ ὁ καθένας τιμὴ γιὰ τὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀγαθοῦ ἀνάλογη μὲ τὴν ἀξιολόγησή ποὺ κάνει γι'αυτὴ τὴν ὑπηρεσία καὶ τὸ ἄθροισμα τῶν τιμῶν ὄλων τῶν καταναλωτῶν ἐκάλυπτε τὸ κόστος παραγωγῆς.¹⁷

Ἐνας τέτοιος διαφορισμὸς τιμῶν εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ γίνῃ ἀπὸ μιὰ τελείως ἀνταγωνιστικὴ ἀγορὰ γιατί ὅπως ξέρουμε σὲ τέτοιες ἀγορὲς ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὶς ἐπιχειρήσεις καὶ ἀνάμεσα στὰ νοικοκυριά τείνει σὲ διαμόρφωση ἐνιαίας τιμῆς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά μπορούμε νὰ σκεφτοῦμε ὅτι ἡ μονοπωλιακὴ ἐπιχείρηση, θεωρητικὰ τουλάχιστον, εἶναι δυνατό νὰ ἐφαρμόξῃ ἐπὶ τοῦ συστήματος διαφορετικῶν τιμῶν γιὰ τοὺς διάφορους καταναλωτὲς, ὥστε ὁ κάθε καταναλωτὴς νὰ πληρώνῃ τιμὴ ἴση μὲ τὴ χρησιμότητα ποὺ θεωρεῖ ὅτι τοῦ δίδεται ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἀγαθοῦ. Λόγου χάρι, ἡ μονοπωλιακὴ ἐπιχείρηση ὕστερα ἀπὸ συμφωνία μὲ τοὺς τηλεθεατὲς μπορεῖ νὰ ἐφοδιάσῃ τὸ καθένα μὲ κερματοδόχο ποὺ νὰ δέχεται διαφορετικῆς ἀξίας κέρμα (20δραχμο, 10δραχμο, 5δραχμο κλπ). Πρακτικῶς ὅμως, ὁ διαφορισμὸς τιμῶν εἶναι τρομερὰ δύσκολος σχεδὸν ἀδύνατος. Ἡ δυσκολία δὲν ἔγκειται στὴν εἰσπραξὴ τῆς τιμῆς καὶ τὴν ἐξοφλήσιν αὐτῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Αὐτὰ εἶναι δυνατό. Ἡ δυσκολία ἔγκειται ἐντὸς τοῦ καθορισμοῦ τῶν διαφορετικῶν τιμῶν. Ἡ μονοπωλιακὴ ἐπιχείρηση χρειάζεται νὰ ἔχει πλήρη γνῶση τῶν ἀτομικῶν προτιμήσεων καὶ τῶν ἀτομικῶν ζητήσεων ὄλων τῶν δυνατικῶν καταναλωτῶν γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ὀρίσῃ γιὰ τὸν καθένα τιμὴ ἴση μὲ τὴ χρησιμότητα ποὺ τοῦ δίνει ἡ ὑπηρεσία. Τὶς πληροφορίες αὐτὲς εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο νὰ συγκεντρώσῃ ἀπὸ τὶς διαπραγματεύσεις ποὺ θὰ κάνει μὲ τοὺς ἐπιμέρους καταναλωτὲς. Καὶ τοῦτο γιατί συμφέρον τοῦ κάθε καταναλωτῆ κατὰ τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν ἐπιχείρηση εἶναι

17. Τὴν τιμολογιακὴ ἀρχὴ τοῦ διαφορισμοῦ τῶν τιμῶν γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ δέχονται ὅλοι σχεδὸν οἱ νεοκλασικοὶ ποὺ ἔχουν συμβάλῃ ἐν τῇ ἀνάπτυξί τῆς λεγόμενης Θεωρίας τοῦ Ἄνταγωνισμοῦ (γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Θεωρίας αὐτῆς βλ. παρακάτω). Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ταλλάγματους (γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Θεωρίας αὐτῆς βλ. παρακάτω). Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ταλλάγματους ὁ E. Sax μιλάει γιὰ διαφορισμὸ τιμῶν καὶ συστηματικώτερα ὁ Lindahl (βλ. «Classics in the Theory of Public Finance» σελ. 168 καὶ ἐπὶ. καὶ σελ. 177 καὶ ἐπὶ.) Ἀπὸ τοὺς νεώτερους πρῶτος ὁ Bowen ἀναγνωρίζει τὴ σκοπιμότητα τοῦ διαφορισμοῦ τιμῶν γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ (βλ. H. Bowen «The Interpretation of Voting in the Allocation of Resources» Quarterly Journal of Economics, Νοεμ. 1943, σσ. 27-48) καὶ ἀργότερα ὁ Samuelson καὶ Mugrave, ἂν καὶ οἱ τελευταῖοι δὲν φαίνεται νὰ ἐπιμένουν ἰδιαιτέρα ἐπὶ τὸ θέμα αὐτό. Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἐμφαση τονίζει τὴν ἀνάγκη τοῦ διαφορισμοῦ τιμῶν εἶναι ὁ J. Head (βλ. ἄρθρο του «Public Goods and Public Welfare» Public Finance, 1962, No 3 σσ. 197-221). Μάλιστα ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς ὑποστηρίζει ὅτι γιὰ νὰ εἶναι ἀριστος ὁ ἐφοδισμὸς μὲ ἀγαθὰ ποὺ παρουσιάζουν μεγάλες ἀδιαιρετότητες δὲν ἀρκεῖ μόνο ὁ διαφορισμὸς τιμῶν ἀνάμεσα στὸν καταναλωτὴ, ἀλλὰ ἀκόμη εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ὁ διαφορισμὸς τιμῶν γιὰ τὶς διάφορες ποσότητες ποὺ ἀγοράζει ὁ ἴδιος καταναλωτὴς. Ὅμοια προβλήματα διαφορισμοῦ τιμῶν ἀνακύπτουν καὶ στὴν περίπτωση τῶν ὑπηρεσιῶν κοινῆς ὠφελείας ποὺ ἡ ἀδιαιρετότητα ὀρισμένων βασικῶν μέσων γιὰ τὴν παραγωγή τους συνεπάγεται φθίνον κόστος καὶ ὁδηγεῖ σὲ φυσικὰ μονοπώλια.

νά ἀποκρύπτει τις ἀληθινές προτιμήσεις του και νά ὑποτιμᾷ τήν ἀξιολόγηση πού κάνει γιά τὸ ἀγαθὸ μὲ πρόθεση νά πληρώσει δσο τὸ δυνατό μικρότερη τιμῆ, ἀφοῦ ξέρει ὅτι ὅποιαδήποτε τιμὴ κι ἂν πληρώσει θὰ ἔχει ἔτσι κι ἄλλιῶς, τὴν ἴδια ὑπηρεσία ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ πού θὰ ἔχουν ὅλοι οἱ ἄλλοι πού θὰ πληρώσουν ὑψηλότερη ἀπὸ αὐτὸν τιμῆ. Ἄν ὅλοι οἱ καταναλωτῆς, ὁ καθένας χωριστά, ἀκολουθήσουν τὴν ἴδια τακτικὴ, πράγμα πολὺ πιθανό, ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἔχει δεδομένα γιά νά ὑπολογίσει τίς διαφορετικὲς τιμές. Τὸ μόνο πού τῆς μένει νά κάνει, λοιπόν, εἶναι νά ὀρίσει ἐνιαία τιμῆ. Τὴν ἐπιχείρηση δμως συμφέρει νά ὀρίσει τιμῆ σὲ τέτοιο ὕψος, πού νά μεγιστοποιεῖ τὸ κέρδος της ἢ τουλάχιστον νά καλύπτει τὸ μέσο κόστος παραγωγῆς. Σ' αὐτὴ δμως τὴν τιμῆ ἀποκλείονται ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀγαθοῦ καταναλωτῆς πού θὰ μπορούσαν νά ὠφεληθοῦν χωρὶς νά μειωθεῖ ἡ ἱκανοποίηση κανενὸς και χωρὶς πρόσθετο κόστος. Ἄρα ὁ ἐφοδιασμὸς δὲν εἶναι ἄριστος σύμφωνα μὲ τὸ κριτήριον τοῦ Pareto, γιατί ἐδῶ ἡ ἐπιχείρηση μεγιστοποιεῖ μὲν τὸ κέρδος της ἢ καλύπτει τὸ κόστος παραγωγῆς, ἀλλὰ ἐφοδιάζει δμως τὴν κοινωνία μὲ ποσότητα ὑπηρεσιῶν πολὺ μικρότερη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμητῆ. Τὸ συνολικὸ ὄφελος θὰ μπορούσε ν' αὐξηθεῖ, ἂν ἡ ἐνιαία τιμῆ μειωνόταν στὸ ὄριο πού θὰ ἦταν διατεθειμένος νά πληρώσει ὁ τελευταῖος καταναλωτῆς πού κάνει τὴ μικρότερη ἀξιολόγηση τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ πιὸ πιθανὸ στὴν περίπτωσι τῶν ἀγαθῶν μὲ μεγάλες ἀδιαιετότητες εἶναι ἡ τιμῆ αὐτὴ νά εἶναι τόσο χαμηλὴ ὥστε νά προσεγγίζει τὸ μηδέν και αὐτὸ γιατί ὅπως εἶπαμε, ὁ τελευταῖος καταναλωτῆς μπορεῖ νά ἔχει τὴν ὑπηρεσία χωρὶς πρόσθετο κόστος. Σ' αὐτὴ τὴν τιμῆ ἡ κοινωνία ἐφοδιάζεται βεβαίως μὲ τὴν ἐπιθυμητῆ ποσότητα ὑπηρεσιῶν ἀλλὰ ἡ ἐπιχείρηση ἔχει τεράστιες ζημιές ἀφοῦ μένει ἀκάλυπτο τὸ πάγιο κόστος της. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τίς συνθήκες ἡ ἐπιχείρηση ἀδυνατεῖ ν' ἀναλάβει τὸν ἐφοδιασμὸ τῆς κοινωνίας μὲ τὴν ἐπιθυμητῆ ποσότητα. Τὴν ἀδυναμία αὐτὴ μόνο τὸ κράτος μπορεῖ ν' ἀναπληρώσει μὲ διάφορες μορφές παρέμβασης και μὲ ἐφαρμογὴ διαφόρων μέτρων πολιτικῆς.

δ. Ἀγαθὰ μὲ πολὺ περιορισμένες ἀδιαιετότητες στὴν κατανάλωσι

Θὰ πρέπει ἐδῶ νά σημειωθεῖ ὅτι ὑπάρχουν ἄρκετὰ ἀγαθὰ πού παρουσιάζουν ἀδιαιετότητες στὴν κατανάλωσὴ τους ἀλλὰ μέχρι ἕνα πολὺ μικρὸ ἀριθμὸ καταναλωτῶν σὲ σχέση μὲ τὸ σύνολο πού ζητάει τὴν ὑπηρεσία. Οἱ αἰθουσες θεάτρου και κινηματογράφου, τὰ τσίρκα, τὰ γήπεδα ποδοσφαίρου και ἄλλων ἀθλημάτων κλπ. ἀποτελοῦν μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα. Μόνο ἐφ' ὅσον ἡ αἰθουσα τοῦ κινηματογράφου δὲν εἶναι γεμάτη, ἡ προβολὴ τοῦ ἔργου μπορεῖ νά ἱκανοποιεῖ πρόσθετους θεατῆς χωρὶς νά ἀποκλείονται ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησι κάποιιοι ἄλλοι. Ἐπειδὴ δμως ἡ χωρητικότητα τῶν αἰθουσῶν ἢ τῶν γηπέδων εἶναι συνθῆσι μικρῆ, σὲ σχέση μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν καταναλωτῶν πού ζητοῦν τὴν ὑπηρεσία, πολὺ σύντομα φτάνουμε στὸ σημείο ὅπου ἡ πρόσθετη κατανάλωσι τοῦ ἐνὸς ἀποκλείει τὴν κατανάλωσι τοῦ ἄλλου και ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἀγαθοῦ γίνεται διαιρετῆ. Δεδομένου μάλιστα ὅτι στίς περιπτώσεις τῶν ἀγαθῶν πού ἀναφέραμε εἶναι συγχρόνως τεχνικὰ δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἡ ἐλεύθερη ἐπιχείρηση μπορεῖ νά ἐφοδιάζει τὴν κοινω-

νία με τις επιθυμητές ποσότητες σε τιμή που της επιτρέπει να καλύπτει τουλάχιστον το μέσο κόστος (που περιλαμβάνει ένα κανονικό κέρδος). Γιαυτό τα αγαθά αυτά, παρόλο ότι παρουσιάζουν ως ένα βαθμό αδιαιρετότητες, χαρακτηρίζονται ως ιδιωτικά αγαθά συλλογικής κατανάλωσης. Δέν είναι όμως σπάνιες οι περιπτώσεις τέτοιων αγαθών (σοβαρό θέατρο τέχνης, λυρική σκηνή κ.ά.) που ο καθορισμός τιμής με επιχειρηματικά κριτήρια (κάλυψη κόστους, μεγιστοποίηση κέρδους) θα περιόριζε σημαντικά τον αριθμό των καταναλωτών και θα άφηνε άναξιοποίητη την δυναμικότητα παροχής υπηρεσιών του αγαθού. Η επέμβαση του κράτους έδω (επιδότηση, επιχορηγήσεις, ίδρυση κρατικών θεάτρων κλπ) θεωρείται επιβεβλημένη.

2.3 Σχέση ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του δημόσιου αγαθού.

Στις προηγούμενες παραγράφους διακρίναμε δύο βασικά χαρακτηριστικά των δημόσιων αγαθών: Τις τεχνικές δυσκολίες εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού και τις αδιαιρετότητες στην κατανάλωσή τους.

Η παραδοσιακή θεωρία για τα δημόσια αγαθά συνήθως ταυτίζει τα δύο αυτά χαρακτηριστικά με την έξης έννοια: Η παραρξη αδιαιρετότητας στην κατανάλωση των υπηρεσιών του δημόσιου αγαθού συνεπάγεται αναγκαστικά και αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού. Έπομένως, υποστηρίζεται, αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού που άλλοι εκφράζουν με τον όρο «αδιαιρετότητα στην κατανάλωση» και άλλοι με τον όρο «αδυναμία αποκλεισμού». Η αντίληψη αυτή είναι στη βάση της έσφαλμένη. Δημιουργείται από τη σύγχυση που μπορεί να προκληθεί όταν οι παρατηρήσεις περιορίζονται στις άκραιοές περιπτώσεις των καθαρώς δημοσίων αγαθών που παρουσιάζουν έντονα και τα δύο παραπάνω χαρακτηριστικά, όπως είναι ή εθνική άμυνα, ή δημόσια υγεία (ψεκασμός έλωδών περιοχών) τα αντιπλημμυρικά έργα. Είναι γεγονός ότι τα αγαθά αυτά άποτελούν τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αδιαιρετότητας στην κατανάλωση, συγχρόνως όμως παρουσιάζουν και τα πιο δύσκολα προβλήματα εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού. Τουτο όμως δεν σημαίνει ότι τα δυο χαρακτηριστικά ταυτίζονται σε ένα, και πολύ περισσότερο ότι ή αδιαιρετότητα στην κατανάλωση είναι εκείνη που συνεπάγεται την αδυναμία αποκλεισμού.¹⁸ Γιατί, όπως, είδαμε στις προηγούμενες παραγράφους υπάρχουν πολλά δημόσια αγαθά που παρουσιάζουν μέν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό αδιαιρετότητες πλην όμως είναι επιδεκτικά εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού. Ο αποκλεισμός από τις υπηρεσίες με έισπραξη τιμής είναι τεχνικά εύχερης στους εθνικούς δρόμους, τις γέφυρες, τα λιμάνια, τα πάρκα, τα ταχυδρομεία, το τηλέφωνο, τα νοσοκομεία, την τηλεόραση, το ραδιόφωνο κ.ά. Άλλο το ζήτημα ότι ή έισπραξη τιμής στο ύψος που διαμορφώνεται στην αγορά δέν είναι οικονομικά σκόπιμη στην περίπτωση των αγαθών αυτών γιατί όπως είδαμε άπομακρύνει από το κριτήριο άριστοποίησης του Ρα-

18. Αύτη ή σύγχυση γίνεται και στις «Παραδόσεις Δημοσίας Οικονομικής» που είχα γράψει τό 1968.

νά αποκρύπτει τις αληθινές προτιμήσεις του και νά υποτιμᾷ τήν αξιολόγηση πού κάνει γιά τὸ ἀγαθὸ μὲ πρόθεση νά πληρώσει ὅσο τὸ δυνατό μικρότερη τιμή, ἀφοῦ ξέρει ὅτι ὁποιαδήποτε τιμὴ κι ἂν πληρώσει θά ἔχει ἔτσι κι ἄλλιῶς, τὴν ἴδια ὑπηρεσία ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ πού θά ἔχουν ὅλοι οἱ ἄλλοι πού θά πληρώσουν ὑψηλότερη ἀπὸ αὐτὸν τιμὴ. Ἐὰν ὅλοι οἱ καταναλωτῆς, ὁ καθένας χωριστά, ἀκολουθήσουν τὴν ἴδια τακτικὴ, πράγμα πολὺ πιθανό, ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἔχει δεδομένα γιά νά υπολογίσει τις διαφορετικὲς τιμές. Τὸ μόνο πού τῆς μένει νά κάνει, λοιπόν, εἶναι νά ὀρίσει ἐνιαία τιμὴ. Τὴν ἐπιχείρηση ὅμως συμφέρει νά ὀρίσει τιμὴ σὲ τέτοιο ὕψος, πού νά μεγιστοποιεῖ τὸ κέρδος τῆς ἢ τουλάχιστον νά καλύπτει τὸ μέσο κόστος παραγωγῆς. Σ' αὐτὴ ὅμως τὴν τιμὴ ἀποκλείονται ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀγαθοῦ καταναλωτῆς πού θά μπορούσαν νά ὠφεληθοῦν χωρὶς νά μειωθεῖ ἡ ἱκανοποίηση κανενὸς καὶ χωρὶς πρόσθετο κόστος. Ἐὰν ὁ ἐφοδιασμὸς δὲν εἶναι ἄριστος σύμφωνα μὲ τὸ κριτήριον τοῦ Pareto, γιὰ ἐδῶ ἡ ἐπιχείρηση μεγιστοποιεῖ μὲν τὸ κέρδος τῆς ἢ καλύπτει τὸ κόστος παραγωγῆς, ἀλλὰ ἐφοδιάζει ὅμως τὴν κοινωνία μὲ ποσότητα ὑπηρεσιῶν πολὺ μικρότερη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμητὴ. Τὸ συνολικὸ ὄφελος θά μπορούσε ν' αὐξηθεῖ, ἂν ἡ ἐνιαία τιμὴ μειωνόταν στὸ ὄριο πού θά ἦταν διατεθειμένος νά πληρώσει ὁ τελευταῖος καταναλωτῆς πού κάνει τὴ μικρότερη αξιολόγηση τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ πιὸ πιθανὸ στὴν περίπτωση τῶν ἀγαθῶν μὲ μεγάλες ἀδιαιρετότητες εἶναι ἡ τιμὴ αὐτὴ νά εἶναι τόσο χαμηλὴ ὥστε νά προσεγγίζει τὸ μηδέν καὶ αὐτὸ γιὰ ὅπως εἶπαμε, ὁ τελευταῖος καταναλωτῆς μπορεῖ νά ἔχει τὴν ὑπηρεσία χωρὶς πρόσθετο κόστος. Σ' αὐτὴ τὴν τιμὴ ἡ κοινωνία ἐφοδιάζεται βεβαίως μὲ τὴν ἐπιθυμητὴ ποσότητα ὑπηρεσιῶν ἀλλὰ ἡ ἐπιχείρηση ἔχει τεράστιες ζημιές ἀφοῦ μένει ἀκάλυπτο τὸ πάγιο κόστος τῆς. Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τις συνθήκες ἡ ἐπιχείρηση ἀδυνατεῖ ν' ἀναλάβει τὸν ἐφοδιασμὸ τῆς κοινωνίας μὲ τὴν ἐπιθυμητὴ ποσότητα. Τὴν ἀδυναμία αὐτὴ μόνον τὸ κράτος μπορεῖ ν' ἀναπληρώσει μὲ διάφορες μορφές παρέμβασης καὶ μὲ ἐφαρμογὴ διαφόρων μέτρων πολιτικῆς.

δ. Ἀγαθὰ μὲ πολὺ περιορισμένες ἀδιαιρετότητες στὴν κατανάλωση

Θά πρέπει ἐδῶ νά σημειωθεῖ ὅτι ὑπάρχουν ἄρκετὰ ἀγαθὰ πού παρουσιάζουν ἀδιαιρετότητες στὴν κατανάλωσή τους ἀλλὰ μέχρι ἕνα πολὺ μικρὸ ἀριθμὸ καταναλωτῶν σὲ σχέση μὲ τὸ σύνολο πού ζητάει τὴν ὑπηρεσία. Οἱ αἶθουσες θεάτρου καὶ κινηματογράφου, τὰ τσίρκα, τὰ γήπεδα ποδοσφαίρου καὶ ἄλλων ἀθλημάτων κλπ. ἀποτελοῦν μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα. Μόνον ἐφ' ὅσον ἡ αἶθουσα τοῦ κινηματογράφου δὲν εἶναι γεμάτη, ἡ προβολὴ τοῦ ἔργου μπορεῖ νά ἱκανοποιεῖ πρόσθετους θεατῆς χωρὶς νά ἀποκλείονται ἀπὸ τὴν ἱκανοποίηση κάποιοι ἄλλοι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ χωρητικότητα τῶν αἰθουσῶν ἢ τῶν γηπέδων εἶναι συνήθως μικρὴ, σὲ σχέση μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν καταναλωτῶν πού ζητοῦν τὴν ὑπηρεσία, πολὺ σύντομα φτάνουμε στὸ σημεῖο ὅπου ἡ πρόσθετη κατανάλωση τοῦ ἐνός ἀποκλείει τὴν κατανάλωση τοῦ ἄλλου καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἀγαθοῦ γίνεται διαιρετὴ. Δεδομένου μάλιστα ὅτι στίς περιπτώσεις τῶν ἀγαθῶν πού ἀναφέραμε εἶναι συγχρόνως τεχνικὰ δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἡ ἐλεύθερη ἐπιχείρηση μπορεῖ νά ἐφοδιάζει τὴν κοινω-

νία με τις επιθυμητές ποσότητες σε τιμή που τής επιτρέπει να καλύπτει τουλάχιστον το μέσο κόστος (που περιλαμβάνει ένα κανονικό κέρδος). Γιαυτό τα αγαθά αυτά, παρόλο ότι παρουσιάζουν ως ένα βαθμό αδιαιρετότητες, χαρακτηρίζονται ως ιδιωτικά αγαθά συλλογικής κατανάλωσης. Δεν είναι όμως σπάνιες οι περιπτώσεις τέτοιων αγαθών (σοβαρό θέατρο τέχνης, λυρική σκηνή κ.ά.) που ο καθορισμός τιμής με επιχειρηματικά κριτήρια (κάλυψη κόστους, μεγιστοποίηση κέρδους) θα περιόριζε σημαντικά τον αριθμό των καταναλωτών και θα άφηνε άναξιοποίητη την δυναμικότητα παροχής υπηρεσιών του αγαθού. Η επέμβαση του κράτους έδω (επιδότηση, επιχορηγήσεις, ίδρυση κρατικών θεάτρων κλπ) θεωρείται επιβεβλημένη.

2.3 Σχέση ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του δημόσιου αγαθού.

Στις προηγούμενες παραγράφους διακρίναμε δύο βασικά χαρακτηριστικά των δημόσιων αγαθών: Τις τεχνικές δυσκολίες εφαρμογής τής αρχής του αποκλεισμού και τις αδιαιρετότητες στην κατανάλωσή τους.

Η παραδοσιακή θεωρία για τα δημόσια αγαθά συνήθως ταυτίζει τα δύο αυτά χαρακτηριστικά με την εξής έννοια: Η ύπαρξη αδιαιρετότητας στην κατανάλωση των υπηρεσιών του δημόσιου αγαθού συνεπάγεται αναγκαστικά και αδυναμία εφαρμογής τής αρχής του αποκλεισμού. Έπομένως, υποστηρίζεται, ότι πρόκειται για το ίδιο χαρακτηριστικό που άλλοι εκφράζουν με τον όρο «αδιαιρετότητα στην κατανάλωση» και άλλοι με τον όρο «αδυναμία αποκλεισμού». Η αντίληψη αυτή είναι στη βάση της έσφαλμένης. Δημιουργείται από τη σύγχυση που μπορεί να προκληθεί όταν οι παρατηρήσεις περιορίζονται στις άκραιοις περιπτώσεις των καθαρώς δημοσίων αγαθών που παρουσιάζουν στις άκραιες περιπτώσεις των παραπάνω χαρακτηριστικά, όπως είναι η εθνική άμυνα, ή δημόσια υγεία (ψεκασμός έλωδών περιοχών) τα αντιπλημμυρικά έργα. Είναι γεγονός ότι τα αγαθά αυτά αποτελούν τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αδιαιρετότητας στην κατανάλωση, συγχρόνως όμως παρουσιάζουν και τα πιο δύσκολα προβλήματα εφαρμογής τής αρχής του αποκλεισμού. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα δύο χαρακτηριστικά ταυτίζονται σε ένα, και πολύ περισσότερο ότι η αδιαιρετότητα στην κατανάλωση είναι εκείνη που συνεπάγεται αδυναμία αποκλεισμού.¹⁸ Γιατί, όπως είδαμε στις προηγούμενες παραγράφους υπάρχουν πολλά δημόσια αγαθά που παρουσιάζουν μόνον σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό αδιαιρετότητες πλην όμως είναι επιδεκτικά εφαρμογής τής αρχής του αποκλεισμού. Ο αποκλεισμός από τις υπηρεσίες με έσπραξη τιμής είναι τεχνικά εύχερης στους εθνικούς δρόμους, τις γέφυρες, τα λιμάνια, τα πάρκα, τα ταχυδρομεία, το τηλέφωνο, τα νοσοκομεία, την τηλεόραση, το ραδιόφωνο κ.ά. Άλλο το ζήτημα ότι η έσπραξη τιμής στο ύψος που διαμορφώνεται στην αγορά δεν είναι οικονομικά σκόπιμη στην περίπτωση των αγαθών αυτών γιατί όπως είδαμε απομακρύνει από το κριτήριο άριστοποίησης του Ρα-

18. Αυτή η σύγχυση γίνεται και στις «Παραδόσεις Δημοσίας Οικονομικής» που είχα γράψει το 1968.

reto. Από αυτά τα παραδείγματα γίνεται φανερό ότι η ύπαρξη αδιαιρετότητας με κανένα τρόπο δεν συνεπάγεται αναγκαίως αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού.

Άλλα ούτε και η αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού συνεπάγεται αναγκαστικά αδιαιρετότητα όπως υποστηρίζεται από μερικούς. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα άντλησης νερού από την ίδια φλέβα. Άς υποθέσουμε ότι η Α αγροτική εκμετάλλευση άντλει νερό με διάτρηση που έχει κάνει στο αγρόκτημά της. Αν άλλες αγροτικές επιχειρήσεις κάνουν διατρήσεις σε γειτονικά αγροκτήματα και άντλουν νερό από την ίδια φλέβα το νερό που θα άντλει η Α θα μειωθεί σημαντικά. Η Α αδυνατεί τελείως ν' αποκλείσει τους άλλους να άντλουν νερό από την ίδια φλέβα. Βλέπουμε εδώ ότι παρόλη την αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού, το αγαθό (νερό κοινής πηγής) είναι απόλυτα διαιρετό. Η αύξηση της ποσότητας που άντλει ο Β μειώνει την ποσότητα που άντλει ο Α.

Οι προηγούμενες παρατηρήσεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αδιαιρετότητα και αδυναμία αποκλεισμού είναι δύο διακεκριμένα χαρακτηριστικά του δημόσιου αγαθού που μπορεί να συμπίπτουν αλλά μπορεί και όχι στο ίδιο αγαθό.

2.4 Παρατηρήσεις πάνω στη διάκριση των αγαθών σε δημόσια και ιδιωτικά.

Τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε στις προηγούμενες παραγράφους μπορεί να χρησιμεύσουν ως κριτήριο για την διάκριση των αγαθών. Μια τέτοια διάκριση κάνει ο R. Musgrave χρησιμοποιώντας τα εξής δύο κριτήρια: α) Το αν η εφαρμογή της αρχής του αποκλεισμού είναι ή όχι δυνατή και β) Το αν η κατανάλωση του αγαθού είναι ή όχι διαιρετή (άνταγωνιστική). Με βάση τα κριτήρια αυτά ο Musgrave διακρίνει τα αγαθά στις παρακάτω τέσσερες κατηγορίες.

Σχ. 1.

Διάκριση των αγαθών από τον Musgrave¹⁹

	ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ	
	Δυνατός	Μη δυνατός
ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ		
Διαιρετή (άνταγωνιστική)	1	2
Μη διαιρετή	3	4

Η κατηγορία 1 στο Σχέδιο περιλαμβάνει τα καθαρώς ιδιωτικά αγαθά. Η κατανάλωσή τους είναι διαιρετή (άνταγωνιστική) και η εφαρμογή της αρχής

19. Το Σχ. είναι παρμένο από το βιβλίο R. Musgrave and P. Musgrave «Public Finance in Theory and Practice» σ. 54.

του αποκλεισμού δυνατή. Η ελεύθερη αγορά μπορεί να εφοδιάζει αποτελεσματικά την κοινωνία με τέτοιου είδους αγαθά. Σ' όλες τις άλλες περιπτώσεις ή αγορά αποτυγχάνει. Στην περίπτωση των αγαθών της κατηγορίας 2 ή αποτυχία της αγοράς οφείλεται στην αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού και στην περίπτωση των αγαθών της κατηγορίας 3 στην αδιαιρετότητα (μη ανταγωνιστικότητα) της κατανάλωσης. Στην περίπτωση των αγαθών της κατηγορίας 4 ή αποτυχία της αγοράς οφείλεται και στους δύο παραπάνω λόγους. Και ο Musgrave καταλήγει: "Αν με τον όρο «κοινωνικά αγαθά» χαρακτηρίζουμε όλες τις περιπτώσεις αποτυχίας της αγοράς, τότε στην κατηγορία των «κοινωνικών αγαθών» θα πρέπει να περιληφθούν οι περιπτώσεις των αγαθών 2, 3 και 4 του Σχ. 1. 'Αλλά συνήθως ο όρος «κοινωνικά αγαθά» χρησιμοποιείται για τις περιπτώσεις 3 και 4.

Η παραπάνω διάκριση του Musgrave στηρίζεται στην υπόθεση ότι ή κατανάλωση των αγαθών ή θα είναι απολύτως διαιρετή ή απολύτως αδιαιρετή και ότι ή εφαρμογή της αρχής του αποκλεισμού ή θα είναι απολύτως δυνατή ή απολύτως αδύνατη. Όπως διαπιστώσαμε, όμως, στις προηγούμενες παραγράφους μιὰ τέτοια υπόθεση δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. 'Αφορά τις άκραιες περιπτώσεις δημοσίων και ιδιωτικών αγαθών. Η εμπειρική παρατήρηση μᾶς δείχνει ότι ελάχιστα αγαθά είναι απολύτως διαιρετά ή απολύτως αδιαιρέτα στην κατανάλωσή τους και σὲ ελάχιστες περιπτώσεις ή εφαρμογή της αρχής του αποκλεισμού απολύτως δυνατή ή απολύτως αδύνατη. Το μεγάλο πλήθος των αγαθών βρίσκονται ανάμεσα στις τέσσερες άκραιες περιπτώσεις που δείχνει τὸ Σχ. 1. του Musgrave και παρουσιάζουν τὰ δύο στοιχεία (διαιρετότητα-αποκλεισμός) σὲ κάποιο βαθμό, ἄλλα μεγαλύτερο και ἄλλα μικρότερο. Γιαντὸ και δὲν είναι δυνατή ή χάραξη ξεκάθαρης διαχωριστικής γραμμῆς ανάμεσα στὰ δημόσια και ιδιωτικά αγαθά. Πολλοί συγγραφείς ὀνομάζουν τὰ αγαθά που δὲν είναι οὔτε καθαρῶς δημόσια, οὔτε καθαρῶς ιδιωτικά, μικτὰ ἀγαθὰ και ἄλλοι, αγαθά που δημιουργοῦν ἐξωτερικές οικονομίες. Πρὸς τὴν κατεύθυνση των μικτῶν αγαθῶν ἔχει στραφεί τὸν τελευταῖο καιρὸ ή θεωρητικὴ ἐρευνητικὴ προσπάθεια πολλῶν ἀξιόλογων οικονομολόγων.²⁰

3. 'Ο Ἄριστος Ἐφοδιασμός τῆς Κοινωνίας μὲ Δημόσια Ἀγαθά.

3.1 Τὸ Πρόβλημα:

Στις προηγούμενες παραγράφους δόσαμε τὸν ὄρισμὸ τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ και περιγράψαμε τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ του. Μποροῦμε τώρα ἐδῶ να θέσουμε τὸ κεντρικὸ πρόβλημα που ἀπασχολεῖ τὴ νεοκλασικὴ θεωρία των δη-

20. Βλ. J. Head «Mixed Goods in Samuelson Geometry» Public Finance 1976, No 3 σσ. 313-339 όπου παρατίθεται πρόσφατη βιβλιογραφία πάνω στο θέμα. Πρέπει να σημειωθεί ἐδῶ ότι όλες οι πρόσφατες θεωρητικὲς ἐρευνες γὰ ἐξωτερικές οικονομίες και ἐξωτερικές ἐπιβαρύνσεις ἔχουν σάν ἀντικείμενο ἀνάλυσης μικτὰ ἀγαθά. Βλ. σχετικὰ J. Buchanan «The Demand and Supply of Public Goods» Κεφ. 4 όπου στο τέλος παρατίθεται ἀρκετὴ βιβλιογραφία.

μόσιων αγαθών. Το πρόβλημα αυτό μπορεί να διατυπωθεί με άπλο τρόπο ως εξής:

Τι και πόσο θα παραχθεί από τα δημόσια αγαθά και πώς θα επιμεριστεί το κόστος παραγωγής τους ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας (δηλ. τι τιμή (φόρο) θα πληρώσει ο καθένας για τις υπηρεσίες του δημόσιου αγαθού).

Παρακάτω παρουσιάζουμε συνοπτικά και με έντελως άπλοποιημένο τρόπο τις κυριώτερες προσπάθειες που έχουν γίνει από τους νεοκλασικούς οικονομολόγους για την προσέγγιση του προβλήματος αυτού. Προηγουμένως, όμως πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι το ζήτημα τι και πόσο θα παραχθεί από τα δημόσια αγαθά εντάσσεται στο γενικότερο πρόβλημα της κατανομής των μέσων παραγωγής που είναι και το κεντρικό πρόβλημα που απασχολεί τη νεοκλασική θεωρία: Δεδομένου ότι τα μέσα παραγωγής σε κάθε κοινωνία είναι περιορισμένα, πόσα από αυτά θα χρησιμοποιηθούν, για την παραγωγή ιδιωτικών αγαθών και πόσα για την παραγωγή δημοσίων; Με άλλα λόγια πόσα δημόσια και πόσα ιδιωτικά αγαθά θα παραχθούν και τι από την κάθε κατηγορία;

Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι θεωρούν ότι σ' ένα κόσμο στον οποίο υπάρχουν μόνο ιδιωτικά αγαθά που είναι διαιρετά και επιδεκτικά αποκλεισμού για να είναι άριστες οι λύσεις που μπορούν να δοθούν στο πρόβλημα της κατανομής των μέσων παραγωγής, θα πρέπει να ικανοποιούνται οι συνθήκες άριστοποίησης του Pareto. Αναφέραμε εδώ αυτές τις συνθήκες: α) 'Ο όριακός λόγος υποκατάστασης (ή ο λόγος των όριακών χρησιμοτήτων) των αγαθών ανά ζεύγη να είναι ίδιος για όλους τους καταναλωτές, β) ο όριακός λόγος τεχνικής υποκατάστασης των μέσων παραγωγής πρέπει να είναι ίδιος για όλα τα αγαθά, και γ) 'Ο όριακός λόγος υποκατάστασης των αγαθών από την πλευρά της κατανάλωσης πρέπει να είναι ίδιος με τον όριακό λόγο μετασχηματισμού (ή το λόγο του όριακού κόστους) από την πλευρά της παραγωγής. 'Εξάλλου οι νεοκλασικοί θεωρούν ότι το οργανωτικό σύστημα του τέλει ανταγωνισμού, με τις ενιαίες τιμές που διαμορφώνει στην αγορά, εξασφαλίζει την ικανοποίηση των παραπάνω συνθηκών και δίνει έτσι άριστη λύση στο πρόβλημα της κατανομής των μέσων παραγωγής.²¹

Τι γίνεται όμως σ' ένα κόσμο που πέρα από τα ιδιωτικά υπάρχουν και δημόσια αγαθά τα οποία από τη φύση τους δεν είναι διαιρετά ή και επιδεκτικά εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού; Ποιές είναι πρώτα, οι συνθήκες που πρέπει να ισχύουν εδώ για να είναι άριστες οι λύσεις που μπορούν να δοθούν στο πρόβλημα της κατανομής των μέσων παραγωγής; Και, δεύτερο, ποιο οργανωτικό σχήμα ικανοποιεί αυτές τις συνθήκες ώστε να εξασφαλίζει άριστη λύση σ' αυτό το πρόβλημα;

Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι έχουν κάνει άπεγνωσμένες προσπάθειες για να δώσουν απαντήσεις στα δύο αυτά ζητήματα, απαντήσεις που να μην απομακρύνονται όμως από τις θεμελιώδεις αρχές του ατομοκεντρισμού που απο-

21. Λεπτομερή ανάλυση των συνθηκών άριστοποίησης του Pareto βλ. στο άρθρο του F. Bator «The Simple Analytics of Welfare Maximization» American Economic Review, 1957, σελ 22-59.

τελεῖ τὴ βάση τῆς Νεοκλασικῆς Θεωρίας. Ἔτσι ἀναφορικὰ μὲ τὸ πρῶτο ζήτημα, γιὰ νὰ προσδιορίσουν τὶς συνθήκες πού πρέπει νὰ ἰσχύουν γιὰ τὸν ἀριστο ἐφοδιασμό τῆς κοινωνίας μὲ δημόσια ἀγαθὰ προσπαθοῦν νὰ κατασκευάσουν θεωρητικὰ ὑποδείγματα παρόμοια μὲ τὰ ὑποδείγματα τῆς ἀνταγωνιστικῆς ἀγορᾶς.

Τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἰδέας γιὰ τὴν διατύπωση τέτοιων θεωρητικῶν ὑποδειγμάτων βρίσκει κανεὶς στὴν φιλοσοφία τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου τῶν διανοητῶν τοῦ 17ου αἰῶνα (Grotius, Locke, Hume, Rousseau)²². Βασικὰ στοιχεῖα τῶν θεωρητικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιὰ τὸ κράτος ὡς κοινωνικὸ συμβόλαιο εἶναι ὅτι ὁ φόρος ἀποτελεῖ ἀντίτιμο γιὰ τὶς ὑπηρεσίες πού παρέχει τὸ κράτος στοὺς πολίτες καὶ κυρίως γιὰ τὴν προστασία τῆς ζωῆς καὶ τῆς περυσίας τους.

Στὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς στηρίχτηκαν οἱ κατοπινὲς ἀπόψεις γιὰ τὸ φόρο καὶ τὶς ὑπηρεσίες τοῦ κράτους τῶν κλασικῶν οικονομολόγων καὶ τῶν ὠφελιμιστῶν (W. Petty, A. Smith, Bentham, Thiers)²³. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις αὐτὲς ὁ φόρος εἶναι τὸ ἀντάλλαγμα ἢ ἡ ἀντιπαροχὴ ἢ ἡ τιμὴ γιὰ τὶς εἰδικὲς ὑπηρεσίες ἢ ὠφέλειες πού παρέχει τὸ κράτος στοὺς πολίτες.

Στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα, μεγάλοι θεωρητικοὶ ἀπὸ τὴν πρώτη γενιὰ τῶν νεοκλασικῶν τῆς Ἰταλικῆς, Αὐστριακῆς καὶ Σουηδικῆς Σχολῆς (Pantaleoni, Mazzola, Viti de Marko, Sax, Lindahl) ἐπεξεργάστηκαν μεθοδικώτερα τὶς παραπάνω ἀντιλήψεις.²⁴ Διαμορφώθηκε ἔτσι μιὰ ὀλοκληρωμένη θεωρία γιὰ τὴ Δημόσια Οἰκονομικὴ γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «Θεωρία τοῦ Ἀνταλλάγματος»²⁵. Οἱ θεωρητικοὶ αὐτοὶ προσπάθησαν νὰ δείξουν ὅτι τὸ τι καὶ πόσο θὰ παραχθεῖ ἀπὸ τὰ δημόσια ἀγαθὰ προσδιορίζεται στὴν οὐσία ἀπὸ ἀρχὲς παρόμοιες μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ἀνταγωνιστικῆς ἀγορᾶς, οἱ ὁποῖες προσδιορίζουν τὸ τι καὶ πόσο θὰ παραχθεῖ ἀπὸ τὰ ἰδιωτικὰ ἀγαθὰ. Παραβλέποντας τὶς διαφωνίες τῶν θεωρητικῶν αὐτῶν σὲ δευτερεύοντα θέματα, ἡ κεντρικὴ τους θέση εἶναι ἡ ἑξῆς: Στὶς ἀνταγωνιστικὲς κοινωνίες τὰ ἄτομα ἀξιολογοῦν τὰ δημόσια ἀγαθὰ μὲ κριτήριό τὸ δικό τους προσωπικὸ συμφέρον ὅπως ἀκριβῶς κάνουν γιὰ τὰ ἰδιωτικὰ ἀγαθὰ. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο διαμορφώνουν τὶς προτιμήσεις τους γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ. Μὲ δεδομένα, λοιπόν, τὸ εἰσόδημα καὶ τὶς προτιμήσεις τοῦ ἀτόμου, ἡ ζήτησή του γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθὸ εἶναι συνάρτηση τῆς τιμῆς του. Ἀλλὰ ἐπει-

22. Ἐξαιρετικὰ διαφωτιστικὴ ἐπισκόπηση τῶν ἀπόψεων τῶν διανοητῶν αὐτῶν βλ. στοῦ E. Seligman «Progressive Taxation in Theory and Practice», Princeton University Press, 1908, μέρος II.

23. Τὶς ἀπόψεις τοῦ W. Petty γιὰ τὴ φορολογία βλ. στὸ ἔργο του «A Treatise of Taxes and Contributions» στὸ «Economic Writings of Sir William Petty», Cambridge University Press, 1899, τοῦ A. Smith στὸ ἔργο τοῦ «The Wealth of Nations» ed E. Cannan, GP. Putnam's Son, 1904, Τόμος II καὶ τοῦ D. Ricardo στὸ ἔργο του «The Principle of Political Economy and Taxation». Βλ. ἐπίσης τὴν ἐπισκόπηση πού κάνει ὁ Seligmann στὸ «Progressive Taxation», μέρος II.

24. Βλ. τὶς βασικὲς ἐργασίες τῶν πρώτων νεοκλασικῶν στὴν ἐκδοσὴ τῶν Musgrave καὶ Peacock «Classics in the Theory of Public Finance».

25. Ἡ πρώτη σχηματικὴ διατύπωση τῆς θεωρίας αὐτῆς ἔγινε ἀπὸ τὸν Lindahl. Παρακάτω παραθέτουμε συνοπτικὰ τὸ ὑπόδειμά του.

δη τὸ δημόσιο ἀγαθὸ παρουσιάζει ἀδιαιρετότητες στὴν κατανάλωσή του, ρόλο τιμῆς ἐδῶ παίξει ὁ φόρος δηλ. τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τοῦ ἀτόμου στὸ κόστος παραγωγῆς τοῦ κοινοῦ γιὰ ὄλους ἀγαθοῦ. Ἐχοντας λοιπὸν ἀπὸ τὴ μιά μεριά τις ἀτομικὲς ζητήσεις γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθὸ καὶ τὴν προσφορὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε συγχρόνως τὴν ποσότητα ἰσορροπίας τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ καὶ τὸ φόρο πού εἶναι διατεθειμένος νὰ πληρῶνει ὁ καθένας γιὰ τὴν ποσότητα. Μιά τέτοια κατάσταση ἱκανοποιεῖ ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας.

Τέλος, ἀπὸ τοὺς σύγχρονους νεοκλασικοὺς οἱ Samuelson Buchanan, Musgrave καὶ ἄλλοι ἐπεξεργάστηκαν παραπέρα τις ἀντιλήψεις τῆς θεωρίας τοῦ ἀνταλλάγματος καὶ χρησιμοποίησαν γιὰ τὸ σκοπὸ σύγχρονη μαθηματικὴ τεχνικὴ. Μὲ βάση τὸ κριτήριον ἀριστοποίησης τοῦ Pareto, καὶ τις ἔννοιες καὶ τὰ ἀναλυτικὰ ἐργαλεῖα τῆς σύγχρονης Οἰκονομικῆς τῆς Εὐημερίας προσπαθοῦν νὰ προσδιορίσουν τις ἀναγκαῖες συνθήκες τοῦ ἀριστοῦ ἐφοδιασμοῦ τῆς κοινωνίας μὲ δημόσια ἀγαθὰ. Βασικὸ συμπέρασμα τῶν ἀναλύσεών τους, ὅπως θὰ δοῦμε, εἶναι ὅτι οἱ ἀναγκαῖες συνθήκες τοῦ ἀριστοῦ ἐφοδιασμοῦ μὲ δημόσια ἀγαθὰ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὲς ἀπὸ τις συνθήκες ἀριστοῦ ἐφοδιασμοῦ μὲ ἰδιωτικὰ μόνον ἀγαθὰ. Τὰ θεωρητικὰ ὑποδείγματα πού διατυπώνουν εἶναι τέλειες λογικὲς κατασκευές. Στηρίζονται καὶ αὐτὰ στὴν παραδοχὴ ὅτι οἱ ἰδιῶτες διαμορφώνουν τις προτιμήσεις τους γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ μὲ βάση τὸ ἀτομικὸ τους συμφέρον καὶ τις ἐκδηλώνουν μὲ τὴ ζήτησή τους γιὰ τὰ ἀγαθὰ πού εἶναι συνάρτηση τοῦ φόρου (τιμῆς).

Ἐξίσου ἐπίπονες εἶναι οἱ προσπάθειες πού ἔχουν καταβάλλει οἱ ἴδιοι παραπάνω καθὼς καὶ ἄλλοι μεγάλοι θεωρητικοὶ ὅπως ὁ Wicksell παλαιότερα καὶ οἱ σύγχρονοι Bowen, Tullock, Downs, Arrow, Johansen καὶ ἄλλοι²⁶ γιὰ νὰ βροῦν λύση στὸ δεῦτερο ζήτημα πού θέσαμε στὴν ἀρχή: Ποιὸ ὀργανωτικὸ σχῆμα ἐξασφαλίζει τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκαίων συνθηκῶν τοῦ ἀριστοῦ ἐφοδιασμοῦ τῆς κοινωνίας μὲ δημόσια ἀγαθὰ. Ἐπειδὴ διαπιστώνεται γενικὰ ὅτι τὸ ὀργανωτικὸ σχῆμα τῆς ἀγορᾶς εἶναι ἀκατάλληλο γιὰ νὰ πετύχει αὐτὸ τὸ σκοπὸ, οἱ προσπάθειες τῶν θεωρητικῶν αὐτῶν στρέφονται στὴν ἀναζήτηση ἑνὸς συστήματος πολιτικῆς (συνταγματικῆς) ὀργάνωσης πού νὰ ἐξασφαλίζει δύο προϋποθέσεις γιὰ τὸν ἀριστοῦ ἐφοδιασμὸ τῆς κοινωνίας μὲ δημόσια ἀγαθὰ: α) Μηχανισμό μὲ τὸν ὁποῖο οἱ πολῖτες νὰ ἐκδηλώνουν τις ἀληθινὲς προτιμήσεις τους γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ ὥστε μὲ βάση αὐτὲς νὰ καθορίζεται τί καὶ πόσο θὰ παραχθεῖ ἀπὸ αὐτὰ, καὶ β) Μηχανισμό μὲ τὸν ὁποῖο νὰ ἐπιμερίζεται τὸ κόστος παραγωγῆς τοῦ κάθε δημόσιου ἀγαθοῦ μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε ὁ καθένας νὰ πληρῶνει φόρο (τιμὴ) πού ν' ἀντιστοιχεῖ στὴν χρησιμότητα πού τοῦ δίνει ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἀγαθοῦ.

Στὴν παράγραφο αὕτη παρουσιάζονται ὀρισμένα θεωρητικὰ ὑποδείγματα π α ρ ὀ ι α μὲ ἐκεῖνα τῆς ἀγορᾶς μὲ τὰ ὁποῖα προσδιορίζονται ταυτόχρονα ἡ ποσότητα καὶ οἱ τιμὲς (φόρος) ἰσορροπίας γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ. Ἀπὸ τὰ ὑποδείγματα αὐτὰ προκύπτουν καὶ οἱ ἀναγκαῖες συνθήκες τοῦ ἀριστοῦ ἐφοδια-

26. Βλ. Βιβλιογραφία παρακάτω παρ. 4.2

σμού της κοινωνίας με τέτοια αγαθά. Ἡ ἀνάλυση περιορίζεται στὰ καθαρῶς δημόσια αγαθά ὅπως ὀρίστηκαν στὴν παρ. 1 αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου.

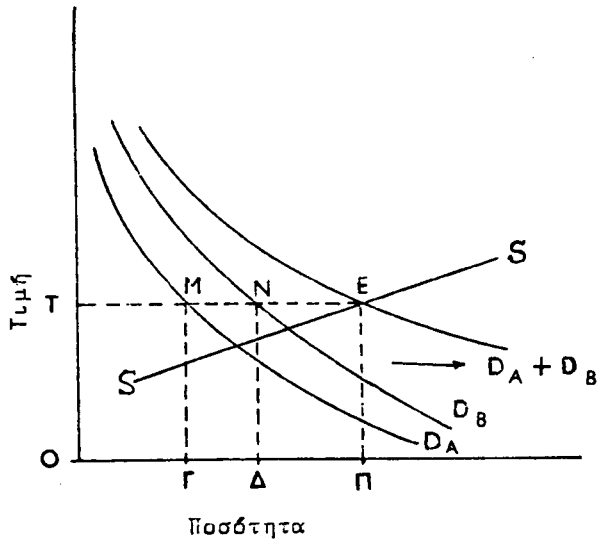
3.2. Ὑπόδειγμα μερικῆς ἰσορροπίας γιὰ τὰ δημόσια αγαθά ἀνάλογα μὲ ἐκαῖνο τῆς ἀγορᾶς.

Ὁ ἀπλούστερος τρόπος προσδιορισμοῦ τῆς ποσότητας καὶ τῶν τιμῶν (φορολογικὴ ἐπιβάρυνση) ἰσορροπίας τοῦ δημόσιου αγαθοῦ εἶναι ἡ χρησιμοποίησις ὑποδείγματος ἀνάλογου μὲ τὸ γνωστὸ ὑπόδειγμα μερικῆς ἰσορροπίας τῆς ἀγορᾶς. Ἡ ἀνάλυση αὐτῆ, παρόλες τὶς γνωστὲς ἀδυναμίες της, βοηθεῖ νὰ ἐντοπιστοῦν οἱ διαφορὲς ὡς πρὸς τὶς συνθήκες ἰσορροπίας μεταξὺ δημόσιου καὶ ἰδιωτικοῦ αγαθοῦ.

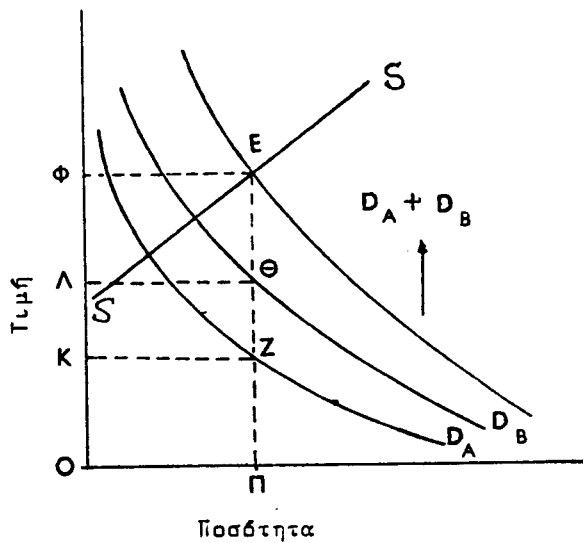
Τὸ Σχ. 2(ι) δείχνει τὴ γνωστὴ ἰσορροπία στὴν ἀγορὰ γιὰ τὸ ἰδιωτικὸ αγαθὸ X καὶ τὸ Σχ. 2(ιι) τὴν ἰσορροπία γιὰ τὸ δημόσιο αγαθὸ Ψ. Οἱ καμπύλες D_A καὶ D_B τοῦ Σχ. 2(ι) παριστάνουν τὴ ζήτησι τῶν καταναλωτῶν A καὶ B γιὰ τὸ ἰδιωτικὸ αγαθὸ καὶ ἐκφράζουν τὶς προτιμήσεις τους γιὰ τὸ αγαθὸ αὐτὸ ἀντιστοίχως, μὲ δεδομένο τὸ εἰσόδημα τοῦ καθενὸς (διανομὴ εἰσοδήματος) καὶ τὶς τιμὲς τῶν ἄλλων αγαθῶν. Ἡ καμπύλη $D_A + D_B$ εἶναι ἡ συνολικὴ ζήτησι τῆς ἀγορᾶς γιὰ τὸ αγαθὸ καὶ προκύπτει ὡς ἑξῆς: Δεδομένου ὅτι τὸ ἰδιωτικὸ αγαθὸ εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ ἀπολύτως διαιρετὸ στὴν κατανάλωσίν του, πού σημαίνει ὅτι οἱ A καὶ B δὲν μποροῦν νὰ καταναλίσκουν συγχρόνως τὴν ἴδια φυσικὴ ποσότητα ἀπὸ αὐτὸ (πχ. τὸ ἴδιο καρβέλι ψωμί), ἡ συνολικὴ ζήτησι τοῦ αγαθοῦ αὐτοῦ προκύπτει ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ ἀθροισματικὴ ζήτησι τῶν ἀτομικῶν καμπύλων ζήτησις D_A καὶ D_B , δηλαδὴ γιὰ κάθε τιμὴ τοῦ X προσθέτομε τὶς ποσότητες πού εἶναι διατεθειμένοι ν' ἀγοράσουν ὁ A καὶ ὁ B ἀντιστοίχως σ' αὐτὴ τὴν τιμὴ. Ἡ καμπύλη SS παριστάνει τὴν προσφορὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ αγαθοῦ δηλ. τὸ ὀριακὸ κόστος στὰ διάφορα ἐπίπεδα παραγωγῆς του. Ἡ ἰσορροπία προσδιορίζεται στὸ σημεῖο E στὸ ὁποῖο τέμνονται οἱ καμπύλες συνολικῆς ζήτησις καὶ προσφορᾶς τῆς ἀγορᾶς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ διαμορφώνεται μιὰ ἐνιαία καὶ γιὰ τοὺς δύο καταναλωτὲς τιμὴ στὸ ἐπίπεδο OT. Σ' αὐτὴ τὴν τιμὴ οἱ καταναλωτὲς ἀγοράζουν διαφοροποιητικὴ ὁ καθένας ποσότητα. Ὁ A ἀγοράζει ποσότητα OG καὶ ἐκείνη πού ἀγοράζει ὁ B εἶναι OD. Τὸ ἀθροισμα τῶν ποσοτήτων πού ἀγοράζουν ὁ A καὶ B ἴσουςται μὲ τὴ συνολικὴ ποσότητα ἰσορροπίας OP, ἤτοι $OG + OD = OP$.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ καμπύλες D_A καὶ D_B τοῦ Σχ. 2(ιι) παριστάνουν τὴ ζήτησι τῶν καταναλωτῶν A καὶ B γιὰ τὸ δημόσιο αγαθὸ Ψ καὶ ἐκφράζουν τὶς προτιμήσεις τους γιὰ τὸ αγαθὸ ἀντιστοίχως μὲ δεδομένα καὶ ἐδῶ τὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος καὶ τὶς τιμὲς τῶν ἄλλων αγαθῶν. Ἡ καμπύλη $D_A + D_B$ εἶναι ἡ συνολικὴ ζήτησι γιὰ τὸ δημόσιο αγαθὸ καὶ προκύπτει ὡς ἑξῆς: Δεδομένου ὅτι τὸ δημόσιο αγαθὸ ἐξ ὀρισμοῦ εἶναι ἀπολύτως ἀδιαιρετὸ στὴν κατανάλωσίν του πού σημαίνει ὅτι ὁ A καὶ B ἱκανοποιοῦνται συγχρόνως ἀπὸ τὴν ἴδια φυσικὴ ποσότητα, ἡ συνολικὴ καμπύλη ζήτησις προκύπτει ἀπὸ τὴν καθαρὴ ἀθροισματικὴ ζήτησι τῶν ἀτομικῶν καμπύλων ζήτησις D_A καὶ D_B δηλαδὴ γιὰ κάθε ποσότητα τοῦ δημόσιου αγαθοῦ ἀθροίζονται ἡ τιμὴ (φόρος) πού εἶναι

Σχέδιο 2
 2(Λ) 'Ιδιωτικό Άγαθό (X)

2(ΛΛ) Δημόσιο Άγαθό (Ψ)

διατεθειμένος να πληρώσει ο Α και η τιμή (φόρος) που είναι διατεθειμένος να πληρώσει ο Β γιαυτή την ποσότητα. Η καμπύλη SS παριστάνει και εδώ την προσφορά του δημόσιου αγαθού δηλ. το όριακό του κόστος στα διάφορα επίπεδα παραγωγής. Η Ισορροπία προσδιορίζεται στο σημείο E στο οποίο τέμνονται οι καμπύλες συνολικής ζήτησης και προσφοράς του αγαθού. Στο σημείο αυτό η ποσότητα Ισορροπίας από την οποία Ικανοποιούνται συγχρόνως και ο Α και ο Β είναι η ΟΠ. Για την ίδια αυτή ποσότητα οι καταναλωτές πληρώνουν διαφορετική ο καθένας τιμή. Ο Α πληρώνει τιμή (φόρο) ΟΚ και ο Β πληρώνει ΟΛ. Το άθροισμα των τιμών (φόρων) που πληρώνουν ο Α και ο Β Ισούται με την όλική τιμή (όλικό κατά μονάδα φόρο) ΟΦ που καλύπτει το όριακό κόστος παραγωγής στο επίπεδο Ισορροπίας: $OK + OL = O\Phi$

Από τη σύγκριση των δύο λύσεων που δίνει το υπόδειγμα μερικής ανάλυσης για τις δύο κατηγορίες αγαθών προκύπτουν οι εξής βασικές διαφορές ως προς τις αναγκαίες συνθήκες Ισορροπίας και τον τρόπο Ικανοποίησής τους:

1) Και στις δύο περιπτώσεις η Ισορροπία διαμορφώνεται στο σημείο τομής της καμπύλης συνολικής ζήτησης και προσφοράς. Αν εμβαθύνουμε όμως λίγο θα δούμε ότι υπάρχει σημαντική διαφορά ως προς την συνθήκη Ισορροπίας. (Θα μās χρειαστεί να ξέρουμε από τα πριν ότι η απόσταση κάτω από τα σημεία των ατομικών καμπύλων ζήτησης D_A και D_B δείχνουν την όριακή χρησιμότητα που δίνει το αγαθό στον Α και Β στα αντίστοιχα προς τα σημεία επίπεδα καταναλώσεως και ότι η απόσταση κάτω από τα σημεία της καμπύλης προσφοράς SS δείχνουν το όριακό κόστος στα αντίστοιχα προς τα σημεία επίπεδα παραγωγής).

Στο Σχ. (2i) παρατηρούμε ότι στο σημείο Ισορροπίας του ιδιωτικού αγαθού, οι ιδιώτες καταναλίσκουν διαφορετική ο καθένας ποσότητα (ΟΓ ο Α και ΟΔ ο Β) αλλά αποκομίζουν Ιση όριακή χρησιμότητα (ΓΜ ο Α Ιση με ΔΝ του Β). Παρατηρούμε επίσης ότι στο σημείο Ισορροπίας η όριακή χρησιμότητα τόσο του Α (ΓΜ) όσο και του Β (ΔΝ) Ισούται με το όριακό κόστος παραγωγής ΠΕ. Από αυτές τις παρατηρήσεις βγάζουμε το συμπέρασμα ότι σ' ένα υπόδειγμα μερικής ανάλυσης η συνθήκη Ισορροπίας του ιδιωτικού αγαθού είναι η εξής: Η όριακή χρησιμότητα του αγαθού πρέπει να είναι Ιση μεταξύ των καταναλωτών και Ιση με το όριακό κόστος παραγωγής ($ΓΜ = ΔΝ = ΠΕ$).

Για το δημόσιο αγαθό η συνθήκη Ισορροπίας είναι διαφορετική. Στο Σχ. (2ii) παρατηρούμε ότι στο σημείο Ισορροπίας, οι ιδιώτες καταναλίσκουν συγχρόνως την ίδια φυσική ποσότητα δημόσιου αγαθού ΟΠ, αλλά αποκομίζουν διαφορετική ο καθένας όριακή χρησιμότητα: Ο Α αποκομίζει όριακή χρησιμότητα ΠΖ και ο Β ΠΘ. Παρατηρούμε επίσης ότι ενώ οι όριακές χρησιμότητες των Α και Β διαφέρουν, το άθροισμά τους (ΠΖ + ΠΘ) Ισούται με το όριακό κόστος παραγωγής ΠΕ. Από αυτές τις παρατηρήσεις βγαίνει ότι σ' ένα υπόδειγμα μερικής ανάλυσης η συνθήκη Ισορροπίας του δημόσιου αγαθού είναι

ναι ή εξής: Το άθροισμα τών όριακών χρησιμοτήτων όλων τών καταναλωτών του άγαθού πρέπει να είναι ίσο με το όριακό κόστος παραγωγής του ($\Pi Z + \Pi \Theta = \Pi E$).

2) Πώς μπορεί τώρα να ικανοποιηθεί ή συνθήκη Ισορροπίας στην περίπτωση του ιδιωτικού άγαθού και πώς στην περίπτωση του δημόσιου άγαθού;

Συνθήκη Ισορροπίας στην περίπτωση του ιδιωτικού άγαθού είναι ή Ισότητα όριακής χρησιμότητας του κάθε καταναλωτή και όριακού κόστους. Η συνθήκη αυτή μπορεί να ικανοποιηθεί με τον καθορισμό ένιαίας τιμής του άγαθού για όλους τους καταναλωτές και παραγωγούς σε επίπεδο που να εξισώνει την όριακή χρησιμότητα του καθενός με το όριακό κόστος παραγωγής. Στην περίπτωση του ιδιωτικού άγαθού X που παριστάνει το Σχ (2ii) ή ένιαία για όλους τιμή στο σημείο Ισορροπίας είναι ή ΟΤ. Τέτοια ένιαία τιμή για το Ιδιωτικό άγαθό που να ικανοποιεί τη συνθήκη Ισορροπίας μπορεί να διαμορφώνεται αυτόματα στην τελείως ανταγωνιστική αγορά: Οί παραγωγοί προκειμένου να μεγιστοποιήσουν το κέρδος τους παράγουν ποσότητα μέχρι το σημείο που το κόστος της τελευταίας μονάδας (όριακό κόστος) να γίνεται ίσο με την ένιαία τιμή της αγοράς.²⁷ Έξ άλλου οί καταναλωτές για να μεγιστοποιήσουν την Ικανοποίησή τους αγοράζουν ό καθένας τόση ποσότητα ώστε ή χρησιμότητα που τους δίνει ή τελευταία μονάδα του άγαθού (όριακή χρησιμότητα) να γίνεται ίση με την ένιαία τιμή της αγοράς.²⁸ Έτσι λοιπόν, ή ένιαία τιμή της αγοράς εξισώνει την όριακή χρησιμότητα με το όριακό κόστος και Ικανοποιεί τη συνθήκη Ισορροπίας για το Ιδιωτικό άγαθό.

Δέν συμβαίνει όμως το ίδιο με το δημόσιο άγαθό. Όπως δείχνει το Σχ. 2(ii) στο σημείο Ισορροπίας όλοι οί καταναλωτές έχουν υποχρεωτικά στη διάθεσή τους την ίδια ποσότητα δημόσιου άγαθού (επειδή είναι άδαιρέτο στην κατανάλωσή του) αλλά άποκομίζουν διαφορετική ό καθένας χρησιμότητα. Συνθήκη Ισορροπίας εδώ, όπως είδαμε, είναι: το άθροισμα τών όριακών χρησιμοτήτων όλων τών καταναλωτών να είναι ίσο με το όριακό κόστος παραγωγής. Για να ικανοποιηθεί όμως αυτή ή συνθήκη θα πρέπει να ορισθούν διαφορετικές τιμές για τους διάφορους καταναλωτές και συγκεκριμένα: Για κάθε καταναλωτή να οριστεί τιμή ίση με την όριακή του χρησιμότητα σε τρόπο ώστε ή όλική τιμή (άθροισμα τιμών όλων τών καταναλωτών) να εξισώνει το άθροισμα τών όριακών χρησιμοτήτων με το όριακό κόστος. Στην περίπτωση

27. Ο συλλογισμός είναι ό εξής: Την επιχείρηση συμφέρει να παράγει κάθε πρόσθετη μονάδα που έχει κόστος μικρότερο ή τουλάχιστον ίσο με την τιμή της στην αγορά γιατί έτσι αυξάνει τα συνολικά της κέρδη. Στο επίπεδο λοιπόν που το όριακό κόστος Ισούται με την τιμή έχει παράγει όλες τις μονάδες που τις δίνουν κέρδος και επομένως σ' αυτό το επίπεδο πραγματοποιεί το μεγαλύτερο συνολικό κέρδος. Αν παράγει παραπάνω τότε οί πρόσθετες μονάδες θα έχουν κόστος μεγαλύτερο από την τιμή και τα συνολικά κέρδη της θα είναι μικρότερα. Αν παράγει παρακάτω, έγκαταλείπει μονάδες που το κόστος τους είναι μικρότερο από την τιμή άφου αυξάνοντας την παραγωγή αυξάνει το κέρδος.

28. Ο συλλογισμός είναι ό εξής: Αν για μιá στιγμή υποθεθεί ότι ή χρησιμότητα από την τελευταία αγοραζόμενη μονάδα του άγαθού X ήταν μικρότερη από την τιμή της ενώ ή τελευταία αγοραζόμενη μονάδα του άγαθού Y δίνει χρησιμότητα μεγαλύτερη από την τιμή της, τό

του δημοσίου αγαθού Ψ , οι διαφορετικές τιμές που Ικανοποιούν τη συνθήκη Ισορροπίας είναι ή ΟΚ για τον Α και ή ΟΛ για τον Β. Η όλική τιμή ΟΦ που είναι το άθροισμα τους εξισώνει το άθροισμα των όριακων χρησιμοτήτων των Α και Β ($\Pi\alpha + \Pi\beta$) με το όριακό κόστος ΠΕ. Το πρόβλημα που αποτελεί πρόκληση για τους θεωρητικούς της νεοκλασικής θεωρίας είναι να βρουν σύστημα οργάνωσης που να εξασφαλίζει ένα τέτοιο διαφορισμό τιμών που να Ικανοποιεί τη συνθήκη Ισορροπίας των δημοσίων αγαθών.

3) Άλλα ως υποθέσουμε για μιá στιγμή ότι βρίσκεται τρόπος Ικανοποίησης της συνθήκης Ισορροπίας για τα δημόσια αγαθά. Τότε θα Ισχύει και για τα δημόσια ή Ιδια τιμολογιακή αρχή που Ισχύει για τα Ιδιωτικά αγαθά στον τέλει ανταγωνισμό: Ο καθένας να πληρώνει τιμή (φόρο) Ιση με την όριακή χρησιμότητα της ποσότητας του αγαθού που αγοράζει. Άλλα και τότε τα άποτελέσματα της Ισορροπίας θα ήταν κάπως διαφορετικά για τις δύο κατηγορίες αγαθών: Όπως προκύπτει από τη σύγκριση των σημείων Ισορροπίας των Σχεδίων $\lambda(\iota)$ και $\lambda(\iota\iota)$ στην περίπτωση του Ιδιωτικού αγαθού οι καταναλωτές στην Ιδια τιμή αγοράζουν διαφορετική ό καθένας ποσότητα ενώ στην περίπτωση του δημοσίου αγαθού οι καταναλωτές αγοράζουν την Ιδια ποσότητα αλλά πληρώνουν διαφορετική ό καθένας τιμή. Άλλα και στις δύο περιπτώσεις ή τιμή που πληρώνει ό κάθε καταναλωτής είναι Ιση με την χρησιμότητα που του δίνει ή τελευταία μονάδα που αγοράζει (όριακή χρησιμότητα).

3.3 Το υπόδειγμα διαπραγματεύσεων του Lindahl.

Η πρώτη σχηματική διατύπωση της θεωρίας προσδιορισμού της ποσότητας Ισορροπίας του δημοσίου αγαθού σε συνάρτηση με το φόρο έχει γίνει από τον Σουηδό οικονομολόγο Erik Lindahl²⁹ Το υπόδειγμά του σε γενικές γραμμές έχει ως εξής:

Για να άπλοποιήσουμε την άνάλυση άς πούμε ότι ή κοινωνία άποτελείται από δύο ομάδες, την Α και Β με διαφορετικό ή καθεμιά εισόδημα και διαφορετικές προτιμήσεις για τα αγαθά, δημόσια ή Ιδιωτικά. Άς υποθέσουμε άκόμη ότι και οι δύο ομάδες έχουν Ιση πολιτική δύναμη, πράγμα που άποκλείει την έπιβολή της θέλησης και των προτιμήσεων της μιάς ομάδας πάνω στην άλλη.

Άς πάρουμε τώρα ένα δημόσιο αγαθό. Έπειδή παρουσιάζει άδιαιρέτοτητα στην κατανάλωσή του και οι δύο ομάδες καταναλίσκουν την Ιδια ποσότητα όποιαδήποτε και αν είναι ή παραγωγή του αγαθού. Αν ή ομάδα Α ζητεί όρισμένη ποσότητα από το αγαθό, από τη στιγμή που θα παραχθεί γιαυτήν, θα είναι συγχρόνως διαθέσιμη και στην ομάδα Β. Αυτό σημαίνει ότι ή ζήτηση

νοικοκυριό, που σκέφτεται και ενεργεί όρθολογικά, θα άβανε τη συνολική του Ικανοποίηση αν μείωνε την ποσότητα που αγοράζει από το Χ και άβανε την ποσότητα που αγοράζει από το Υ. Πρώτοι που διατύπωσαν τη θεωρία της όριακής χρησιμότητας είναι οι W. Jevons «Theory of Political Economy» Macmillan, 1871, C. Menger «Grundsätze der Volkswirtschaftslehre», 1871 και Walras «Elements of Pure Economics» Irwin, 1954.

29. Βλ. E. Lindahl «Just Taxation – A Positive Solution» στην έκδοση «Classics in the Theory of Public Finance» σελ. 168 και έπόμε.

ση ενός δημόσιου αγαθού από την ομάδα Α αποτελεί συγχρόνως προσφορά του αγαθού αυτού στην ομάδα Β και αντίστροφα.

Έξάλλου, αν υποθέσουμε ότι και οι δύο ομάδες ωφελούνται συγχρόνως από το ίδιο δημόσιο αγαθό και οι δύο θα πρέπει να συνεισφέρουν στο κόστος παραγωγής του με την πληρωμή φόρου. Είναι φανερό ότι για δεδομένη ποσότητα δημοσίου αγαθού, όσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή της μίας ομάδας στο κόστος παραγωγής της τόσο μικρότερη θα είναι η συμμετοχή της άλλης. Αν λ.χ. η ομάδα Α καλύπτει το 20% του κόστους παραγωγής δεδομένης ποσότητας δημοσίου αγαθού, η Β θα καλύψει αναγκάτως το 80%, αν η ομάδα Α καλύπτει το 30%, η Β θα καλύψει το 70% κ.ο.κ.

Με δεδομένα, τώρα, το εισόδημα και τις προτιμήσεις των ομάδων είναι λογικό να σκεφτούμε ότι η ποσότητα δημοσίου αγαθού που είναι διατεθειμένη ν' αγοράσει η κάθε ομάδα εξαρτάται από το ποσοστό συμμετοχής της στο κόστος παραγωγής του, δηλαδή από το φόρο με τον οποίο πρόκειται να επιβαρυνθεί: όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό συμμετοχής της ομάδας στο κόστος παραγωγής του δημοσίου αγαθού τόσο λιγότερη είναι ποσότητα που ζητάει και αντίστροφως. Άρα η ζήτηση του δημοσίου αγαθού κάθε ομάδας είναι συνάρτηση του ποσοστού συμμετοχής της στο κόστος παραγωγής του δηλ. του φόρου με τον οποίο πρόκειται να επιβαρυνθεί.

Τα Σχ. 3(i) και 3(ii) δείχνουν τη ζήτηση των ομάδων Α και Β αντίστοιχως για ένα δημόσιο αγαθό ως συνάρτηση του ποσοστού συμμετοχής στο κόστος παραγωγής. Στο κάθετο άξονα του κάθε Σχεδίου μετριώνται τα ποσοστά συμμετοχής της ομάδας στο κόστος παραγωγής του δημοσίου αγαθού και στον οριζόντιο άξονα οι ποσότητες του αγαθού αυτού. Η διαφορετική κλίση των καμπύλων ζήτησης των δύο ομάδων οφείλεται, προφανώς, στις διαφορετικές προτιμήσεις και εισοδήματα της κάθε ομάδας. Όπως δείχνουν τα Σχέδια η ζητούμενη ποσότητα δημοσίου αγαθού από την ομάδα μεταβάλλεται αντίθετα από το ποσοστό συμμετοχής της στο κόστος παραγωγής. Έτσι στο Σχ. 3(i) λόγω χάρη, αν το ποσοστό συμμετοχής της ομάδας Α στο κόστος οριστεί στο 20% ή ποσότητα δημοσίου αγαθού που είναι διατεθειμένη να ζητήσει θα είναι 5.000 μονάδες. Αν το ποσοστό συμμετοχής της στο κόστος αυξηθεί στο 40% ή ζητούμενη ποσότητα θα μειωθεί στις 3.000 μονάδες κ.ο.κ. Από τις παρατηρήσεις αυτές διαπιστώνουμε ότι η ζήτηση για το δημόσιο αγαθό δεν διαφέρει από την συνηθισμένη ζήτηση για το ιδιωτικό αγαθό με τη διαφορά ότι ρόλο τιμής εδώ παίζει το ποσοστό συμμετοχής στο κόστος παραγωγής δηλαδή ο φόρος.

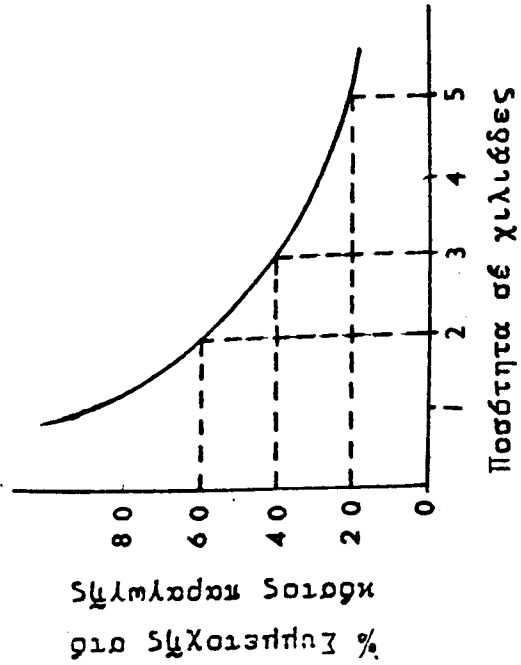
Είπαμε άμέσως παραπάνω ότι η ζήτηση του δημοσίου αγαθού της μίας ομάδας είναι συγχρόνως προσφορά του αγαθού αυτού στην άλλη. Αυτό μπορούμε να το δείξουμε με την κατάλληλη συνένωση των Σχ. 3(i) και 3(ii). Αυτό ακριβώς γίνεται στο Σχ. 4.

Αυτό το Σχέδιο περιλαμβάνει τη ζήτηση για το δημόσιο αγαθό της ομάδας Α, όπως ακριβώς έχει στο Σχ. 3(i). Περιλαμβάνει επίσης τη ζήτηση της ο-

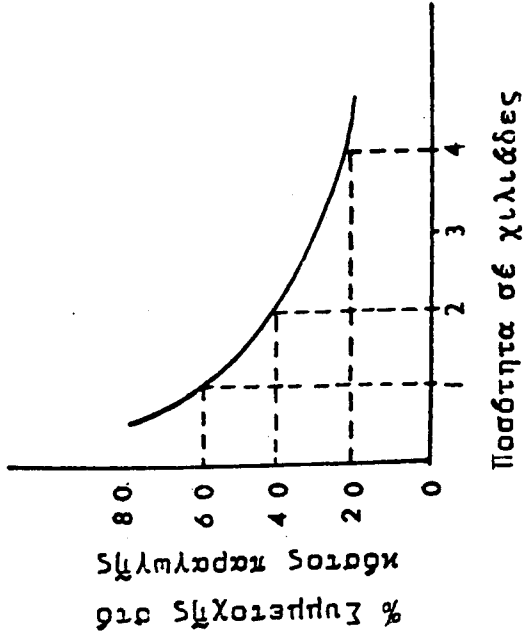
Σχέδιο 3

‘Η Ζήτηση του δημόσιου αγαθού

3(α) Ζήτηση της ομάδας Α

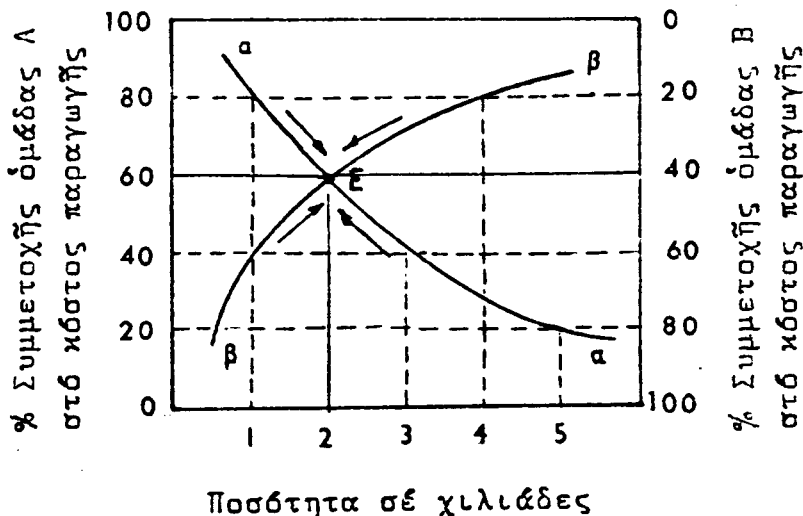

3(β) Ζήτηση της ομάδας Β

Σχέδιο 4

Ἡ Ζήτηση καὶ Προσφορὰ τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ

μάδας Β ὅπως ἔχει στὸ Σχ. 3(ι) ἀλλὰ μὲ ἀναστραμμένη τὴν κλίμακα τῶν ποσοστῶν συμμετοχῆς. Ἐτσι στὸ Σχ. 4 ἡ ζήτηση τῆς μιᾶς ομάδας εἶναι προσφορὰ γιὰ τὴν ἄλλη.

Μποροῦμε τώρα νὰ παρακολουθήσουμε στὸ Σχ. 4 τὴ διαδικασία μὲ τὴν ὁποία φτάνουμε στὴν ποσότητα ἰσορροπίας τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ καὶ στὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τῆς κάθε ομάδας στὸ κόστος παραγωγῆς αὐτῆς τῆς ποσότητας. Γιὰ νὰ ξεκινήσουμε, ἄς ὑποθέσουμε ὅτι τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τῆς ομάδας Α στὸ κόστος ὀρίζεται σὲ 20% καὶ ἐπομένως τῆς Β σὲ 80%. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἡ ποσότητα δημόσιου ἀγαθοῦ πού θέλει ἡ ομάδα Α εἶναι 5.000. Αὐτὴ ὅμως τὴν ποσότητα δὲν εἶναι διατεθειμένη νὰ δεχτεῖ ἡ ομάδα Β. Μὲ ποσοστὸ συμμετοχῆς 80% στὸ κόστος, ἡ ποσότητα πού εἶναι διατεθειμένη νὰ δεχτεῖ ἡ ομάδα Β εἶναι μόνο 500 μονάδες. Εἶναι εὐλογο νὰ σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι ἀνάμεσα στὶς δύο ομάδες θ' ἀρχίσουν διαπραγματεύσεις γιὰ τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τῆς καθεμιᾶς στὸ κόστος παραγωγῆς τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ομάδα Α προκειμένου νὰ πείσει τὴ Β νὰ δεχτεῖ τὴν παραγωγή μεγαλύτερης ποσότητας δημόσιου ἀγαθοῦ θὰ ἀναγκαστεῖ νὰ ὑποχωρήσει καὶ ν' ἀναλάβει μεγαλύτερο ποσοστὸ συμμετοχῆς στὸ κόστος, ἄς πούμε ἀπὸ 20% σὲ 40%. Ἐτσι μὲ τὴ μείωση τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τῆς ομάδας Β ἀπὸ 80% σὲ 60% θ' ἀυξηθεῖ ἡ ζήτησή της ἀπὸ 500 σὲ 1.000 μονάδες. Ἀντίθετα ἡ ομάδα Α θὰ μειώσει τὴ ζήτησή της ἀπὸ 5.000 σὲ 3.000 μονάδες, ἐπειδὴ τώρα τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τῆς στὸ κόστος ἀνέβηκε ἀπὸ 20% σὲ 40%. Ἀλλὰ καὶ πάλι μὲ πο-

σοστά συμμετοχής 40% της ομάδας Α και 60% της Β δεν υπάρχει συμφωνία για την ποσότητα που θα παραχθεί από το κοινό αγαθό: Μ' αυτά τα ποσοστά ή ομάδα Α θέλει 3.000 μονάδες και ή Β 1.000 μονάδες. Αυτό σημαίνει ότι οι διαπραγματεύσεις για τα ποσοστά συμμετοχής ανάμεσα στις δύο ομάδες θα συνεχιστούν. Η ομάδα Α για να πείσει τη Β να δεχτεί την παραγωγή μεγαλύτερης ποσότητας από το δημόσιο αγαθό θα πιέζεται ν' αναλάβει μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στο κόστος και θα μειώνεται αντίστοιχα το ποσοστό συμμετοχής της Β. Τουτό όμως θα έχει σαν αποτέλεσμα να μειώνεται ή ποσότητα που ζητάει ή ομάδα Α και ν' αυξάνει ή ποσότητα που ζητάει ή Β, όπως φαίνεται από τις κατευθύνσεις που δείχνουν τα βέλη στο Σχ. 4.

Οι άλλοι διάφοροι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις δύο ομάδες οδηγούν τελικά σε συμφωνία για τα ποσοστά συμμετοχής στα όποια και οι δύο ομάδες θέλουν την ίδια ποσότητα από το δημόσιο αγαθό. Αυτή ή συμφωνία κλείνεται στο σημείο Ε που είναι το σημείο στο όποιο τέμνονται οι καμπύλες ζήτησης των ομάδων Α και Β. Σ' αυτό το σημείο τα ποσοστά συμμετοχής στο κόστος είναι 60% για την ομάδα Α και 40% για τη Β. Σ'' αυτά τα ποσοστά και οι δύο ομάδες θέλουν την ίδια ποσότητα δημόσιου αγαθού δηλ. 2.000 μονάδες. Αυτή είναι ή ποσότητα ισορροπίας του δημόσιου αγαθού.

Τα δεδομένα που πήραμε στο παραπάνω παράδειγμα είναι δύο κοινωνικές ομάδες και ένα δημόσιο αγαθό. Η λύση στο πρόβλημα δεν είναι διαφορετική αν οι ομάδες και τα δημόσια αγαθά είναι περισσότερα. Μόνο που ή ανάλυση του προβλήματος σ' αυτή την περίπτωση γίνεται πολύπλοκότερη.

Από την προηγούμενη ανάλυση γίνεται φανερό ότι τα ποσοστά συμμετοχής στο κόστος παραγωγής του δημόσιου αγαθού, δηλ. το σχετικό φορολογικό βάρος της κάθε ομάδας, παίζουν έδω τον ίδιο ρόλο που παίζουν οι τιμές στην ανταγωνιστική αγορά. Αυτός ο ρόλος είναι ή εξισορρόπηση της ζήτησης και προσφοράς του δημόσιου αγαθού και ο προσδιορισμός της ποσότητας που όλες οι ομάδες συμφωνούν να παραχθεί.³⁰

3.4 Το 'Υπόδειγμα Γενικής Ισορροπίας του Samuelson.

Τα υποδείγματα που παρουσιάσαμε στις προηγούμενες παραγράφους είναι υποδείγματα μερικής ανάλυσης. Προσδιορίζουν τις συνθήκες ισορροπίας όταν στην οικονομία παράγεται ένα μόνο αγαθό και αυτό το αγαθό είναι δημόσιο. Στην πραγματικότητα, όμως, στις οικονομίες που εξετάζουμε παράγονται τόσο δημόσια όσο και ιδιωτικά αγαθά και το βασικό πρόβλημα, όπως έχουμε τονίσει, είναι να προσδιοριστεί ή άριστη κατανομή των περιορισμένων μέσων παραγωγής της κοινωνίας ανάμεσα στις δύο αυτές κατηγορίες αγαθών. Το πρόβλημα τούτο προσπαθούν να προσεγγίσουν οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι

30. Το υπόδειγμα Lindahl επεξεργάστηκε και ανέπτυξε παραπέρα ο L. Johansen χρησιμοποιώντας την τεχνική των καμπύλων αδιαφορίας και προχωρημένες μαθηματικές αναλύσεις. Βλ. L. Johansen «Some Notes on the Lindahl Theory of Determination of Public Expenditure» The International Economic Review, 1963. Βλ. επίσης το βιβλίο του «Public Economics» North Holland Publishing Co, 1965 σ. 123 και επόμενα.

μέ την κατασκευή θεωρητικῶν ὑποδειγμάτων γενικῆς ἰσορροπίας ἀνάλογων με ἐκεῖνα τῆς ἀνταγωνιστικῆς ἀγορᾶς. Ἡ σοβαρότερη προσπάθεια σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση εἶναι τὸ ὑπόδειγμα πού ἔχει διατυπώσει ὁ Καθηγητὴς Samuelson σέ ἄρθρο του πού ἔγραψε τὸ 1954.³¹ Αὐτὸ τὸ ἄρθρο, δυόμισυ μόνο σελίδων θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς ὡς ἡ μεγαλύτερη συμβολὴ τῶν τελευταίων χρόνων στὴν νεοκλασικὴ θεωρία τῆς γενικῆς ἰσορροπίας. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ὑποδείματός του ὁ Samuelson χρησιμοποιεῖ κάπως προχωρημένη μαθηματικὴ καὶ διαγραμματικὴ ἀνάλυση.³² Θὰ προσπαθήσουμε ἐδῶ νὰ παρουσιάσουμε ὅσο γίνεται πιὸ ἀπλὰ αὐτὸ τὸ ὑπόδειγμα.

Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει ἓνα κεντρικὸ ὄργανο σχεδιασμοῦ τῆς οἰκονομίας πού εἶναι ἀπόλυτα πληροφορημένο: α) γιὰ τὰ διαθέσιμα μέσα παραγωγῆς καὶ τὴν τεχνολογία καὶ β) γιὰ τὶς προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν γιὰ τὰ διάφορα ἀγαθὰ, ἰδιωτικά καὶ δημόσια.

Γιὰ ν' ἀπλοποιήσουμε τὴν ἀνάλυση ἄς ποῦμε ὅτι ἡ κοινωνία ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἰδιῶτες τὸν Α καὶ Β καὶ ὅτι ὑπάρχουν δυὸ ἀγαθὰ, ἓνα ἰδιωτικὸ τὸ Χ καὶ ἓνα δημόσιο τὸ Ψ.

Ἀρχίζουμε με τὴν καταγραφή τῶν πληροφοριῶν πού ὑποθέτουμε ὅτι ἔχει στὴ διάθεσή του τὸ κεντρικὸ ὄργανο σχεδιασμοῦ. Ἡ καμπύλη μετασχηματισμοῦ (ἡ δυνατοτήτων παραγωγῆς) ΧΨ στὸ Σχ. 5(iii) μᾶς πληροφορεῖ γιὰ ὄλους τοὺς συνδυασμοὺς μεγίστων ποσοτήτων τοῦ ἰδιωτικοῦ ἀγαθοῦ Χ καὶ τοῦ δημόσιου ἀγαθοῦ Ψ πού μποροῦν ἐναλλακτικὰ νὰ παραχθοῦν με τὰ περιορισμένα μέσα παραγωγῆς καὶ τὴν τεχνολογία πού διαθέτει ἡ κοινωνία. Ἐξάλλου οἱ διαδοχικὲς καμπύλες ἀδιαφορίας $\beta_1\beta_1$, $\beta_2\beta_2$, $\beta_3\beta_3$ κ.λ.π. τοῦ Σχ. 5(ii) καὶ οἱ $\alpha_1\alpha_1$, $\alpha_2\alpha_2$, $\alpha_3\alpha_3$ κ.λ.π. τοῦ Σχ. 5(i) μᾶς πληροφοροῦν γιὰ τὶς προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν Β καὶ Α ἀντιστοίχως γιὰ ἰδιωτικὸ ἀγαθὸ Χ καὶ τὸ δημόσιο Ψ. Μᾶς χρειάζεται ἀκόμη, πρὶν μποῦμε στὴν ἀνάλυση, νὰ ξέρομε ὅτι σύμφωνα με τὸν ὄρισμό τοῦ καθαρῶς δημόσιου ἀγαθοῦ (βλ. παρ. 1) ἡ κατανάλωση τοῦ κάθε ἰδιώτη γιὰ τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ εἶναι ποσοτικά ἴση καὶ ποιοτικά ἴδια με τὸ συνολικὰ παραγόμενο, ἐνῶ σύμφωνα με τὸν ὄρισμό τοῦ καθαρῶς ἰδιωτικοῦ ἀγαθοῦ (βλ. παρ. 1) ἡ κατανάλωση τοῦ κάθε ἰδιώτη εἶναι τμῆμα τῆς συνολικῆς καὶ τὸ ἄθροισμα τῶν καταναλώσεων ὄλων τῶν ἰδιωτῶν γιὰ τὸ ἰδιωτικὸ ἀγαθὸ εἶναι ἴσο με τὴ συνολικὴ παραγωγή του.

Με αὐτὲς τὶς πληροφορίες ἄς προσπαθήσουμε τώρα νὰ προσδιορίσουμε τὴ σειρά διευθετήσεων ἀνάμεσα στοὺς Α καὶ Β γιὰ τὰ ἀγαθὰ Χ καὶ Ψ πού εἶναι ἄριστες σύμφωνα με τὸ γνωστὸ κριτήριό τοῦ Pareto. Γιὰ ν' ἀπλοποιήσουμε ἀκόμη περισσότερο τὰ πράγματα θεωροῦμε — καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνας τρόπος ἔκφρασης τοῦ κριτηρίου Pareto — ὅτι ἄριστη εἶναι κάθε διευθέτηση πού μεγιστοποιεῖ τὴ χρησιμότητα τοῦ ἑνὸς ἰδιώτη με δεδομένο τὸ ἐπίπεδο χρησιμότητας τοῦ ἄλλου. Στὸ παράδειγμά μας ἄς πάρουμε ὡς δεδομένο κάθε φορά τὸ ἔ-

31. P. Samuelson «The Pure Theory of Public Expenditure» Review of Economics and Statistics, Νοέμ. 1954, σσ. 387-389.

32. Βλ. ἐπίσης τὸ ἄρθρο του «Diagrammatic Exposition of the Theory of Public Expenditure» Review of Economics and Statistics, 1955, σελ. 35-56.

πίπεδο χρησιμότητας του Β και ως προσπαθήσουμε να βρούμε τα σημεία στα όποια ο Α μεγιστοποιεί τη δική του χρησιμότητα.

Για να προσδιορίσουμε ένα τέτοιο άριστο σημείο ως ξεκινήσουμε από ένα δεδομένο επίπεδο χρησιμότητας του Β ως πούμε δηλ. ότι ο Β βρίσκεται στην καμπύλη αδιαφορίας $\beta_2\beta_2$ στο Σχ 5(ii). Ποιά είναι τότε η ανώτερη δυνατή καμπύλη αδιαφορίας που μπορεί να φτάσει ο Α; Για ν' απαντήσουμε σ' αυτό το ερώτημα σκεφτόμαστε ως εξής: 'Αν από την καμπύλη μετασχηματισμού της κοινωνίας ΧΨ στο Σχ. 5(iii) αφαιρέσουμε όλους τους δυνατούς συνδυασμούς ποσοτήτων των αγαθών Χ και Ψ που μπορεί να επιλέξει ο Β πάνω στην καμπύλη αδιαφορίας $\beta_2\beta_2$ στην οποία βρίσκεται, οι ποσότητες που θα μείνουν θα είναι διαθέσιμες για τον Α. Αυτές είναι και οι δυνατότητες καταναλώσεως για τον Α που θέτουν και τα όρια εντός των οποίων μπορεί να κάνει τις δικές του επιλογές. Για να προσδιορίσουμε συγκεκριμένα τις καταναλωτικές δυνατότητες του Α με δεδομένες τις ποσότητες από το κάθε αγαθό που καταναλίσκει ο Β ενεργούμε ως εξής: 'Επιθέτουμε την καμπύλη αδιαφορίας $\beta_2\beta_2$ του Β πάνω στην καμπύλη μετασχηματισμού της κοινωνίας ΧΨ στο Σχ. 5 (iii) και αφαιρούμε καθέτως όλα τα σημεία της πρώτης από τα αντίστοιχα σημεία της δεύτερης. 'Από αυτή την αφαίρεση προκύπτει η καμπύλη $\delta_1\delta_1$ στο Σχ. 5(i) που παριστάνει τις δυνατότητες καταναλώσεως του Α. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ κάτι που είναι εξαιρετικά σημαντικό για την παρακάτω ανάλυση: 'Επειδή η $\delta_1\delta_1$ προκύπτει δεστέρα από αφαίρεση της $\beta_1\beta_1$ από την ΧΨ, η κλίση σε κάθε σημείο της $\delta_1\delta_1$ δείχνει τον όριακό λόγο μετασχηματισμού (MRT_{xv}) μείον τον όριακό λόγο ύποκατάστασης του Β (MRS_{xv}^B) για τα δυο αγαθά δηλαδή:

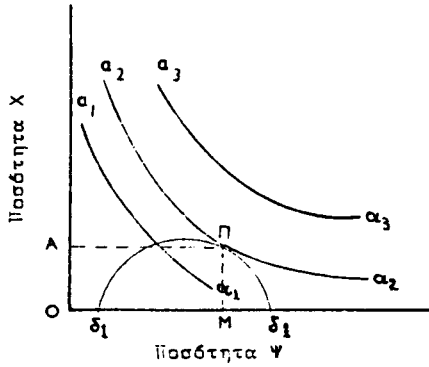
$$MRT_{xv} - MRS_{xv}^B$$

'Ας έρθουμε τώρα να δούμε σε ποιό σημείο ο Α μεγιστοποιεί την ικανοποίησή του εντός των περιορισμών που του θέτει η καμπύλη δυνατοτήτων καταναλώσεως $\delta_1\delta_1$. 'Η ανώτερη δυνατή καμπύλη αδιαφορίας που μπορεί να φτάσει ο Α με τις καταναλωτικές δυνατότητες που έχει είναι η $\alpha_2\alpha_2$ στο Σχ. 5(i), η οποία εφάπτεται με την $\delta_1\delta_1$. Στο σημείο Π που εφάπτονται οι δυο αυτές καμπύλες (ή $\alpha_2\alpha_2$ με τη $\delta_1\delta_1$) ο Α πετυχαίνει το ανώτερο δυνατό επίπεδο χρησιμότητας ενώ ο Β εξακολουθεί να παραμένει στο ίδιο επίπεδο χρησιμότητας που δείχνει η $\beta_2\beta_2$. Αυτή είναι μία από τις άριστες λύσεις.

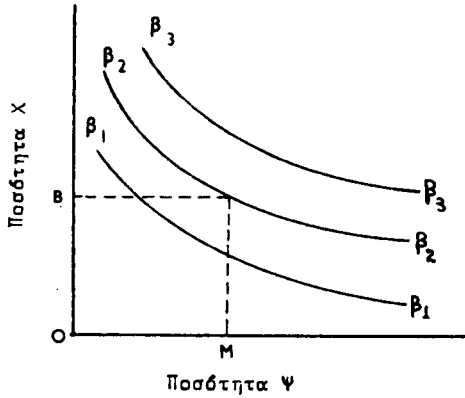
'Όπως δείχνει το Σχ. 5(iii) με την άριστη λύση που προσδιορίσαμε παραπάνω η κοινωνία παράγει στο σημείο Ε της καμπύλης μετασχηματισμού. Σ' αυτό το σημείο η παραγόμενη ποσότητα του δημόσιου αγαθού Ψ είναι ΟΜ και η παραγόμενη ποσότητα του ιδιωτικού αγαθού Χ είναι ΟΓ. 'Επειδή το δημόσιο αγαθό παρουσιάζει αδιαιρετότητα στην καταναλώσή του, τόσο ο Α όσο και ο Β καταναλίσκουν ο καθένας ποσότητα ίση με την συνολική ΟΜ (σύγκρινε ποσότητες δημοσίου αγαθού Σχεδίων 5(i) και 5(ii)). 'Από την ποσότητα του ιδιωτικού αγαθού που παράγεται συνολικά, ο Α, όπως δείχνει το Σχέδιο 5(i), καταναλίσκει ποσότητα ΟΑ που στο Σχ. 5 (iii) δείχνεται με την απόστα-

Σχέδιο 5

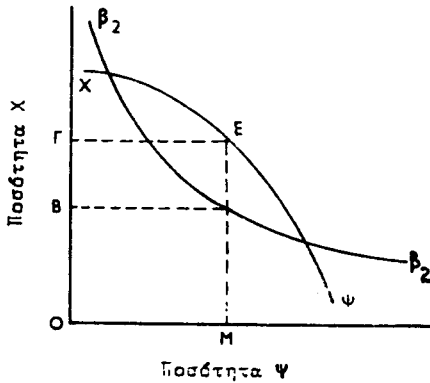
5(ι) προτιμήσεις του Α

5(ιι) προτιμήσεις του Β

5(ιιι) Καμπύλη μετασχηματισμού

ση ΒΓ) και ό Β, όπως δείχνει τό Σχ. 5(ii), καταναλίσκει ποσότητα ΟΒ. Τό άθροισμα τών καταναλισκομένων και άπό τούς δύο ποσοτήτων ίσοῦται μέ τή συνολικώς παραγόμενη ποσότητα τοῦ ιδιωτικοῦ αγαθοῦ (ΟΑ + ΟΒ = ΟΓ).

Άς δοῦμε τώρα ποιά συνθήκη πρέπει νά ἰσχύει γιά νά ἔχουμε μιά κατά Pareto ἄριστη λύση όπως ἡ παραπάνω. Εἶδαμε ὅτι ἀπό ὅλα τά σημεῖα τῆς καμπύλης δυνατοτήτων κατανάλωσης $\delta_1\delta_1$ ὁ Α προτιμᾷ τό σημεῖο Π στό ὁποῖο κάποια καμπύλη ἀδιαφορίας του, ἡ a_2a_2 , ἐφάπτεται μέ τήν $\delta_1\delta_1$. Στό σημεῖο αὐτό ἡ κλίση τῆς καμπύλης ἀδιαφορίας a_2a_2 πού δείχνει τόν ὀριακό λόγο ὑποκατάστασης τοῦ Α (MRS_{xv}^A) ἰσοῦται μέ τήν κλίση πού ἔχει ἡ καμπύλη δυνατοτήτων κατανάλωσης $\delta_1\delta_1$. Ἐλλά όπως δείξαμε παραπάνω ἡ κλίση τῆς δυνατοτήτων κατανάλωσης $\delta_1\delta_1$ εἶναι ἴση μέ τόν ὀριακό λόγο μετασχηματισμοῦ (MRT_{xv}) μείον τόν ὀριακό λόγο ὑποκατάστασης τοῦ Β (MRS_{xv}^B). Ἄρα στό σημεῖο Π:

$$MRS_{xv}^A = MRT_{xv} - MRS_{xv}^B$$

$$MRS_{xv}^A + MRS_{xv}^B = MRT_{xv}$$

Ἀπό τήν παραπάνω διαπίστωση προκύπτει ὅτι ἀναγκαῖα συνθήκη γιά νά εἶναι ἄριστη μιά λύση στό πρόβλημα τῆς κατανομῆς τών μέσων παραγωγῆς σ' ἕνα κόσμο πού πέρα ἀπό τά ιδιωτικά ὑπάρχουν και δημόσια ἀγαθά εἶναι ἡ ἑξῆς:

Τό άθροισμα τών ὀριακῶν λόγων ὑποκατάστασης τοῦ δημόσιου πρὸς τό ιδιωτικό ἀγαθὸ ὄλων τών καταναλωτῶν πρέπει νά ἰσοῦται μέ τόν ὀριακό λόγο μετασχηματισμοῦ μεταξύ τών ἀγαθῶν αὐτῶν.³³ Ἀποκαλύπτεται, λοιπόν, ἐδῶ, ὅτι ἡ γνωστὴ συνθήκη ἀριστοποίησης σ' ἕνα κόσμο πού ὑπάρχουν μόνο ιδιωτικά ἀγαθά και ἡ ὁποία όπως ξέρουμε εἶναι $MRS^A = MRS^B = MRT$ ἀλλάζει ριζικά σ' ἕνα κόσμο πού πέρα ἀπό τά ιδιωτικά ὑπάρχουν και δημόσια ἀγαθά.

Παραπάνω, ξεκινώντας ἀπό ἕνα δεδομένο επίπεδο χρησιμότητας τοῦ Β (τὴν καμπύλη ἀδιαφορίας $\beta_2\beta_2$) προσδιορίσαμε μιά ἄριστη λύση στό πρόβλημα τῆς κατανομῆς τών μέσων παραγωγῆς. Μποροῦμε ἀκολουθώντας τόν ἴδιο τρόπο νά προσδιορίσουμε και ἄλλες ἄριστες λύσεις πού νά ἱκανοποιοῦν τό κριτήριο Pareto: Παίρνοντας ὡς δεδομένο ἕνα ὑψηλότερο ἢ χαμηλότερο επίπεδο χρησιμότητας γιά τόν Β (λ.χ. τὴν καμπύλη ἀδιαφορίας $\beta_2\beta_2$ ἢ $\beta_1\beta_1$) και ἀφαιρώντας τίς ποσότητες πού καταναλίσκει σ' αὐτό τό επίπεδο ἀπό τὴν καμπύλη μετασχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας ΧΨ, θά προκύψει μιά χαμηλότερη ἢ ὑψηλότερη καμπύλη δυνατοτήτων κατανάλωσης γιά τόν Α πού θά ἐφάπτεται

33. Στό ἴδιο συμπέρασμα καταλήγουν οὐσιαστικά και τά ὑποδείγματα Bowen (βλ. Bowen: «The Interpretation of Voting in the Allocation of Economic Resources» στό *Quarterly Journal of Economics*, Nov. 1943 σσ. 30-32). Lindahl «Just Taxation – A Positive Solution», Buchanan «The Demand and Supply of Public Goods». Τὴ διαπίστωση αὐτὴ κάνει ὁ G. Head μέ τὴ χρησιμοποίηση ἀπλῆς διαγραμματικῆς ἀνάλυσης. Βλέπε βιβλίο του «Public Goods and Public Welfare» σσ. 75-77.

σέ κάποιο σημείο της με μιὰ κατώτερη ή άνώτερη καμπύλη άδιαφορίας του (λ.χ. τήν a_1a_1 ή τήν a_3a_3). Όλα τά σημεία πού θά βρούμε με αυτό τόν τρόπο ίκανοποιούν τήν συνθήκη άριστοποίησης πού άναφέραμε. Είμαι άριστα σημεία.

Μπορούμε τώρα σ' ένα διάγραμμα πού ό κάθετος άξονας του μετράει τή χρησιμότητα του Α και ό όριζόντιος τή χρησιμότητα του Β νά παρουσιάσουμε όλα τά άνώτατα δυνατά επίπεδα χρησιμότητας πού πετυχαίνει ό Α στά άριστα σημεία με τά δεδομένα επίπεδα χρησιμότητας του Β σ' αυτά τά σημεία. Αυτό γίνεται στο Σχ. 6. Μ' αυτόν τόν τρόπο παίρνουμε τή γνωστή καμπύλη δυνατοτήτων χρησιμότητας $U_A U_B$. Όλα τά σημεία πάνω στην καμπύλη είναι έξ ίσου άριστα δηλ. επιθυμητά από άποψη άπόδοσης. Ποιό όμως σημείο είναι τό προτιμώτερο; Ποιό είναι τό καλύτερο σημείο άνάμεσα στά άριστα, τό optimum optimum όπως συνήθως λέγεται;

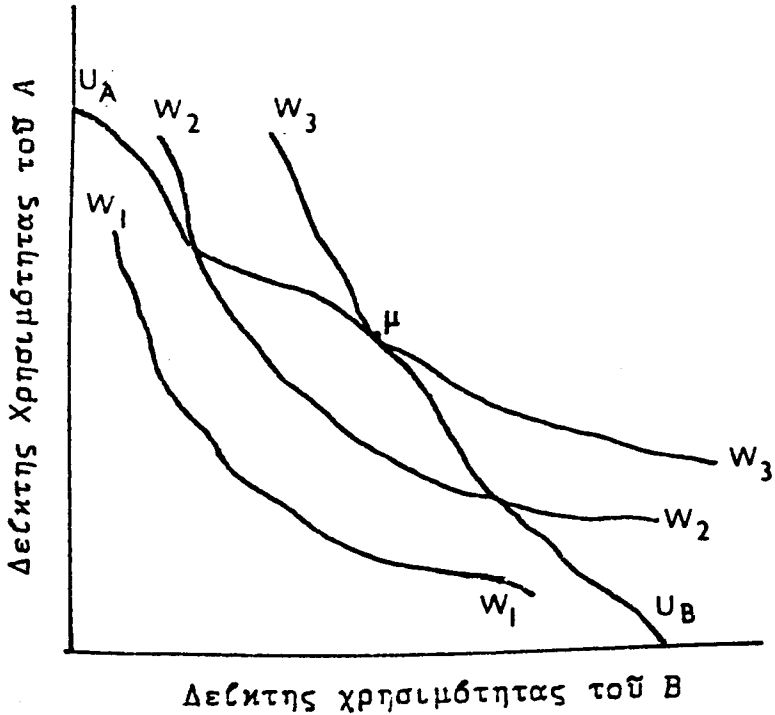
Κατά τόν Samuelson και άλλους θεωρητικούς τής νεώτερης γενιάς τών νεοκλασικών ή επιλογή του καλύτερου σημείου άνάμεσα στά άριστα είναι ζήτημα άξιολογικής κρίσης άναφορικά με τό πώς θά πρέπει νά γίνεται ή διανομή τής εϋημερίας (είσοδήματος) άνάμεσα στά μέλη τής κοινωνίας. Τέτοιες άξιολογικές κρίσεις δέν είναι ύπόθεση του οικονομολόγου αλλά τών ήθικολόγων, τών πολιτικών και τών φιλοσόφων. Βεβαίως τό πρόβλημα θά μπορούσε, σέ άφηρημένο τουλάχιστον επίπεδο, νά λυθεί με τόν προσδιορισμό μιās σ υ ν ά ρ τ η σ η ς κ ο ι ν ω ν ι κ ή ς ε ϋ η μ ε ρ ί α ς πού ύποτίθεται ότι εκφράζει μεταξύ τών άλλων και τίς προτιμήσεις τής κοινωνίας για τή διανομή. Θα μπορούσε νά ύποτεθεί — και τούτο ύποστηρίζεται από άρκετούς πλουραλιστές — ότι σέ μιά πολιτική δημοκρατία ή συνάρτηση κοινωνικής εϋημερίας είναι δυνατό νά προκύψει και νά προσδιοριστεί μέσω του μηχανισμού τής πολιτικής ψηφοφορίας.

Άς πούμε, λοιπόν, στο παράδειγμά μας ότι ή συνάρτηση κοινωνικής εϋημερίας είναι γνωστή και παριστάνεται στο Σχ. 6. με τίς κοινωνικές καμπύλες άδιαφορίας W_1W_1 , W_2W_2 , W_3W_3 κλπ. πού εκφράζουν τίς άξιολογικές κρίσεις τής κοινωνίας για τό πώς πρέπει νά γίνει ή διανομή στα διάφορα επίπεδα εϋημερίας (είσοδήματος). Η μεγίστη κοινωνική εϋημερία στην περίπτωση αυτή επιτυγχάνεται στο σημείο μ. Σ' αυτό τό σημείο και ή κατανομή τών μέσων παραγωγής είναι άριστη με τήν έννοια ότι ή οικονομία λειτουργεί κατά τόν άποδοτικώτερο δυνατό τρόπο και ή διανομή είναι ή κοινωνικά επιθυμητή.

Τό κρίσιμο πρόβλημα, τώρα, είναι τό εξής: Με ποιό τρόπο εξασφαλίζεται ότι με δεδομένη τήν κοινωνικά επιθυμητή διανομή ή οικονομία θά λειτουργεί πράγματι άποδοτικά δηλ. ή κατανομή τών μέσων παραγωγής άνάμεσα στα ιδιωτικά και τα δημόσια αγαθά θά είναι άριστη; Σ' ένα κόσμο πού υπάρχουν μόνο ιδιωτικά αγαθά τούτο εξασφαλίζεται όπως ξέρουμε με τόν μηχανισμό τής ανταγωνιστικής άγοράς πού διαμορφώνει ενιαία τιμή ή όποια εξισώνει τό λόγο ύποκατάστασης του κάθε καταναλωτή με τό λόγο μετασηματισμού ($MRS^A = MRS^B = MRT$). Έτσι ίκανοποιείται ή συνθήκη άριστοποίησης του Pareto. Σ' αυτή τήν περίπτωση, όπως έχουμε δει, ή τιμή

Σχέδιο 6

"Αριστες λύσεις στο πρόβλημα της κατανομής
καὶ ἡ κοινωνικά ἐπιθυμητή διανομή

τοῦ κάθε ἰδιωτικοῦ ἀγαθοῦ P_x ἰσοῦται μετὸ ὀριακὸ κόστος παραγωγῆς τοῦ MC_x , ἴτοι:

$$P_x = MC_x \quad (1)$$

Γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ ὁμοίως, τέτοιος μηχανισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ λειτουργή-
σει. Πῶς θὰ ἐξασφαλιστεῖ τότε ἡ συνθήκη ἀριστοποίησης $MRS_{xv}^A +$
 $MRS_{xv}^B = MRT_{xv}$ πού, ὅπως εἶδαμε, εἶναι ἀναγκαία σ' ἓνα κόσμῳ πού πέρα ἀπὸ
τὰ ἰδιωτικά (X) ὑπάρχουν καὶ δημόσια ἀγαθὰ (Y); Γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἀπο-
δοτικὴ λειτουργία τῆς οἰκονομίας (ἄριστη κατανομή τῶν μέσων παραγωγῆς)
ὅταν ὑπάρχουν καὶ δημόσια ἀγαθὰ, θὰ πρέπει τὸ κεντρικὸ ὄργανο σχεδιασμοῦ
νὰ καθορίσει τὴν τιμὴ (φόρο) πού θὰ πληρώσει ὁ A (P_Φ) καὶ ἐκείνη πού
θὰ πληρώσει ὁ B (P_Ψ) γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθὸ μετὸ τέτοιο τρόπο ὥστε:

1) Τὸ ἄθροισμα τῶν τιμῶν (φόρων) ποὺ θὰ πληρώσουν ὁ Α καὶ Β μαζί γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθὸ νὰ ἰσοῦται μὲ τὸ ὀριακὸ κόστος παραγωγῆς του (MC_v):

$$P_v^A + P_v^B = MC_v \quad (2)$$

2) Ὁ ὀριακὸς λόγος ὑποκατάστασης (λόγος ὀριακῆς χρησιμότητας) τοῦ δημόσιου πρὸς τὸ ἰδιωτικὸ ἀγαθὸ τοῦ κάθε καταναλωτῆ νὰ ἰσοῦται μὲ τὸν ὀριακὸ λόγο τῶν τιμῶν τοῦ δημόσιου πρὸς τὸ ἰδιωτικὸ ἀγαθὸ γιὰ τὸν καταναλωτῆ αὐτόν. Συγκεκριμένα:

γιὰ τὸν καταναλωτῆ Α:

$$MRS_{xv}^A = \frac{P_v^A}{P_x} \quad (3)$$

καὶ γιὰ τὸν καταναλωτῆ Β:

$$MRS_{xv}^B = \frac{P_v^B}{P_x} \quad (4)$$

Ὁ καθορισμὸς μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τῶν τιμῶν (φόρων) ποὺ θὰ πληρώσει ὁ Α καὶ Β γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθὸ ἐξασφαλίζει τὴν ἱκανοποίηση τῆς συνθήκης $MRS_{xv}^A + MRS_{xv}^B = MRT_{xv}$. Πράγματι ἀπὸ τὶς (1) – (4) προκύπτει εὐκολὰ ὅτι:

$$MRS_{xv}^A + MRS_{xv}^B = \frac{P_v^A + P_v^B}{P_x} = \frac{MC_v}{MC_x} = MRT_{xv}$$

Συνοψίζουμε: Ἄν εἶναι γνωστά: α) οἱ προτιμήσεις τοῦ κάθε καταναλωτῆ γιὰ τὰ ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια ἀγαθὰ καὶ β) οἱ προτιμήσεις τῆς κοινωνίας γιὰ τὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος (ἢ συνάρτηση κοινωνικῆς εὐημερίας) καὶ ἀκόμη ἂν γ) γιὰ τὸν κάθε καταναλωτῆ ὀρίζεται τιμὴ (φόρος) γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθὸ ἴση μὲ τὸν ὀριακὸν λόγον χρησιμότητος (ὀριακὸν λόγον ὑποκατάστασης) τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἰδιωτικὸ, τότε τὸ ὑπόδειγμα Samuelson προσδιορίζει τὰ ὑπό-χρονα καὶ τὴν ἄριστη κατανομὴ τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ τὴν κοινωνικὰ ἐπιθυμητὴν διανομὴν. Προσδιορίζει, δηλαδή, ταυτόχρονα, καὶ τὸ πὸς α δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἀγαθὰ θὰ παραχθοῦν μὲ τὸν ἀποδοτικότερο δυνατὸ τρόπο καὶ πὸς α θὰ μοιραστοῦν τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς κοινωνίας.³⁴

34. Ἀντίθετα μὲ τὸν Samuelson, ὁ R. Musgrave ἀκολουθώντας τοὺς μεγάλους θεωρητικοὺς τῆς Δημόσιας Οἰκονομίας Wicksell καὶ Lindahl διαχωρίζει τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς ἄριστης κατανομῆς τῶν μέσων παραγωγῆς ἀνάμεσα στὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἀγαθὰ καὶ θεωρεῖ ἐπομένως διακεκριμένες τὶς λειτουργίες τοῦ κράτους γιὰ τὰ

4. Κριτικές Παρατηρήσεις.

Τα υποδείγματα που παρουσιάσαμε στις προηγούμενες παραγράφους αποτελούν τέλειες λογικές κατασκευές. Με τις υποθέσεις που θέτουν και τις παραδοχές που κάνουν προχωρούν σε αναλύσεις που δίνουν άριστες λύσεις στο πρόβλημα του εφοδιασμού της κοινωνίας με δημόσια αγαθά. Πρέπει όμως, να σημειωθεί έδω ότι, εκφράζονται σοβαρές επιφυλάξεις για τη βασιμότητα των υποθέσεων και παραδοχών πάνω στις οποίες στηρίζονται. Σοβαρότερες είναι οι επιφυλάξεις που διατυπώνονται αναφορικά με τη λειτουργική αξία αυτών των υποδειγμάτων δηλ. για τη δυνατότητα λειτουργίας τους στα πλαίσια της οικονομικής οργάνωσης (άγορά) ή και της πολιτικής οργάνωσης (ψηφοφορία) που ισχύει στις άστικές κοινωνίες. Στην παράγραφο αυτή παραθέτουμε τις κυριότερες άμφισβητήσιμες που έχουν διατυπωθεί για τα υποδείγματα.

4.1 'Η απόκάλυψη των αληθινών προτιμήσεων για τα δημόσια αγαθά.

Θεμελιώδης υπόθεση πάνω στην οποία στηρίζονται τα «υποδείγματα αγοράς» για τα δημόσια αγαθά είναι ότι οι καταναλωτές αποκαλύπτουν τις αληθινές προτιμήσεις τους για τα αγαθά αυτά όπως ακριβώς κάνουν για τα ιδιωτικά. Όπως είδαμε ή υπόθεση αυτή αποτελεί τον άκρογωνιαίο λίθο του υποδείγματος Samuelson το οποίο θεωρεί γνωστές τις προτιμήσεις των καταναλωτών για τα δημόσια αγαθά και τις παρουσιάζει με τις καμπύλες αδιαφορίας a_1a_1, a_2a_2, a_3a_3 για τον Α και $\beta_1\beta_1, \beta_2\beta_2, \beta_3\beta_3$ για τον Β (βλ. Σχ. 5). Οι καταναλωτές, λοιπόν, υποτίθεται ότι εκδηλώνουν τις προτιμήσεις τους στην αγορά με τη ζήτηση τους για το δημόσιο αγαθό δηλ. με τις ποσότητες που είναι διατεθειμένοι ν' αγοράσουν στις διάφορες τιμές. Όπως είδαμε τα υποδείγματα μερικής ισορροπίας που παραθέσαμε στις παραγρ. 3.2 και 3.3 υποθέτουν γνωστές τις ατομικές ζητήσεις για τα δημόσια αγαθά και τις παρουσιάζουν με τις καμπύλες D_A και D_B στα Σχ. 2(ii) και 3. Μ' αυτή την υπόθεση τα υποδείγματα αυτά εξασφαλίζουν ότι οι φορείς που αναλαμβάνουν τον εφοδιασμό της κοινωνίας με δημόσια αγαθά (όποιοιδήποτε και αν είναι αυτοί) έχουν πλήρη γνώση των προτιμήσεων των καταναλωτών και της ζήτησης τους για τα δημόσια αγαθά.

δύο αυτά προβλήματα (Musgrave: «The Theory of Public Finance» σελ 3-27). Συνεπώς λοιπόν, στη θεωρητική αυτή τοποθέτηση ο Musgrave τροποποιεί το υπόδειγμα Samuelson ως προς το θέμα τούτο και λύνει το πρόβλημα της άριστης κατανομής των μέσων παραγωγής ανάμεσα στα ιδιωτικά και δημόσια αγαθά υποθέτοντας δεδομένη τη διανομή του εισοδήματος (βλ. Musgrave: Public Finance in Theory and Practice, σσ. 64-68). Πάνω στη διαφορά αυτή μεταξύ Samuelson και Musgrave γίνεται από καιρό συζήτηση (βλ. έκδοση J. Margolis and H. Guitton «Public Economics» N. York, 1969. βλ. επίσης αξιολογική ανάλυση των McGuire and Aaron «Efficiency and Equity in the Optimal Supply of Public Goods» Review of Economics and Statistics, Φεβρ. 1969, σσ. 31-39) και άρθρο του J. Head «Public Goods and Separation of Branches» στο Public Finance, 1970, σσ. 546-55. Το άρθρο παραθέτει έκτεταμένη βιβλιογραφία πάνω στο θέμα.

Τὸ ἐρώτημα ἐδῶ εἶναι: Σὲ ποῖο βαθμὸ ἡ παραπάνω ὑπόθεση ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα; Ἦδη ἔχουμε ἐξετάσει στὶς παρ. 2.1 καὶ 2.2 κάπως ἀναλυτικὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν διαφόρων μορφῶν ἀγορᾶς καὶ ἄλλων συστημάτων ἐκούσιων συναλλαγῶν ὡς μηχανισμῶν ἀποκάλυψης τῶν ἀληθινῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ. Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ἐκείνη εἶχε προκύψει ὅτι στὶς διάφορες μορφές ἀγορᾶς ὁ καταναλωτὴς ἐφόσον ἐνεργεῖ ὀρθολογικά, ἔχει συμφέρον εἴτε νὰ ἀποκρύπτει ἐντελῶς τὶς προτιμήσεις καὶ τὴ ζήτησή του γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθὸ, μὴ καὶ ξέρει ὅτι μπορεῖ νὰ τὸ ἀπολαμβάνει «τζάμπα», ἢ νὰ ὑποτιμᾷ σκόπιμα τὶς προτιμήσεις του γιὰ τὸ ἀγαθὸ αὐτὸ μὲ πρόθεση νὰ πληρώνει ὅσο γίνεται μικρότερη τιμὴ. Ἔτσι ἡ ὑπόθεση ὅτι μὲ τὸν μηχανισμό τῆς ἀγορᾶς καὶ γενικώτερα μὲ τὰ συστήματα ἐκούσιων συμφωνιῶν μποροῦν νὰ ἀποκαλύπτονται οἱ προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν καὶ νὰ ἐκδηλώνεται ἡ ζήτησή τους γιὰ δημόσια ἀγαθὰ εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτη. Οἱ καμπύλες ζήτησης γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ εἶναι πάντως στὶς ὁποῖες στηρίζονται τὰ ὑποδείγματα πού παρουσιάσαμε εἶναι « ψ ε υ δ ο κ α μ π ὕ λ ε ς ζ ἦ τ η σ η ς ». Δὲν μποροῦν νὰ προσδιοριστοῦν καὶ νὰ ἐκτιμηθοῦν στατιστικά μὲ δεδομένα τῆς ἀγορᾶς γιατί ἀπλούστατα τέτοιες ζητήσεις δὲν ἐκδηλώνονται ἀπὸ τοὺς καταναλωτὲς στὴν ἀγορά.

Ἄλλὰ μήπως τὴν ἀδυναμία αὐτὴ μποροῦν νὰ ἀναπληρώσουν ἄλλοι μηχανισμοὶ ὅπως ὁ μηχανισμὸς ψηφοφορίας πού λειτουργεῖ στὶς γνωστὲς μορφές πολιτικῆς δημοκρατίας; Πολλοὶ νεοκλασικοὶ οἰκονομολόγοι, ὅπως ὁ Samuelson καὶ ὁ Musgrave, ἀναγνωρίζουν τὴν ἀδυναμία αὐτὴ τῆς ἀγορᾶς καὶ θεωροῦν ὅτι ἡ ἀποκάλυψη τῶν προτιμήσεων τῶν καταναλωτῶν γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ εἶναι ἔργο τοῦ πολιτικοῦ μηχανισμοῦ τῆς ψηφοφορίας. Ἀπὸ προσεκτικὴ ὁμως ἐξέταση τῶν συστημάτων πολιτικῆς ψηφοφορίας προκύπτουν ἀρκετὲς ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα τους ὡς μηχανισμῶν ἀποκάλυψης τῶν ἀληθινῶν προτιμήσεων τῶν πολιτῶν γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ.³⁵ Ἄν ὁ ψηφοφόρος νομίζει ὅτι τὸ κράτος θὰ καθορίσει τὸ φόρο πού θὰ πληρώσει μὲ βάση τὴν προτίμησή του γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθὸ, ἔχει ἰσχυρὸ κίνητρο νὰ ἀποκρύπτει τὶς ἀληθινές του προτιμήσεις καὶ νὰ τὶς ἐμφανίζει ὑποτιμημένες μὲ πρόθεση νὰ πληρώνει ὅσο γίνεται λιγότερο φόρο. Ἄν πάλι ἔχει καθοριστεῖ ἀπὸ τὰ πρὶν μὲ κάποιον τρόπο ἕνα πάγιο φορολογικὸ καθεστῶς, πρόβλημα ὑποτιμήσεως ἀπὸ μέρους τῶν ψηφοφόρων τῶν προτιμήσεών τους δὲν ἀνακύπτει βέβαια. Ἄλλὰ εἶναι δύσκολο σχεδὸν ἀδύνατο ἕνα φορολογικὸ καθεστῶς νὰ παραμείνει σταθερὸ. Ἀπὸ μόνου τοῦ ἀλλάζει. Καὶ ἀκόμη μὲ πάγιο φορολογικὸ καθεστῶς δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ μηχανισμὸς τῆς ψηφοφορίας ὁδηγεῖ σὲ ἀριστο ἐφοδιασμὸ μὲ δημόσια ἀγαθὰ, ἐφόσον δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐγγύηση ὅτι ὁ

35. Ἡ πρὸ διαφωτιστικὴ ἀνάλυση τῆς ἀρχῆς τῆς πλειοψηφίας ὡς μηχανισμοῦ λήψης ἀποφάσεων γιὰ τὸν ἐφοδιασμὸ μὲ δημόσια ἀγαθὰ γίνεται ἀπὸ τὸν Downs στὸ Βιβλίον του: *An Economic Theory of Democracy*. Ν. York 1957. Βλ. ἐπίσης ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα στὴν εἰσήγηση πού ἔκανε ὁ J. Head στὸ Διεθνὲς Συμπόσιο Δημοσίας Οἰκονομικῆς πού ὀργάνωσε στὴν Ἀθήνα ἡ Ἐταιρεία Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τὸ 1977 «Public Goods and Public Policy» δημοσιευμένο στὶς Σπουδές, Τεύχος 2, 1977.

καθένας πληρώνει φόρο ίσο με την όριακή χρησιμότητα που του δίνει το αγαθό.³⁶

4.2 'Η ικανοποίηση του κριτηρίου άριστοποίησης του Pareto.

'Εξ άλλου τα «υποδείγματα αγοράς» για τα δημόσια αγαθά στηρίζονται στην παραδοχή ότι άριστες λύσεις στο πρόβλημα έφοδιασμού της κοινωνίας με δημόσια αγαθά είναι εκείνες που ικανοποιούν το κριτήριο του Pareto. Όπως ξέρουμε αυτό το κριτήριο όρίζει: Μια κατάσταση είναι καλύτερη από μια άλλη όταν βελτιώνει τη θέση ενός ή περισσοτέρων χωρίς να χειροτερεύει τη θέση κανενός. Γίνεται φανερό από τον όρισμό αυτό ότι μια κατάσταση αλλάζει προς το καλύτερο όταν συμφωνούν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. 'Αν κάποιος διαφωνεί γιατί θεωρεί ότι ζημιώνεται, ή κατάσταση δεν αλλάζει προς το καλύτερο. Τούτο σημαίνει ότι ή ικανοποίηση του κριτηρίου Pareto προϋποθέτει συναίνεση όλων των ενδιαφερομένων μερών για την αλλαγή δηλ. ελεύθερες και έκούσιες συμφωνίες.

Στην περίπτωση, λοιπόν, των δημοσίων αγαθών που καλύπτουν πολυπληθή σύνολα ιδιωτών, ή ικανοποίηση του κριτηρίου Pareto προϋποθέτει ότι όλα ανεξαιρέτως τα μέλη του συνόλου θά πρέπει να συμφωνούν για το τι πρόσθετα δημόσια αγαθά θά παραχθούν, σε τι ποσότητα το καθένα και πώς θά επιμεριστεί άναμεσά τους το κόστος παραγωγής του κάθε αγαθοϋ. Το έρώτημα λοιπόν έδω είναι το εξής: Είναι δυνατή ή λήψη συλλογικών αποφάσεων άναμεσα στους ιδιώτες πολυπληθών συνόλων για τα δημόσια αγαθά με τρόπο που να εξασφαλίζει την ικανοποίηση του κριτηρίου Pareto; Έχουμε ήδη εξετάσει στη παρ. 2.1, κατά πόσο τούτο είναι δυνατό μέσω των διαφόρων μορφών αγοράς και άλλων παρόμοιων συστημάτων. 'Από την ανάλυση εκείνη είχε προκύψει ότι προκειμένου για δημόσια αγαθά που καλύπτουν πολυπληθή σύνολα ιδιωτών έκούσιες συμφωνίες άναμεσα σε όλους τους ιδιώτες που άπαρτίζουν το σύνολο είναι πρακτικώς άνεφικτες και έπομένως δεν είναι δυνατή ή ικανοποίηση του κριτηρίου Pareto. 'Εκτός των άλλων ό σπουδαιότερος λόγος είναι ότι ό κάθε ιδιώτης χωριστά ξέροντας, ότι μπορεί ν' απολαμβάνει «τζάμπα» το δημόσιο αγαθό δεν είναι διατεθειμένος να συμμετάσχει έκούσια σε συμφωνίες που θά τον υποχρέωναν σε πληρωμή τιμής.

'Αλλά μήπως, και έδω, την άδυναμία αυτή της αγοράς μπορεί ν' άναπληρώσουν οι μηχανισμοί ψηφοφορίας που λειτουργούν στις γνωστές μορφές πολιτικής δημοκρατίας; Θεωρητικές και έμπειρικές έρευνες που έχουν γίνει από μεγάλους θεωρητικούς όπως ό Wicksell και Lindahl από τους παλαιότερους και οι Buchanan, Tullock και Downs από τους νεότερους δεν φαίνεται να καταλήγουν σε θετικά συμπεράσματα. 'Από τις έρευνες αυτές βγαίνει ότι οι γνω-

36. Διαφορετικές άπόψεις για την άποτελεσματικότητα της ψηφοφορίας ως μηχανισμού άποκάλυψης των προτιμήσεων για δημόσια αγαθά έχει ό L. Johansen. Βλ. άρθρο του: The Theory of Public Goods: Misplaced Emphasis» στο Journal of Public Economics, Feb. 1977.

στοι μηχανισμοί που εφαρμόζονται στις πολιτικές δημοκρατίες δίνουν βεβαίως λύσεις που δεν μπορεί να δώσει ή αγορά, στο πρόβλημα του εφοδιασμού της κοινωνίας με δημόσια αγαθά, αλλά δεν υπάρχει καμιά έγγυηση ότι οι λύσεις αυτές είναι άριστες σύμφωνα με το κριτήριο του Pareto. Μάλιστα οι συγγραφείς αυτοί διατυπώνουν πρότυπα πολιτικής ψηφοφορίας που ικανοποιούν το κριτήριο Pareto τα όποια όμως είναι πρακτικώς ανεφάρμοστα.

Συγκεκριμένα ο Wicksell στην πρωτοποριακή του εργασία «Finanztheoretische Untersuchungen»³⁷ που δημοσίευσε το 1896, εξετάζοντας τους διάφορους μηχανισμούς λήψης πολιτικών αποφάσεων από την καλοπροαίρετη τυραννία (άγαθο δεσπότη) μέχρι την παραδοσιακή δημοκρατία που εφαρμόζει την αρχή της πλειοψηφίας, διαπιστώνει ότι κανένας από τους μηχανισμούς αυτούς δεν ικανοποιεί το κριτήριο Pareto, γιατί στην ουσία όλοι τους καταλήγουν στην επιβολή της θέλησης και των προτιμήσεων μιας ή περισσότερων ομάδων ιδιωτών που προσπορίζονται όφελος σε βάρος άλλων ομάδων.³⁸

Διατυπώνει, λοιπόν, την άποψη ότι (με την προϋπόθεση ότι η διανομή του εισοδήματος είναι δίκαιη) το κριτήριο Pareto για τον εφοδιασμό της κοινωνίας με δημόσια αγαθά ικανοποιείται μόνο σε μία πολιτική οργάνωση στην οποία εφαρμόζεται η αρχή της παμψηφίας στην ψηφοφορία.³⁹ Η αρχή όμως της παμψηφίας στην απόλυτη έννοιά της σημαίνει ότι αν κάποιος ιδιώτης ή μία μειοψηφία ιδιωτών προβάλλει βέτο σε μία πρόταση για την παραγωγή ενός δημόσιου αγαθού, ή πρόταση αυτή θα πρέπει να αποκλειστεί γιατί δεν ικανοποιεί το κριτήριο Pareto. Άλλα ή υπαρξη βέτο εκμηδενίζει κυριολεκτικά και αυτές ακόμη τις περιορισμένες δυνατότητες εφοδιασμού της κοινωνίας με δημόσια αγαθά που υπάρχουν στις γνωστές μορφές της αγοράς. Και τούτο γιατί ο ιδιώτης προκειμένου να πετύχει όσο γίνεται μεγαλύτερο όφελος για τον εαυτό του είναι λογικό να προβάλλει βέτο σε όλες τις προτάσεις που τον επιβαρύνουν με φόρο και να υποστηρίζει μόνο τις προτάσεις εκείνες που η δική του συνεισφορά είναι μηδέν. Η αρχή της παμψηφίας λοιπόν μπορεί να διασφαλίζει την ικανοποίηση του κριτηρίου Pareto, πρακτικά όμως είναι ανεφάρμοστη. Και ο ίδιος ο Wicksell αναγνωρίζει τούτο. Γιαυτό για λόγους πρακτικής εφαρμογής τροποποιεί την αρχή από απόλυτη σε «σχετική» παμψηφία, με αποτέλεσμα να μην ικανοποιείται πλήρως το κριτήριο Pareto.

Έξ άλλου, οι Buchanan και Tullock στην εργασία τους «Calculus of Consent»⁴⁰ εξετάζουν την αρχή της απλής πλειοψηφίας που ισχύει σε όλες σχεδόν τις πολιτικές δημοκρατίες και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η εφαρμογή

37. Η εργασία αυτή του Wicksell έχει μεταφραστεί στο μεγαλύτερο μέρος της στα αγγλικά από τον J. Buchanan με τίτλο «A New Principle of Just Taxation» και έχει περιληφθεί στην έκδοση των R. Musgrave and A. Peacock «Classics in the Theory of Public Finance» London 1958. Σε αυτή την έκδοση θ' αναφερόμαστε παρακάτω, όταν πρόκειται για τον Wicksell.

38. Wicksell op cit σ. 61.

39. Wicksell op cit. σσ. 87-97.

40. J. Buchanan and G. Tullock «The Calculus of Consent», Ann Arbor, 1962. Βλ. επίσης τις εργασίες του J. Buchanan «Public Finance in a Democratic Process» The University of North Carolina Press, 1967 και «Demand and Supply of Public Goods».

της άρχης αυτής οδηγεί σε συλλογικές αποφάσεις για παραγωγή δημοσίων αγαθών σε ποσότητες κατά πολύ μεγαλύτερες από εκείνες που με βάση το κριτήριο του Pareto θα ήταν άριστες. Τό συμπέρασμά τους αυτό στηρίζουν στην υπόθεση ότι σε μία δημοκρατία που εφαρμόζει την άρχή της άπλης πλειοψηφίας οι διάφορες ομάδες ψηφοφόρων «έμπορεύονται» μεταξύ τους τις ψήφους που διαθέτουν με τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα Α να υποστηρίξει με τις ψήφους της την πρόταση που δίνει ειδικό όφελος στην ομάδα Β και ή τελευταία σε αντίλλαγμα να υποστηρίξει με τις ψήφους της την πρόταση που δίνει ειδικό όφελος στην Α⁴¹. Με μία τέτοια ανταλλαγή ψήφων ή πολιτική συμμαχία ομάδων μπορεί να εξασφαλίζεται ή άπλη πλειοψηφία που χρειάζεται για την άλ- ληλούποστηρίξη προτάσεων για παραγωγή δημοσίων αγαθών και για τρόπους έπιμερισμού του κόστους που προσπορίζουν ειδικά όφέλη στις έπιμέρους ομάδες που άπαρτίζουν το 51% του έκλογικού σώματος σε βάρος του υπολοίπου 49% της μειοψηφίας. Λόγου χάρη είναι δυνατό να συμμαχίσουν οι εργάτες και οι μικραγρότες και να ανταλλάξουν μεταξύ τους τις ψήφους που διαθέτουν με τέτοιο τρόπο ώστε οι πρώτοι να υποστηρίξουν την καθιέρωση ενός προγράμματος κρατικής ίατροφαρμακευτικής περιθαλψης των άγροτών και οι δεύτεροι την έκτέλεση από το κράτος ενός προγράμματος εργατικών κατοικιών, και για την κάλυψη του κόστους των προγραμμάτων αυτών οι δυο ομάδες να υποστηρίξουν τη θέσπιση ενός έξαιρετικά προοδευτικού φόρου εισοδή- ματος που να επιβαρύνει τις άνωτερες εισοδηματικές τάξεις, οι όποιες κανένα ή ελάχιστο όφελος θα έχουν από αυτά τα προγράμματα. Έτσι ή παραγωγή δημοσίων αγαθών έπεκτείνεται πέρα από το άριστο επίπεδο και λειτουργεί στην ουσία σαν μηχανισμός άναδιανομής εισοδήματος από την μειοψηφία στην πλειοψηφία.⁴²

Έλος, ό Α. Downs, στην έργασία του *An Economic Theory of Democracy*,⁴³ παρόλο ότι καταλήγει σε αντίθετα συμπεράσματα από τους Buchanan και Tullock, είναι κατηγορηματικός στην διαπίστωση ότι οι συλλογικές αποφάσεις για τα δημόσια αγαθά που παίρνονται με τους γνωστούς πολιτικούς μηχανισμούς δέν ίκανοποιούν το κριτήριο Pareto⁴⁴, όπως όρίζεται από την οικονομική θεωρία. Για να δείξει τουτό ό Downs διατυπώνει ένα υπόδειγμα δημοκρατικής όργάνωσης με δύο πολιτικά κόμματα που ανταγωνίζονται μεταξύ τους ποιό θα πάρει τις περισσότερες ψήφους.⁴⁵ Ό Downs ξεκινάει από τις έξής υποθέσεις για να τις άπορρίψει άργότερα σαν έξωπραγματικές:

α) Τα κόμματα, έκτός από τις πληροφορίες που τους δίνει ή αγορά, έχουν πλήρη γνώση των προτιμήσεων των ψηφοφόρων για τα δημόσια, αγαθά, β)

41. Βλ. κυρίως κεφάλαια 10-12 του «Calculus of Consent».

42. Βλ. J. Buchanan: «Fiscal Institutions and Efficiency in Collective Outlay» στην *American Economic Review*, Papers and Proceedings, 1964.

43. A. Downs: «An Economic Theory of Democracy», N. York, 1957

44. A. Downs op. cit. Κεφ. 15

45. A. Downs op. cit. σελ. 178.

Οι ψηφοφόροι έχουν πλήρη γνώση του περιεχομένου των προγραμμάτων των κομμάτων και όλη την πληροφόρηση που τους επιτρέπει να εκτιμούν τις επιπτώσεις του κάθε προγράμματος στην ατομική τους ευημερία, και γ) Τα κόμματα ανακοινώνουν συγχρόνως τα προγράμματά τους.

Αν ισχύουν, λοιπόν, αυτές οι υποθέσεις ο πολιτικός ανταγωνισμός μεταξύ των κομμάτων για τον προσεταιρισμό ψήφων θα τα αναγκάσει να υιοθετήσουν όλα άριστα κατά Pareto προγράμματα και είναι επόμενο ότι η κοινωνία θα φτάσει σε μια άριστη κατά Pareto θέση οποιοδήποτε κόμμα και αν εκλεγεί, αρκεί να τηρήσει τις υποσχέσεις του.⁴⁶

Αλλά, όπως, σωστά, παρατηρεί ο Downs οι υποθέσεις πάνω στις οποίες στηρίζεται μια τέτοια λύση είναι εξωπραγματικές.⁴⁷ Για να σχεδιάσει κάποιο κόμμα ένα άριστο πρόγραμμα που να καθορίζει τι και πόσο θα παραχθεί από τα δημόσια αγαθά και ποιές θα είναι οι διαφορικές οριακές τιμές (φόροι) με τις οποίες θα επιβαρυνθεί ο κάθε ιδιώτης για το κάθε αγαθό χρειάζεται ένας τεράστιος όγκος πληροφοριών για τις προτιμήσεις των πολιτών, τις τεχνικές μεθόδους παραγωγής, τις επιδράσεις των εναλλακτικών μέτρων πολιτικής κλπ. κλπ. Το κόστος για την απόκτηση τέτοιων πληροφοριών είναι τεράστιο. Αλλά οι δυσκολίες είναι άξεπραστές για την απόκτηση πληροφοριών σχετικών με τις προτιμήσεις των ψηφοφόρων για τα δημόσια αγαθά. Ανακύπτει και έδω το πρόβλημα ότι οι ψηφοφόροι έχουν κίνητρο να μην αποκαλύπτουν τις αληθινές τους προτιμήσεις με πρόθεση να ελαχιστοποιήσουν τη φορολογική τους επιβάρυνση.

Εξωπραγματική είναι και η υπόθεση ότι οι ψηφοφόροι έχουν πλήρη γνώση του περιεχομένου των προγραμμάτων των κομμάτων και των επιπτώσεων των διαφόρων μέτρων πολιτικής πάνω στην προσωπική τους ευημερία. Η πληροφόρηση που έχουν πάνω σ' αυτά τα θέματα είναι στοιχειώδης. Πέρα όμως από αυτό, όπως παρατηρεί ο Galbraith⁴⁸. Οι προτιμήσεις των καταναλωτών για ιδιωτικά και δημόσια αγαθά διαστρέφονται από τον πειθαναγκασμό που ασκούν τα μονοπώλια με τη διαφήμιση των ιδιωτικών αγαθών πάνω στους καταναλωτές με αποτέλεσμα οι ψηφοφόροι να υποεκτιμούν το όφελος από τα δημόσια αγαθά.

Για όλους αυτούς τους λόγους ο Downs αντίθετα από τους Buchanan και Tullock, υποστηρίζει ότι το πιο πιθανό είναι οι συλλογικές αποφάσεις που παίρνονται με τους γνωστούς πολιτικούς μηχανισμούς να οδηγούν σε επίπεδα παραγωγής δημοσίων αγαθών κατώτερα από τα άριστα.

46. Downs op. cit. σελ 177. έπομ.

47. Βλέπε Κεφάλαιο 10 τμήματα 2C-2F του βιβλίου του Downs όπου απορρίπτονται οι υποθέσεις της απόλυτης πληροφόρησης κομμάτων και ψηφοφόρων.

48. Βλ. J. Galbraith «The Affluent Society» Μετάφραση στα ελληνικά από Κ. Χατζηαργύρη «Η Κοινωνία της Αφθονίας» έκδοση Παπαζήση, σελ. 180-187, και «The New Industrial State», μετάφραση στα ελληνικά Κ. Χατζηαργύρη εκδόσεις Παπαζήση, σσ. 206-220.

4.3 Ὁ διαφορισμός τιμών (φόρου) γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ.

Τὰ νεοκλασικὰ «ὑποδείγματα τῆς ἀγορᾶς» γιὰ τὰ δημόσια ἀγαθὰ δείχνουν ὅτι γιὰ νὰ εἶναι ἄριστος ὁ ἐφοδιασμός τῆς κοινωνίας μὲ τέτοιου εἴδους ἀγαθὰ θὰ πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται ἓνα τέλειο σύστημα διαφορισμοῦ τιμῶν. Συγκεκριμένα γιὰ κάθε καταναλωτὴ θὰ πρέπει νὰ ὀρίζεται τιμὴ ἴση μὲ τὴν ὀριακὴ χρησιμότητα ποῦ τοῦ δίνει τὸ δημόσιο ἀγαθό.⁴⁹ Καὶ ἀκόμη, τὸ ἄθροισμα τῶν τιμῶν ὄλων τῶν καταναλωτῶν θὰ πρέπει νὰ ἰσοῦται μὲ τὸ κόστος παραγωγῆς τοῦ δημοσίου ἀγαθοῦ.⁵⁰

Ἐνας τέτοιος ὁμως διαφορισμός τιμῶν εἶναι ἀκατόρθωτος σ' ὅλα τὰ γνωστά συστήματα ὀργάνωσης, εἴτε πρόκειται γιὰ τὶς διάφορες μορφές τῆς ἀγορᾶς (ἀνταγωνισμός-μονοπώλια) εἴτε γιὰ τὶς διάφορες μορφές πολιτικῆς ἐξουσίας. Ὁ βασικὸς λόγος εἶναι ὅτι, ὅπως ἐπανειλημμένα ἔχουμε τονίσει, δὲν ὑπάρχει τρόπος οἱ καταναλωτὲς νὰ ἀποκαλύψουν τὶς ἀληθινὲς τους προτιμήσεις γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθό. Ἄρα δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες γιὰ τὸ ποῖα εἶναι ἡ ὀριακὴ χρησιμότητα τοῦ καθένα γιὰ τὸ ἀγαθό. Ἐπομένως εἶναι ἀδύνατος ὁ ἰσορροπιακὸς καθορισμὸς γιὰ τὸν κάθε καταναλωτὴ τιμῆς (φόρου) ἴσης μὲ τὴν ὀριακὴ χρησιμότητα ποῦ τοῦ δίνει τὸ δημόσιο ἀγαθό. Οἱ διακριτικὲς τιμές ποῦ χρησιμοποιοῦνται στὰ «ὑποδείγματα ἀγορᾶς» ποῦ παρουσιάσαμε εἶναι ἀπλῶς «ψευδοτιμές».

Ἄλλὰ καὶ στὴν ἀπίθανη περίπτωση ποῦ οἱ προτιμήσεις καὶ οἱ ὀριακὲς χρησιμότητες γιὰ τὸ δημόσιο ἀγαθό ἦσαν γνωστὲς καὶ μπορούσαμε μὲ βάση αὐτὲς τὶς πληροφορίες νὰ καθορίσουμε τὴ τιμὴ ποῦ θὰ πρέπει νὰ πληρώσει ὁ κάθε καταναλωτὴς γιὰ τὸ ἀγαθό, ἀκόμη καὶ τότε ὁ διαφορισμὸς τιμῶν θὰ ἦταν πρακτικῶς ἀνεφάρμοστος. Θὰ χρειαζόταν ἓνας τεράστιος καὶ γιαντὸ δισκίνητος γραφειοκρατικὸς μηχανισμὸς γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἑνὸς τόσο πολὺπλοκου συστήματος πολλαπλῶν τιμῶν. Μπορεῖ νὰ φανταστῆ κανεὶς τὶς δυσκολίες πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος διαφορισμοῦ τιμῶν ποῦ ἀναφέραμε, ἀν λάβει ὑπόψη του μιὰ κοινωνία ποῦ ἐφοδιάζεται ὄχι μὲ ἓνα ἀλλὰ μὲ μιὰ ὀλόκληρη σειρά ἀπὸ δημόσια ἀγαθὰ: ἐθνικὴ ἀμυνα, ἀντιπλημμυρικὴ προστασία, ἀτυνομία, πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία, παιδεία, διπλωματικὲς ὑπηρεσίες κλπ., κλπ. Γιὰ τὸ κάθε ἀγαθὸ καὶ γιὰ τὸν κάθε ἰδιώτη θὰ ἔπρεπε νὰ ὀριστεῖ καὶ νὰ εἰσπραχθεῖ διαφορετικὴ τιμὴ (φόρος). Τὸ διοικητικὸ κόστος γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἑνὸς τέτοιου συστήματος πολλαπλῶν τιμῶν γιὰ πολλαὰ δημόσια ἀγαθὰ καὶ μεγάλο ἀριθμὸ ἰδιωτῶν θὰ ἦταν ἀπαγορευτικὸ.

Στὴν πραγματικότητα, λοιπόν, τὰ κράτη ἀναγκάζονται νὰ ἐπιμερίζουν ἀνάμεσα στοὺς πολίτες τὸ κόστος παραγωγῆς τῶν δημοσίων ἀγαθῶν μὲ τρόπους ποῦ ἀπομακρύνονται σημαντικὰ ἀπὸ τὴ νεοκλασικὴ τιμολογιακὴ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος ὀριακῆς χρησιμότητας καὶ τιμῆς. Συγκεκριμένα γιὰ τὰ καθά-

49. Γιὰ νὰ ἀκριβολογοῦμε σ' ἓνα σύστημα γενικῆς ἰσορροπίας ἡ τιμὴ πρέπει νὰ εἶναι ἴση μὲ τὸν ὀριοῦ χρησιμότητας τοῦ δημοσίου πρὸς τὸ ἰδιωτικὸ ἀγαθό.

50. Γιὰ νὰ ἀκριβολογοῦμε σ' ἓνα ὑπόδειγμα γενικῆς ἰσορροπίας τὸ ἄθροισμα τιμῶν πρέπει νὰ ἰσοῦται μὲ τὸ ὀριοῦ κόστος παραγωγῆς.

ρως δημόσια αγαθά που παρουσιάζουν ολοκληρωτική αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού ή πολύ μεγάλες αδιαιρετότητες στην κατανάλωσή τους, το κράτος επιμερίζει το κόστος με την επιβολή καθολικής φορολογίας. Ένεργει ως εξής: Παρέχει τις υπηρεσίες των δημοσίων αγαθών έντελως δωρεάν στους πολίτες. Από την άλλη μεριά και έντελως ανεξάρτητα και άσχετα από τις παρεχόμενες υπηρεσίες των δημοσίων αγαθών το κράτος επιβάλλει στους πολίτες την υποχρέωση να πληρώνουν φόρο. Φόροι είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν όλοι ανεξάρτητα αν καταναλίσκουν ή όχι, ένα ή περισσότερα δημόσια αγαθά και άσχετα με το πόσο ωφελούνται από αυτά που καταναλίσκουν.

Το πρόβλημα, βέβαια, του πόσο φόρο θα πληρώσει εδώ ο κάθε πολίτης είναι από τα σοβαρότερα της Δημόσιας Οικονομικής και αναζητεί αιώνες τώρα τη λύση του. Το κράτος συνήθως αποδέχεται όρισμένες άρχες φορολογικής δικαιοσύνης όπως είναι η αρχή της φοροδοτικής ικανότητας και με βάση αυτές κατανέμει το φορολογικό βάρος στους πολίτες. Είναι όμως φανερό, ότι όσοδήποτε δίκαιη και αν θεωρείται η κατανομή του φορολογικού βάρους με βάση τις άρχες αυτές, ή αποσύνδεση του φόρου που πληρώνει ο πολίτης από το όφελος που απολαμβάνει, απομακρύνει σημαντικά από το κριτήριο Pareto που θέτει η νεοκλασική θεωρία για τον άριστο έφοδιασμό της κοινωνίας με δημόσια αγαθά. Άλλα δέν είναι μόνο αυτό. Όπως δείχνουν οι νεοκλασικές αναλύσεις πολλοί φόροι απομακρύνουν και από αυτή ακόμη την άριστη κατανομή των μέσων παραγωγής ανάμεσα στα ιδιωτικά αγαθά και προκαλούν υπερβάλλον βάρος στους πολίτες.⁵¹ Τέτοιοι, λόγω χάρη, είναι οι ειδικοί φόροι στα προϊόντα όπως ο φόρος στο καπνό, τη ζάχαρη κ.ά. Οι φόροι αυτοί, παρεμβάλλονται σαν σφήνα στην συναλλαγή ανάμεσα στον παραγωγό και τον καταναλωτή, εμποδίζουν τη διαμόρφωση κοινής τιμής για όλους και δέν αφήνουν, έτσι, το μηχανισμό των τιμών να πραγματοποιήσει την ισότητα όριακού λόγου υποκατάστασης και όριακού λόγου μετασχηματισμού που είναι βασική συνθήκη άριστοποίησης στην κατανομή των μέσων παραγωγής. Το κράτος, βεβαίως θα πρέπει να επιλέγει φόρους που να είναι ουδέτεροι με την έννοια ότι δέν επηρεάζουν την κατανομή των μέσων παραγωγής ανάμεσα στα ιδιωτικά αγαθά όταν η κατανομή αυτή είναι άριστη. Απόλυτα ουδέτεροι, είναι οι φόροι που όρίζονται σε όρισμένο πάγιο ποσό για τον καθένα όπως είναι ο κεφαλικός φόρος. Άλλα τέτοιοι φόροι είναι αναχρονιστικοί και επιπλέον δύσκολα γίνονται αποδεκτοί με οποιοδήποτε κριτήριο φορολογικής δικαιοσύνης.

Για τα ήμι — δημόσια αγαθά το κράτος μπορεί να εφαρμόζει, έφ' όσον τούτο είναι κοινωνικά αποδεκτό, μεθόδους για τον επιμερισμό του κόστους που πλησιάζουν λίγο πολύ το μηχανισμό τιμών της αγοράς. Στην περι-

51. Η βιβλιογραφία πάνω στις αποκλίσεις που προκαλούν διάφοροι φόροι από την άριστη κατανομή των μέσων παραγωγής στον ιδιωτικό τομέα είναι έκτεταμένη. Έδώ παραθέτουμε μόνο το πρωτοποριακό άρθρο του I. Little πάνω σ' αυτό το θέμα «Direct Versus Indirect Taxes» *Economic Journal*, 1951, σελ. 577-585.

πτωση τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν εἶναι δυνατὸ νὰ προσδιοριστῆι μέχρι ἕνα βαθμοῦ οἱ ποιοὶ ὀφελοῦνται ἄμεσα ἀπὸ αὐτὰ καὶ πόσο. Ἐτσι τὸ κράτος μπορεῖ νὰ ἐπιβαρύνει τοὺς πολίτες ἀνάλογα μὲ τὴ χρήση ποὺ κάνουν στὸ δημόσιο ἀγαθό. Μπορεῖ νὰ διαθέτει τίς ὑπηρεσίες του ἐναντι πληρωμῆς ὀρισμένης τιμῆς χρήσης (ἀντιπαροχῆς). Τέτοιες τιμὲς χρήσης εἶναι τὸ τέλος (λ.χ. ταχυδρομικὰ τέλη, λιμενικὰ τέλη, διόδια, ἐκπαιδευτικὰ τέλη κ.ἄ.) καὶ ὁ ἀνταποδοτικὸς φόρος (λ.χ. φόρος στὴν βενζίνη ποὺ κατὰ τεκμήριο ἐπιβαρύνει τοὺς ἰδιοκτῆτες αὐτοκινήτων ἀνάλογα μὲ τὴ χρήση τῶν δρόμων). Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ ὁ διαφορισμὸς τιμῆς ἀνάμεσα στοὺς καταναλωτὲς ἀνάλογα μὲ τὴν ὀριακὴ χρησιμότητα ποὺ δίνει στὸν καθένα τὸ ἡμιδημόσιο ἀγαθὸ εἶναι πρακτικὰ ἀνέφικτος.

5. Συμπέρασμα.

Ποῦ καταλήγουμε λοιπὸν σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῆς κοινωνίας μὲ δημόσια ἀγαθὰ; Ποιοὶ μηχανισμοὶ μπορεῖ νὰ δώσουν λύση στὸ πρόβλημα τί καὶ πόσο θὰ παραχθῆι ἀπὸ τὰ δημόσια ἀγαθὰ καὶ πῶς θὰ ἐπιμεριστεῖ τὸ κόστος παραγωγῆς τους; Καὶ ἂν ὑπάρχουν μηχανισμοὶ ποὺ μποροῦν νὰ λύσουν αὐτὸ τὸ πρόβλημα, εἶναι οἱ λύσεις ποὺ δίνουν ἄριστες σύμφωνα μὲ τὸ κριτήριον Pareto ὅπως τὸ θέτουν οἱ νεοκλασικοὶ οικονομολόγοι στὰ ὑποδείγματά τους;

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ποὺ ἔχει προηγηθῆι καὶ τὴν ὀγκώδη νεοκλασικὴ βιβλιογραφία ποὺ ὑπάρχει πάνω σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα μποροῦμε νὰ ποῦμε τὰ ἑξῆς μόνο:

Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ὑπάρχει ἡ ἀγορὰ μὲ τὴν ἐλεύθερη ἐπιχείρηση καὶ τὸ μηχανισμό τῶν τιμῶν. Ἡ θεωρητικὴ καὶ ἐμπειρικὴ ἔρευνα δείχνει ὅτι ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀγορᾶς ἀδυνατεῖ ἐντελῶς νὰ ἐφοδιάσει τὴν κοινωνία μὲ δημόσια ἀγαθὰ ποὺ παρουσιάζουν ἀπόλυτη ἀδυναμία ἀποκλεισμοῦ. Σὲ ἄρκετὲς ἄλλες περιπτώσεις δημοσίων ἀγαθῶν ποὺ παρουσιάζουν μερικὲς ἀδυναμίες ἢ καὶ τεχνικὲς δυσκολίες ἀποκλεισμοῦ ἢ ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀδιαιρετότητες ἀλλὰ εἶναι ἐπιδεκτικὰ ἀποκλεισμοῦ, ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀγορᾶς μπορεῖ βέβαια νὰ ἐφοδιάζει τὴν κοινωνία μὲ τέτοιου εἴδους ἀγαθὰ ἀλλὰ ὁ τρόπος ἐφοδιασμοῦ πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἄριστος σύμφωνα μὲ τὸ κριτήριον Pareto. Σ' αὐτὲς τίς περιπτώσεις ἡ ἀγορὰ εἴτε παράγει ποσότητες σημαντικὰ μικρότερες ἀπὸ τίς κοινωνικὰ ἐπιθυμητὲς ἢ λειτουργεῖ μὲ ἐξαιρετικὰ μειωμένη ἀπόδοση ἢ ἐπιβάλλει τιμὴ μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ ὀριακὸ κόστος παραγωγῆς.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὑπάρχει ὁ πολιτικὸς μηχανισμὸς μὲ τοὺς κανόνες τῆς ψηφοφορίας, τὸν ἐξαναγκαστικὸ μηχανισμό τοῦ κράτους καὶ τὴ διοικητικὴ γραφειοκρατία. Ἡ θεωρητικὴ καὶ ἐμπειρικὴ ἔρευνα ἐδῶ δείχνει ὅτι ὁ πολιτικὸς αὐτὸς μηχανισμὸς μπορεῖ νὰ δίνει λύσεις στὸ πρόβλημα ἐφοδιασμοῦ τῆς κοινωνίας μὲ δημόσια ἀγαθὰ, λύσεις ποὺ ἀδυνατεῖ νὰ δώσει ἡ ἀγορὰ. Ἡ ἐξουσία ἐπιβολῆς φόρου ἀπὸ τὸ κράτος γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ κόστους παραγωγῆς τῶν δημοσίων ἀγαθῶν εἶναι ὁ βασικὸς παράγοντας ποὺ κάνει ἀποτελεσματικὸ τὸν πολιτικὸ μηχανισμό νὰ ἐφοδιάζει τὴν κοινωνία μὲ τέτοια ἀγαθὰ.

Τώρα, αν οι λύσεις που δίνει ο πολιτικός μηχανισμός στο πρόβλημα του εφοδιασμού της κοινωνίας με δημόσια αγαθά είναι *αριστες* με βάση τα κριτήρια που θέτουν οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι στα υποδείγματά τους (κριτήριο Pareto), είναι θέμα που παρά τις μεγάλες έρευνητικές προσπάθειες που έχουν γίνει μέχρι τώρα δεν έχει ακόμη απαντηθεί με βεβαιότητα. Έκείνο που θα μπορούσε σίγουρα να πει κανείς, είναι ότι ο πολιτικός μηχανισμός μπορεί και «κάνει τη δουλειά του» αναφορικά με τον εφοδιασμό της κοινωνίας με δημόσια αγαθά ενώ ο μηχανισμός της αγοράς στις περισσότερες περιπτώσεις δεν μπορεί να λειτουργήσει. Παρ' όλα αυτά όμως καμιά εγγύηση δεν υπάρχει ότι ο πολιτικός μηχανισμός κάνει τη δουλειά του *αριστα*, δηλ. ότι λειτουργεί με τον αποδοτικότερο δυνατό τρόπο και σύμφωνα με το κριτήριο Pareto όπως θα ήθελε η νεοκλασική θεωρία. Δυστυχώς μέχρι τώρα οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι δεν έχουν κατορθώσει να κατασκευάσουν *λειτουργικό* υπόδειγμα που να μπορεί να λύσει όχι μόνο θεωρητικά αλλά και πρακτικά το πρόβλημα του *αριστού* εφοδιασμού της κοινωνίας με δημόσια αγαθά. Αυτή ακριβώς ή αδυναμία αποτελεί την *αχίλλειο πτέρνα* της νεοκλασικής θεωρίας και μεγάλη πρόκληση για την νεώτερη γενιά των νεοκλασικών που συνεχίζει έντονες τις προσπάθειες για να βρει λύση σ' αυτό το πρόβλημα.⁵²

52. Από τις πρόσφατες προσπάθειες ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι εργασίες: Oakland W. H. «Public Goods, Perfect Competition and Underproduction», *Journal of Political Economy*, Sept. 1974, Roskamp, K. A. «Budget Model for the Determination of an Optimal Supply of Public Goods», *Public Finance*, No 3, 1976, Strauss, R. and Hughes G., «A New Approach to the Demand for Public Goods» *Journal of Public Economics*, No 3, 1976 Tidemand J. and Tullock, J. «A New and Superior Process for Making Social Choices» *Journal of Political Economy*, Nov. 1976.